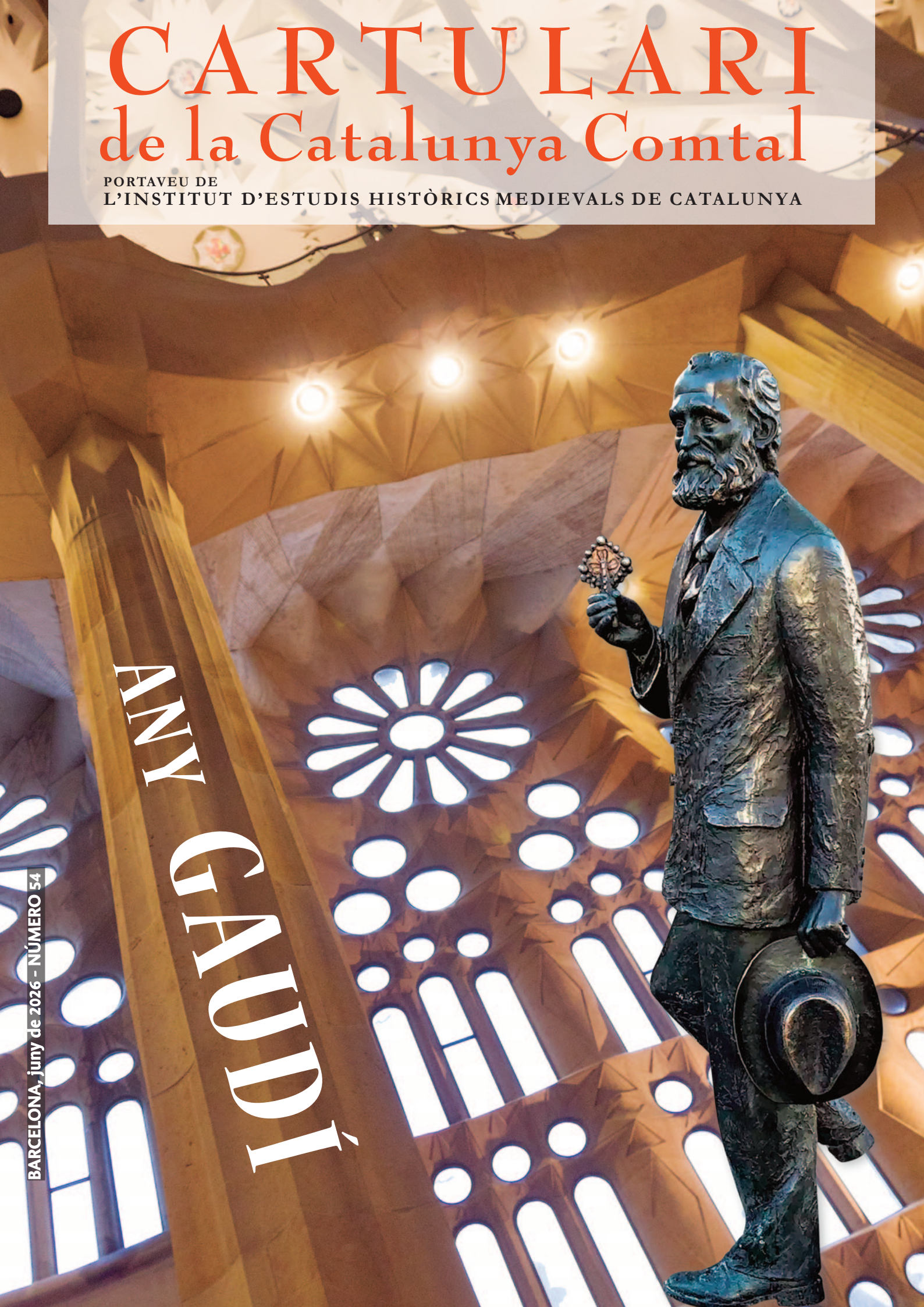
CARTULARI
de la Catalunya Comtal

PORTAVEU DE
L'INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS MEDIEVALS DE CATALUNYA

ANY GAUDÍ

BARCELONA, juny de 2026 - NÚMERO 54

INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS MEDIEVALS DE CATALUNYA

AQUESTA PUBLICACIÓ ES DISTRIBUEIX ALS CENTRES OFICIALS I CULTURALS DEL NOSTRE PAÍS I A L'ESTRANGER

RELACIÓ DELS CASALS CATALANS QUE REBEN EL CARTULARI DE L'INSTITUT

ESPANYA:

--- Associaciò Espai Catalunya Topalekua- Sant Sebastià - Donostia.
--- Cercle Català d'Araba. - Gazteiz-Vitoria.
--- Cercle Català de Madrid - Madrid.
--- Casa Catalana de Saragossa - Saragossa.
--- Casa de Catalunya de Sevilla - Sevilla.
--- Casal Català de Tenerife - Adeje (Tenerife).
--- Fundació Carles Salvador - Benassal - Castelló

EUROPA:

ALEMANYA:
--- Centre Català de Munic.- München.
--- Associació Catalana d'Hamburg "El Pont Blau".

AUSTRIA:
--- Casal Català de Viena - Viena.

BELGICA:
--- Casal Català de Brussel·les - Etteerbeek - Tevueren.
--- Casa de la República. - Waterloo.

FRANÇA:
--- Cercle Català de Marsella - Marseille.
--- Casal Català de Tolosa de Llenguadoc - Toulose.
--- Casal de Catalunya de París - París.
--- Centre Cultural Català de Perpinyà - Casal Jaume I - Perpinyà.
--- Casal Català de Grenoble - Grenoble.
--- Centre Català d'Occitània - Samazan.
--- Casal Català de Nantes "Tirant lo Blanc" - Nantes.

ITÀLIA:
--- Associació Catalans a Roma - Roma.

LUXEMBURG:
--- Centre Català de Luxemburg - Luxemburg.

SUÈCIA:
--- Les Quatre Barres d'Estocolm - Stockhom.

SUÏSSA:
--- Centre Català de Lausana - Lausanne.
--- Casal Català de Zurich - Zurich.
--- Centre Català de Basilea - Birsfelden.

RESTA DEL MÓN:

ARGENTINA:
--- Associació Catalana de Socors Mutus "Montepio de Montserrat"- Buenos Aires.
--- Casal Català de Bahía Blanca - Bahía Blanca.
--- Casal de Catalunya de Buenos Aires - Buenos Aires.
--- Les Quatre Barres Castelar - Castelar - Buenos Aires.
--- Centre Català de Mendoza - Mendoza.
--- Centre Català de Rosario - Rosario.
--- Centre Català de Venado Tuerto - Venado Tuerto, Santa Fe.
--- Casal Català de Mar del Plata.
--- Casal de Catalunya de Santa Fe.
--- Casal Català de Córdoba - Córdoba.
--- Casal dels Països Catalans de la Plata - La Plata.
--- Casal de Catalunya de Paraná - Paraná , Entre Ríos.
--- Centre Català de Capitán Sarmiento - Capitán Sarmiento.

BRASIL:
--- Associação Cultural Catalonia - São Paulo-SP.

CANADÀ:
--- Casal Català de Vancouver - Burnaby, BC
--- Casal dels Països Catalans de Toronto - Toronto, ON

COLÒMBIA:
--- Comunitat Catalana de Colòmbia - Santa Fe de Bogotà, DC.

COSTA RICA:
--- Casal Català de Costa Rica - San José.

CUBA:
--- Societat de Beneficència de Naturals i Descendents de Catalunya - La Habana.

EL SALVADOR:
--- Casal Català d'El Salvador - El Salvador.

EQUADOR:
--- Casal Català de Quito - Quito
--- Casal Català de Guayaquil
--- Casal Català "Jorge Butinà" - Cuenca.

JAPÓ:
--- Centre Català de Kansai - Osaka.
--- Casal Català Tokyo - Tòquio

MÈXIC:
--- Orfeó Català de Mèxic, A.C. México D.F.
--- Casal Català de la Península del Yucatán - Mèrida, YU.

PARAGUAI:
--- Centre Català d'Asunción - Asunción.

URUGUAI:
--- Casal Català de Montevideo - Montevideo.

VENEÇUELA:
--- Centre Català de Caracas - Caracas.

XILE:
--- Centre Català de Santiago de Xile - Santiago de Xile.

Editorial

Lluïsa Goberna *Directora*

La història és fascinant, intuir com vivien, com pensaven en èpoques passades, quines eren les seves mancances en comparació a les nostres, i alhora els seus grans fets i gestes. Tot segons el moment i les circumstàncies tant polítiques com socials.

La nostra revista, que principalment parla d'un passat medieval, encara que en algunes ocasions també d'un passat més proper, ens fa reflexionar, ja que veient tota la trajectòria de la història es pot ben bé dir que, a pesar de tots els avenços que la societat ha portat a terme respecte a drets fonamentals, comoditats indiscutibles, investigació mèdica, alta tecnologia... si analitzem una mica més a fons, en realitat veiem que les coses no han canviat d'una forma tan positiva com voldríem.

En el passat, principalment en l'època medieval, hi havia moltes epidèmies, sobretot la terrible pesta, però malauradament encara tenim el record de la Covid-19 i la Grip Espanyola del 1918, que van matar a milers i milers de persones. Els fets es repeteixen.

Per altra banda, en aquella època llunyana es lluitava en batalles sagnants. Ara les guerres, de les quals malauradament n'hi ha massa, es fan amb tecnologia avançada, amb armament molt sofisticat que alhora destrueix una important part del patrimoni històric. Però en el fons els éssers humans continuem matant pel mateix, pel poder, com feien antigament, per tant, què hem après? Diríem que res.

Pel que fa als drets de les persones, en molts llocs s'han guanyat moltes batalles, però en altres indrets, menys afavorits, encara falten els drets més fonamentals perquè una persona pugui viure dignament. ***En conseqüència, on estem?***

En el que pertoca a Catalunya, en un passat més proper, a l'arquitecte Antoni Gaudí, del qual aquest any es compleixen 100 ANYS de la seva mort, el van tancar a la presó per parlar català i negar-se a parlar castellà. I actualment a Catalunya, encara estem lluitant per la nostra llengua, que malauradament no ha estat reconeguda com es mereix*. Després de tants anys, ja cansa que encara estiguem així. El 1714 vam perdre tots els nostres drets i avui en dia tenim un president, de ple dret, exiliat, polítics perseguits, mancances de recursos i un llarg etcètera de falta de drets en tots els àmbits: polític, justícia, sanitat, transport; tota una llista que no acabaríem.*

Tot això és un petit recull de com estem avui en dia i que ens porta a pensar, després de tants cents d'anys, que encara arrosseguem molts lastres. S'han canviat les famílies feudals nobles d'antany, que sempre estaven fent guerres i intrigues per tal d'assolir el poder, per les famílies actuals dels hòldings, que ho manipulen i ho controlen tot

Estar en contacte amb la història veient els esdeveniments passats i com ha anat l'evolució de tot plegat fa que ens preguntem si anem en la direcció correcta; hem seguir en el camí que hem recorregut infinitat de vegades a través dels anys i anys i que ja hem vist que ens porta sempre a repetir els mateixos errors o hem de ser capaços de trobar una altra drecera per poder sortir d'aquest bucle sense fi.

La història ens hauria d'ensenyar a no cometre els mateixos errors dels nostres avantpassats. Amb tot el que sabem ara, potser hauríem de començar a canviar els paràmetres de conducta, però això es veurà amb el temps...

Nosaltres, de moment, continuarem parlant d'història.

CARTULARI
ANY XXXIX - SEMESTRAL
NÚMERO 54 (segona època)

Edita: Institut d'Estudis Històrics Medievals de Catalunya

La revista **CARTULARI de la Catalunya Comtal** és una publicació indexada, portaveu de l'Institut d'Estudis Històrics Medievals de Catalunya, de publicació semestral.
Aquesta entidad convenientment legalitzada i domiciliada al Cap i Casal de Catalunya, té per finalitat aplegar als afeccionats a la història medieval de Catalunya i altres activitats del nostre País.
Aquest mitjà compta amb edició impresa i online.

Jaume Bertomeu
Editor

Lluïsa Goberna
Directora

Carles Aparici
Consell de Redacció

Manel Esteban
Coordinador de visites culturals

Redactors i Col·laboradors:
Joan Andrés
Carles Aparicio
Elvira Bertomeu
Joan Bosch
Bartomeu Bioque
Armand Esteso
Toni Font
Maribel Gallèn
Bruno García
Àngel Gordon
Glòria Jara
Jaume Martell
Eliseu Massana
Eric Mir
Robert Porta
Lluís Roldán
Manel Tosca

Maquetació i Disseny
Lluïsa Goberna

Correcció
Joan Anton Font

Webmaster
David Ballesteros

Publicitat
Telèfon: 692 811 543
Correu electrònic:
info@domustempli.org

Els articles signats són de la sola responsabilitat de l'autor i l'equip del Cartulari no necessàriament ha d'estar d'acord amb el contingut dels mateixos.

Redacció i Administració:
Casanova, 43,
Esc. Dret. Entl. 3r.
08011 BARCELONA
Tel. 667 760 309

Contacte e-mail:
institut@cartulari.cat
estament@cartulari.cat
www.cartulari.cat

Capçalera:
Copy-Art-Institut.

Impressió:
Copyluz

Dipòsit Legal:
B-51863-01

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització per escrit dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei.

SUMARI

Portada. **Detall de l'interior de la Sagrada Família amb estàtua de Gaudí que es troba a Riudoms** Pàg. **1**

Casals Catalans. D'arreu del món **Pàg. 2**

Editorial. Redacció i administració **Pàg. 3**

Ressenya d'activitats **Pàg. 5**

Dinar Nadalenc
Presentació Cartulari 53 **Pàg. 98**

Rellevancia dels verins a l'Edat Mitjana **Pàg. 6**

Atenint-nos als recursos preventius que s'han trobat a les cases nobiliàries i a la importància que es donava a la possibilitat de ser enverinat a la legislació dictada durant l'època, podem...

Reus Modernista, una ruta pel passat artístic i cultural de la ciutat **Pàg. 12**

Un dels principals recintes modernistes de Reus és L'INSTITUT PERE MATA, una de les obres més destacades del modernisme Europeu i una part valuosa de la Ruta del Modernisme de la ciutat de Reus, atès el seu gran valor artístic i cultural.

L'amnèsia de la Transició **Pàg. 30**

L'onada repressiva no va ser puntual, sinó que tingué una dramàtica persistència, puix que l'estat de guerra decretat, contra l'orde democràtic, el juliol de 1936 ...

Éssers de la Natura en el Montnegre **Pàg. 42**

A la serra del Montnegre, sota la tutelar mirada del Montseny, comença la zona esotèrica del Maresme que té el seu centre a Vallgorguina, poble assenyalat...

Guimerà medieval **Pàg. 46**

Guimerà, compta amb una llarga història totalment vinculada al Castell que va tenir el seu origen al segle XI, quan va deixar de ser terra de frontera a causa de la seva...

A mi què m'importa la història (I)
L'ofici de mirar enrere: del mite a l'acadèmia **Pàg. 62**

Comunicar que estudies història suposa dues possibles respostes predeterminades en la psique espanyola, ambdues embolicades en el prejudici de l'inevitable i còmic...

La Forja Catalana **Pàg. 70**

Definició: Forja. Deformació d'un metall mitjançant pressió o percussió. En són les eines bàsiques l'enclusa, el martell i els molls i tenalles per subjectar la peça. Es fa en tallers anomenats Forges...

Albí, Ciutat Episcopal **Pàg. 78**

Coneguda com la ciutat vermella per una peculiaritat, la seva nombrosa arquitectura construïda amb maó de terracota que li confereix aquest color tan especial...

RESSENYA D'ACTIVITATS

15 de novembre de 2025
Sortida cultural a **Reus.** Visita guiada per la **Ruta Modernista de Reus** i posterior visita a la **Casa Navàs.** Dinar en el **Restaurant El Museu del Vermut** a la mateixa població.

20 de desembre de 2025
Es va celebrar el **Dinar Nadalenc** i presentació del **CARTULARI** número 53. Va tenir lloc al **Restaurant "*El Pintor*".**

14 de febrer de 2026
Sortida cultural guiada a **Guimerà i Vallfogona.** Dinar al **Restaurant Sant Jordí** de Guimerà.

18 i 19 d'abril de 2026
Sortida cultural a França per visitar les poblacions **d'Albí i Penne.** Hospedatge a **l'Hotel Ibis Budget** d'Albí.

23 de maig de 2026
Sortida cultural a **Pinós.** Dinar a l'**Hostal PInós.** Considerat el Restaurant més antic de Catalunya.

El reportatge de la sortida a Pinós sortirà editada en el proper Cartulari número 55.

Tot l'equip del CARTULARI us desitgem un BON ESTIU!

Feu una Subscripció a la revista **CARTULARI**
i per només **15 €** *l'any,*
rebéreu els dos exemplars que s'editen semestralment

Si esteu interessats a posar publicitat a la nostra revista, truqueu al telèfon que surt més baix i us informarem en tot el que necessiteu

Si truqueu i dieu que heu vist aquesta informació, tindreu un preu especial

Tant per la subscripció com per la publicitat el telèfon i e-mail de contacte:
667 760 309 - institut@cartulari.cat

"DOSIS SOLA FACIT VENENUM"

(Només la dosi fa el verí)

- Paracels-

Joan Bosch
Biòleg

L'ONADA DE POR A SER EMMETZINAT

Atenint-nos als recursos preventius que s'han trobat a les cases nobiliàries i a la importància que es donava a la possibilitat de ser enverinat a la legislació dictada durant l'època, podem convenir que el verí va esdevenir una forma de matar cada vegada més popular a l'Europa medieval, sobretot a la Baixa Edat Mitjana.

La por de morir emmetzinat que s'adverteix principalment en els estaments més enlairats es pot atribuir a diferents causes.

D'entrada, a una major difusió de documents de l'Època Clàssica que relataven decessos provocats per enverinament com, per exemple, la mort de Sòcrates en beure una copa de vi amb cicuta, els de la dinastia romana Julio-Clàudia i d'altres semblants.

En segon lloc, l'onada de por fou provocada parcialment per notícies de suposats enverinaments a membres de la noblesa i de la reialesa, com la de la mort de l'emperador del Sacre Imperi Romanogermànic Enric VII (1313), o la d'intent d'assassinat del papa Joan XXII (1317). **Manifestament, el verí va ser emprat com una arma al servei dels interessos de les nissagues reials més poderoses d'Europa.** A sobre, malalties com la lepra o la pesta s'imputaven a l'emmetzinament de les aigües, l'aire o els queviures per col·lectius marginats.

Un altre factor que va contribuir a la popularitat i disponibilitat dels verins fou l'obertura de les apotecaries al públic. Aquests establiments van facilitar l'adquisició de substàncies que tradicionalment s'havien emprat amb finalitat curativa i que es van fer servir per a propòsits més sinistres. **Una d'elles fou la forma**

RELLEVÀNCIA DELS VERINS A L'EDAT MITJANA

d'arsènic transparent, inodora i insípida que els àrabs de l'Orient Mitjà havien elaborat. Atès que era impossible de rastrejar amb els mitjans de l'època, aquest arsènic es va convertir en el rei dels verins i en el verí dels reis.
Finalment, s'ha de destacar el paper dels nombrosos tractats sobre matèria toxicològica que es van publicant al llarg de l'Edat Mitjana perquè incrementaren la coneixença sobre el tema. En trobem escrits per personatges tan cabdals com Avicenna (980-1037), Averrois (1126-1198), Maimònides (1138-1204) i Arnau de Vilanova (1240-1311). Contenen llistats de substàncies nocives, de les quals detallen els efectes, i també recomanen antídots, maneres de detectar els verins o evitar l'enverinament.

ELS VERINS MÉS POPULARS A L'EDAT MITJANA

Els verins o metzines són substàncies d'origen vegetal, animal, mineral o sintètic que esdevenen tòxiques o letals per a un organisme a concentracions relativament baixes quan hi entren en contacte. Tanmateix, molts verins tenen un ús terapèutic a dosis tolerades per aquell.

Un cop feta aquesta definició, enumerarem els vegetals, minerals i animals més usats com a metzines a l'Edat Mitjana i farem una curta ressenya d'un representant de cada categoria.

Quant a vegetals verinosos, destaquem aquestes plantes: la cicuta, l'acònit blau, les anomenades herbes de les bruixes (mandràgora, belladona, estramoni i jusquiam negre), l'el·lèbor, el baladre, el teix i el cascall; també els fongs del gènere Amanita, com la farinera borda. **D'aquesta categoria caracteritzarem la reina dels verins, l'acònit blau.**

Pel que fa a minerals nocius ressaltem l'arsènic, del que farem una breu descripció, el mercuri i el plom. Aquests dos últims, molt usats a l'Edat Mitjana com a components de cosmètics i de medicaments, provocaren molts emmetzinaments crònics.

Finalment, descriurem la cantàrida o mosca espanyola com a representant dels animals perquè se la relaciona, encara que no tenim evidència ferma, amb la mort de Ferran el Catòlic.

L'ACÒNIT BLAU, TORA BLAVA o MATALLOPS (Aconitum napellus)

Aquesta herba perenne, de la família de les ranunculàcies, és considerada la més tòxica d'Europa. Creix a altituds de més de 1000 metres i a Catalunya la podem trobar al Pirineu i Prepirineu.

Fa entre 1 i 1,40 m d'alçada. Les flors són de color blau o violat intens i es troben disposades a la part terminal de la planta formant unes inflorescències.
Els compostos verinosos són per tota la planta, i més concentrats a les arrels i a les llavors. El principi actiu més important que li dona una toxicitat extrema és l'aconitina. L'acció neurotòxica d'una quantitat inferior a 5 mg d'aconitina, que poden estar presents en només 5 grams de l'arrel, és suficient per causar la mort d'una persona adulta. El contacte amb la planta pot causar una intoxicació lleu a causa dels seus alcaloides, que poden penetrar a l'organisme a través de la pell.
L'aconitina s'elimina ràpidament i, per tant, és difícil constatar la intoxicació per aquest alcaloide en l'autòpsia. No hi ha cap antídot específic, només es pot fer un tractament dels símptomes i de suport.

L'ARSÈNIC

La forma d'arsènic històricament més utilitzada com a verí, a causa de la seva alta toxicitat i la seva capacitat de passar desapercebuda (no canvia el gust ni l'olor als aliments i té una simptomatologia semblant a la de certes malalties naturals) és un òxid d'arsènic conegut popularment com a arsènic blanc o pols de la successió. S'absorbeix en l'àmbit intestinal, per via respiratòria i per la pell. L'emmetzinament pot ser crònic o agut. Una dosi letal per via digestiva és inferior a 5 mg per kg de pes i els símptomes d'una intoxicació aguda apareixen en els primers 30 minuts perquè interfereix en el metabolisme cel·lular. Ara coneixem com detectar-lo al cos i disposem d'un antídot en cas d'enverinament, però no a l'Edat Mitjana.

LA CANTÀRIDA

És un escarabat menut de colors brillants (verd i daurat) premonitoris de la seva toxicitat. Posseeix cantaridina, una substància tòxica que utilitza com a mitjà de defensa davant dels depredadors. La ingestió d'uns 5 mg / kg de pes d'aquest principi actiu és mortal per a una persona.

A l'edat mitjana es dessecaven uns quants d'aquests escarabats i després es polvoritzaven. Així s'obtenia un preparat amb suposades qualitats afrodisíaques pel seu efecte vasodilatador; seria la "*viagra medieval*". Però el problema eren els efectes secundaris, sobretot les alteracions de la mucosa gastrointestinal i els danys renals permanents, i l'efecte letal superada la dosis assenyalada.
És possible que Ferran el Catòlic morís per la ingestió de preparats amb cantàrida en el seu afany de tenir descendència amb Germana de Foix. Si ho haguessin aconseguit, és probable que la història de la Corona d'Aragó no fos la que coneixem. Ho intentaren durant 10 anys. Es van casar un any després de la defunció d' Isabel la Catòlica (1504), ell amb 53 anys i ella amb 17.

Plantes de Tora blava

L' Arsènic "El rei dels verins" i "El verí dels reis"

DETECCIÓ DELS VERINS I TRACTAMENTS MÉS USATS

Els diferents tractats medievals sobre toxicologia bàsicament són una compilació dels coneixements del Món Clàssic i les aportacions àrabs quant a substàncies nocives, els seus efectes, com detectar-les i com actuar en cas d'emmetzinament. Una obra remarcable al respecte és "*Tractatus de Venenis*" de Pietro d'Abano (1250-1326). Els verins orals solien administrar-se principalment amb el suport d'una beguda, preferentment dolça o alcohòlica, i d'aquí ve la denominació de poció.

Unes altres vies alternatives eren mitjançant medicaments i menjars (farinetes, sopes, guisats, fruita...)

També la metzina podia entrar al cos a través de la pell, els ulls i el nas mitjançant, per exemple, cosmètics, ungüents, vestimenta, llibres, flors i objectes personals enverinats.

Pel que fa a la detecció dels verins, els mètodes eren rudimentaris. Quant als d'ingestió, s'observava el

La Cantàrida, incorrectament anomenada mosca espanyola, perquè és un coleòpter

menjar i la beguda buscant canvis d'olor o color i es recorria als tastadors. En general, era habitual recórrer a objectes suposadament "*màgics*", especialment les banyes d'unicorn (freqüentment ullals de narval), les banyes de serp (llengües de serp), certes pedres precioses, com les maragdes, i les pedres betzoars. Es creia que canviaven de color, suaven en contacte amb el verí o bé l'anul·laven.

Les pedres betzoars eren masses de material no digerit (pèl, fibra, matèria orgànica) presents en el tracte digestiu d'animals com la cabra i valorades com antiverí universal i també com amulet. Submergides, per exemple, en una copa de vi es creia que neutralitzava qualsevol verí que s'hi aboqués.

La pedra Betzoar

En relació als tractaments, esmentarem els més comuns que s'aplicaven quan la intoxicació era per via bucal. Val a dir que no diferien massa dels usats en els temps de Galè.

Primer se subministraven productes per provocar el vòmit, com beuratges amb plantes com la ruda, el donzell, etc. i substàncies greixoses, per exemple mantega, oli o llet, per retardar l'absorció del verí. Com antídots menors usaven remeis botànics fets a base de sàlvia, camamilla, lavanda, coriandre, etc... Inclús recorrien a comprimits d'argila , la terra sigillata. També hi havia per aquesta finalitat filtres i pocions màgiques. Ara bé, els contraverins en què més es confiava a l'època medieval foren l' antídot de Mitrídates o mitridat i la triaga.

El mitridat era un antídot de consistència pastosa (electuari) compost per més de trenta ingredients a baixa proporció. Hi destaquen la mel, plantes verinoses i medicinals, mirra, resina de trementina, oli d'escurçó, ... L'ideà Mitrídates VI del Pont (121-63 aC) per immunitzar-se contra els emmetzinaments i en prenia diàriament una petita quantitat dissolta en vi. D'aquí deriva la paraula mitridatisme.

La triaga fou considerada a l'Edat Mitjana la panacea universal, la reina de les medicines, per la quantitat de propietats terapèutiques que erròniament se li suposava. Hom atribueix la invenció de la fórmula al metge principal de Neró, Andròmac (s I). Contenia més de setanta ingredients en especial carn d'escurçó, corall, terra sigillata, opi, espècies orientals, moltes plantes medicinals i mel. També la seva forma de presentació era la d'un electuari.

PREVENCIÓ DE L'EMMETZINAMENT A LA LEGISLACIÓ MEDIEVAL

La preocupació per a l'ús de tòxics amb finalitats criminals va fer que a l'Edat Mitjana es dictessin noves

disposicions que endurien les presents en el Dret Romà sobre la matèria. En particular, les Constitucions de Melfi, dictades el 1231 per l'emperador Frederic II Hohenstaufen, castiga els intents d'emmetzinament i, inclús, el subministrament d'un filtre d'amor perquè provocava l'alienació de la voluntat de la víctima. El Dret Romà, en canvi, només sancionava si la persona emmetzinada havia patit alguna lesió. També aquest cos legislatiu fixa una pena pròpia per aquests delites, la forca. En uns altres, s'estableix que el que ***"diere yervas o ponzoñas para mal facer debe morir malamientre"***, per exemple llançat als gossos.

La capacitat de detectar químicament l'emmetzinament humà va ser possible segles després , per la qual cosa les sospites i acusacions eren comuns a l'època medieval i no podien provar-se ni refutar-se en la majoria dels casos. Així i tot, els peritatges es van fer freqüents en els processos judicials a partir de la meitat del segle XIV.

De l'àmbit català medieval, fem una ressenya de dos volums legislatius on es reflecteix la por a l'emmetzinament. Són les "*Leges Palatinae*"(1337) de Jaume III de Mallorca (1324-1349) i les "*Ordinacions de la Casa Reial d'Aragó*" del rei Pere el Cerimoniós (1319-1387). Aquestes dues disposicions regulen tot allò que feia referència al protocol i normativa de la vida curial i precisen un seguit de mesures preventives per evitar que el rei fos enverinat, principalment per via oral, durant els àpats i especialment en els banquets, moments d'alt risc.
La diversitat de persones que adquirien, preparaven i servien els queviures era difícil de controlar amb seguretat.

Es busca evitar la negligència i manca de fidelitat sobretot dels servidors immediats. Amb una normativa reglada s'imposa que tots els plats fossin tastats a la vista del rei (el costum del tast, salva o essay), impedir l'accés al rebost on es guarda el pa, el vi o l'aigua a tota persona aliena i que els coberts i la sal fossin posats sota la custòdia del mestre-sala, càrrec que s'introduí en aquesta època. A més a més, tots els servidors que tenien contacte directe amb el rei, els productes que es preparaven i se servien tenien l'obligació de prestar jurament de lleialtat a la persona reial i de vetllar per evitar possibles intents d'emmetzinar-la. ©

Els banquets, moments d'alt risc d'emmetzinament

WEBGRAFIA

. Wiquipèdia: diferents entrades relacionades amb la temàtica de l'article.

. Enciclopèdia.cat: diferents entrades relacionades amb la temàtica de l'article.

. Raco.cat "Por real i reial por: el temor a morir emmetzinat a les corts reials mallorquina i catalana". Antoni Contreres Mas.

. Societat catalana d'Història de la Farmàcia: "Terres medicinals emprades a l'antiga Grècia".

. Realyc.org. "La evolución de la toxicologia" .
Sabersenaccio.iec.cat: "La triaga, la reina de les medicines"

REUS MODERNISTA

Una ruta pel passat artístic i cultural de la ciutat

Lluïsa Goberna

Un dels principals recintes modernistes de Reus és L'INSTITUT PERE MATA, una de les obres més destacades del modernisme Europeu i una part valuosa de la Ruta del Modernisme de la ciutat de Reus, atès el seu gran valor artístic i cultural.

El nom és en homenatge al metge Pere Mata que va ser el pare de la medicina forense de tot Espanya, així com periodista, escriptor i polític.

Va ser construït entre el 1897 i 1912 per l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner. Per aquelles dates Reus era una ciutat molt important i el doctor Emili Brianso Planes va decidir que no es podia permetre que la psiquiatria estigués tan malament i va buscar finançament entre un grup de prohoms reusencs, per poder construir un hospital mental. El primer nom escollit va ser "*Sociedad Manicomio de Reus*", però es va descartar en considerar-lo massa despectiu. **L'arquitecte, amb l'assessorament del doctor Brianso, va dissenyar un centre psiquiàtric innovador i avançat per a l'època, amb una arquitectura modernista que va ser un referent de la construcció sanitària, lluny de la imatge depriment, plena de barrots i pavellons força lúgubres.** El material constructor de la façana és el maó, però Domènech l'introdueix junt amb la pedra, la ceràmica i elements naturals, ja que l'arquitecte havia estudiat botànica.

Els primers pavellons es van construir entre 19101 i 1906. Hi havia diversos criteris sobre la manera de gestionar els pavellons. N'hi havia de masculins i femenins; segons les classes i nivell econòmic i les diferències entre malalties. Es va donar prioritat a les mesures de seguretat i confort emocional dels pacients i també a les mesures de psicologia visual en tots els espais, per tal d'evitar que pogués semblar un hospital. Les classes elevades arribaren a pagar autèntiques fortunes, unes 180 pts. al mes que era una quantitat considerable en aquella època. A part d'aquesta quantitat mensual disposaven d'uns serveis suplementaris que havien de pagar a part. Uns privilegis que resultaven força cars i amb això se subvencionava l'hospital.

El més destacat i de més valor artístic és el Pavelló dels Distingits, allà on vivien els interns de les famílies benestants. Actualment, aquest pavelló, el núm. 6, és l'únic que es pot visitar, ja que no presta cap servei sanitari i està obert als visitants com a espai cultural i turístic per la seva gran riquesa ornamental i per conservar el mobiliari original de l'època. Considerat la joia del complex, està catalogat com a Bé Cultural d'Interès Nacional des de 2013.

Com hem dit anteriorment, Domènech hi va posar gran nombre d'ornamentacions naturals. Al vestíbul, que antigament era la sala central de lectura, música i també de fumadors, es pot veure ornamentació amb flors de saüc. A l'esgrafiat de les parets la decoració és la castanya, que és símbol de fortalesa. No feia res per res, tot tenia un significat. Psicològicament també les finestres més grans i amb els vitralls donaven la sensació d'estar en espais més oberts. A la balustrada de fusta llaurada i vitralls és on

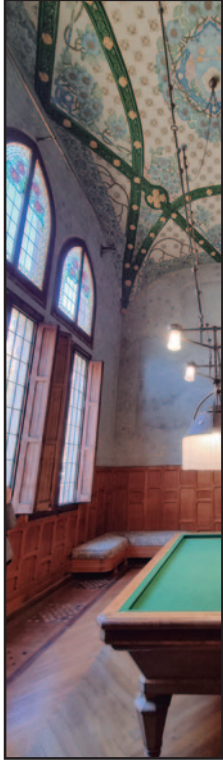
Façana de l'Institut Pere Mata

venien els músics a oferir música i ball com a teràpia, però només pels *"distingits"*, o sigui, pacients i familiars benestants. Des d'aquesta balustrada en el pis superior es vigilava el ball dels residents. **En el sostre de ceràmica es pot veure el paó reial que significa el renaixement i els gira-sols de forma intermitent, que representen els canvis dels malalts. És l'al·legoria de la foscor, però que de nou veuràs la llum i renaixeràs.**

Antiga sala de lectura i ball

Antic menjador

En el menjador els àpats eren en la primera classe un bufet lliure. Els criats dels senyors menjaven de les sobres. La ceràmica ornamental representa la taronja i els tarongers en les parets i el sostre. En aquest també es veu representat el cel per donar la sensació d'aire lliure. Tot està molt ben pensat per al confort dels pacients. L'arquitecte no va voler posar reixes i ho dissimulà amb vitralls de colors amb ànima de plom.

Seguint el recorregut es troba la sala de billar. El material de joc no estava a l'abast dels malalts, que estaven monitoritzats i controlats. El blau, groc i rosa dels ornaments són colors molt suaus. No va voler posar tapissos i va utilitzar serigrafies.

Per una escala principal es puja a la planta superior on es troben els dormitoris. A l'escala es troben elements de seguretat, com la falta de l'ull central per tal d'evitar caigudes, fossin voluntàries o accidentals. Es va substituir els passamans per ceràmica ornamentada amb motius de la roseta i la cirera, ambdós elements primaverals.

Els dormitoris estaven comunicats per unes galeries obertes a un jardí cobert.

Dormitori amb bany propi

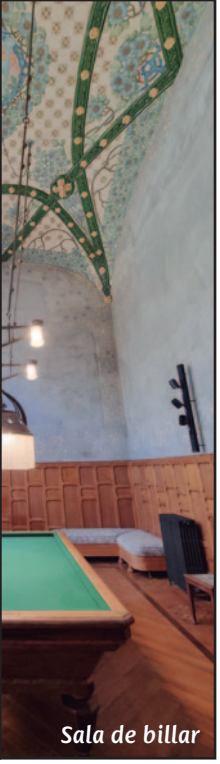

Tot l'espai de les galeries està també arrodonit per tal d'evitar possibles accidents dels residents. Els dormitoris disposaven de bany propi i amb instal·lacions modernes per a l'època. Els criats vigilaven el son del senyor per si passava algun accident.

Tot estava pensat perquè els residents no tinguessin la sensació d'estar reclosos en un hospital de salut mental, amb totes les connotacions negatives que això pot suposar, sinó que sentissin que estaven residint en un hotel ple de llum i bellesa, amb una ornamentació exquisida per poder-la contemplar i amb totes les comoditats, encara que estiguessin totalment controlats sense saber-ho.

En l'actualitat l'Institut Pere Mata continua en ple funcionament com a hospital psiquiàtric, i també per a consultes psiquiàtriques de la seguretat social. És un hospital universitari amb unitat docent de la Facultat de Medicina i Cirurgia de la Universitat Rovira i Virgili, en el qual s'imparteix tant formació de pregrau (pràctiques de psiquiatria, infermeria...), com de postgrau (màster de salut mental: investigació en psiquiatria, neurotoxicologia i psicofarmacologia, i programes de doctorat).

Sala de billar

Galeria coberta amb decoració de ceràmica i vitralls

Detall dels vitralls que es troben a la galeria

L'Hospital Universitari està acreditat pel Ministeri de Sanitat i Política Social per formar metges, psicòlegs i infermers residents. **Un dels altres principals objectius de l'Hospital Psiquiàtric Universitari Institut Pere Mata es basa també en la investigació.** La Fundació Pere Mata, promoguda per l'Institut, també treballa amb les diferents necessitats d'assistència a malalties mentals i atenció a la dependència i gent gran, entre altres activitats i serveis.

Casa Rull

Casa Gasull

com la ploma i les balances i el seu escut heràldic. Tots aquests elements li donen a la casa una aparença força luxosa. Actualment, és propietat de l'Ajuntament de Reus i acull la seu de l'Àrea de cultura i de l'Institut Municipal Reus Cultura. Els seus jardins actualment estan oberts al públic i es fan diversos actes culturals.

Al costat es troba la CASA GASULL, construïda el 1911. Fèlix Gasull va encarregar la casa amb planta superior

Casa Grau-Pla

RUTA MODERNISTA

Vam començar la Ruta pel carrer de Sant Joan, que era el lloc principal dels negocis de Reus. A principis de 1900, unes 35 famílies van subvencionar l'hospital mental i alhora li van encarregar a l'arquitecte Domènech i Montaner diverses cases a la ciutat.

La primera casa va ser la CASA RULL, construïda el 1900, de Pere Rull, notari. A les plantes superiors hi tenia l'habitatge i als baixos, la notaria. En el primer pis, es troba una bella balconada amb decoració floral a la barana. Es pot veure el segell de Domènech en els motius ornamentals d'inspiració medieval; dracs, símbols relacionats amb el propietari i la seva professió per a habitatge familiar i els baixos per a les instal·lacions industrials, magatzem i oficines del seu important negoci del comerç d'oli d'oliva. A la planta baixa s'obrien grans finestres amb enreixat de forja i amb sala diàfana. A la façana els mosaics fan referència a les branques d'olives. Aquesta casa no té decoracions escultòriques i Domènech i Montaner la va dissenyar de forma molt diferent de l'anterior, la Casa Rull, modernista, aquesta última més gran i amb el nou estil noucentista. Com estan una al costat de l'altra es veu molt la diferència d'estils.

Segons ens van explicar a l'interior, Gasull es va fer un laberint per protegir-se del negoci, però no va servir de res, ja que el van matar uns sindicalistes. L'oli que gastava la família reial provenia d'aquest empresari,

a qui li agradava destacar, ja que tenia un Rolls-Royce per anar al teatre.

Fem un parèntesi en la nostra Ruta i ens preguntem d'on venia la riquesa de Reus en aquella època. La resposta és que provenia de l'aiguardent. La famosa frase REUS, PARIS, LONDRES, que algunes vegades havia fet aixecar somriures, estava molt ben definida, ja que Reus era un dels principals mercats del món en la producció i exportació d'aiguardent ja que tingué una gran i important demanda internacional. Reus marcava la pauta i fixava la cotització dels preus del destil·lat junt amb París i Londres; d'aquí la coneguda frase. Com bé diríem tot té un perquè.

pubilla de la família Pla, d'aquí el nom Grau-Pla de la casa. Miguel Grau fou un terratinent que viatjava per negocis a Brussel·les. La casa d'estil modernista construïda per l'arquitecte Pere Caselles té les característiques de les edificacions d'aquesta ciutat belga, amb influències d'Art Nouveau representatiu de Centreeuropa. A la façana es poden veure branques i fulles de llorer com al·legoria al títol de baró de Llorch del propietari.

La següent parada va ser la PLAÇA DE PRIM que va ser un dels espais centrals de la ciutat. Abans de convertir-se en plaça, des del segle XVII, va ser un convent de monges carmelites que ocupava més de la meitat de l'espai i quan el 1868 les monges van ser expulsades

Plaça de Prim amb la façana del Teatre Fortuny i l'estàtua del General Prim

Les famílies que es van enriquir amb aquest producte van crear posteriorment altres negocis com la producció de vermut, que actualment encara està tan relacionat amb la ciutat. Quan la fil·loxera va envair les vinyes es va començar la producció de l'oli, l'ametlla i l'avellana. **Abans de la fil·loxera hi havia a Reus 30 fàbriques de vermut.**

Actualment, hi ha vuit marques de vermut; Miro, Yzaguirre, Rofes, Iris, Cori, Fot-li, Olave i Or del Camp. Totes dins de la denominació "*Vermut de Reus*".

Continuant amb la Ruta ens trobem davant de la CASA GRAU-PLA, construïda el 1910. Va ser un regal de noces de Miguel Grau a la seva esposa, que era la

del convent per la Junta Revolucionaria posteriorment és quan es va convertir en plaça. Inicialment recordant a les monges es deia Plaça de les Monges. Després va passar a dir-se Plaça de la Revolució. Finalment el 1882 l'ajuntament va resoldre donar-li el nom de Plaça Prim. **El 1893 es va erigir el monument amb l'estàtua eqüestre del general Prim, militar i polític nascut a Reus i un dels inductors de la Revolució de 1868.**
Aquí es va construir el Teatre Fortuny al qual li deien el "*Petit Liceu*". Va néixer el 1882 per iniciativa d'un nucli de la burgesia de la ciutat amb la intenció de dotar a la ciutat d'un teatre digne de la importància de Reus i equiparar-lo als que tenien en altres grans ciutats. El nom va ser un homenatge al pintor Marià Fortuny, fill de Reus. La vídua del pintor va regalar un

bust del seu marit en agraïment. El teatre Fortuny es va edificar on hi havia abans l'hort del convent. Amb els anys i després de diverses crisis el teatre va ser rehabilitat i va obrir les portes el 1988, fins a l'actualitat en què continua funcionant d'una forma força activa. Antigament, a la plaça es trobaven els cafès i hotels més selectes de l'època. **Un d'ells és l'Hotel de Londres, on se servia un sopar de 5 pts, d'aquí ve la frase coneguda com "*un sopar de duro*", ja que en aquella època un duro eren bastants diners.**

El següent edifici a visitar va ser el PALAU BOFARULL. Construït entre el 1768 i el 1776 va pertànyer a la família Bofarull. El va construir l'arquitecte Francesc Bofarull per encàrrec del seu germà, en Josep Bofarull, batlle de Reus, enriquit per l'aiguardent i la seda.

La façana barroca del palau té una gran portalada i uns atlants que sostenen uns capitells i l'escut dels Bofarull. Al vestíbul de l'entrada es pot veure un Carruatge de Cerimònia de la família Bofarull, un objecte de gran valor artístic i cultural.

Pujant per una escalinata s'arriba al Saló Noble que és la part més notable del palau, d'una gran bellesa artística. Destaquen les magnífiques pintures del sostre de Pere Pau Montanyà, prestigiós pintor neoclàssic català de l'època, amb al·legories a Carles III i Carles IV. Una representa el rei Carles III en majestat, coronat per Apol·lo i Mart, els déus de la ciència i de la guerra. En l'altra apareix el seu fill, Carles IV, amb la reina al costat, coronats per la Felicitat i envoltats per la Justícia, la Prudència, la Fortalesa i la Temprança, les quatre virtuts cardinals.

Façana del Palau Bofarull

Entrada del Palau Bofarull

La família ja tenia una gran fortuna, però els faltava un títol nobiliari i pel fet de ser partidaris de Felip V a en Josep Bofarull el 1760 Carles III li va atorgar el grau de ciutadà honrat de Barcelona; el 1772 va ser nomenat cavaller, amb escut d'armes propi i el 1774 el rei li va concedir el títol de noble. Carles IV també va ser un benefactor de la família.

Les parets estan decorades amb quadres que representen a Escipió, a Alexandre i un altre al sacerdot Sesostris entre d'altres. Actualment, el saló està obert al públic i s'hi fan diversos esdeveniments culturals.

La família Bofarull va viure al palau fins al 1863, posteriorment va passar a través del temps per diverses

mans, ja que els propietaris el van llogar a diferents empreses i associacions i van vendre també part de la propietat. El 1936 el van confiscar els anarquistes i durant la postguerra va ser ocupat pel "*Frente de Juventudes*". El 1985 el va comprar la Diputació de Tarragona per instal·lar la seu del Conservatori de Música de Reus, que funciona actualment des del 1986.

Tot seguint la nostra Ruta vam arribar a la PLAÇA DEL MERCADAL on a l'Edat Mitjana ja es feien els mercats; d'aquí el seu nom. Està documentada des del segle XV. En el magnífic empedrat del centre de la plaça, amb lloses de pedra de diferents colors, encara es conserva la numeració de cada un dels llocs en què s'instal·la-ven les parades en dies de mercat.

La plaça està rodejada de diversos porxos. Als que estan a la banda oest se'ls va anomenar durant diversos anys "*lo porxo dels senyors*", pel motiu que hi passejaven les persones més rellevants de la ciutat. **Als porxos de la banda nord es reunien els comerciants d'aiguardent i des d'aquí és on es fixava el preu de mercat de Reus i la cotització de l'aiguardent a París i Londres, tal com hem explicat abans.**

Aquesta plaça ha tingut també diversos noms, plaça de la Constitució o plaça de les Verdures, entre d'altres. Actualment, també se l'anomena plaça de l'Ajuntament.

La plaça Mercadal és i ha sigut un espai molt important per a la ciutat de Reus, ja que durant 700 anys s'hi

Saló Noble del Palau Bofarull

En primer terme una magnífica lampada. Al fons pintura representant a Carles IV, amb la reina al costat, envoltats per les quatre virtuts cardinals

Aquí es troba l'edifici de l'Ajuntament. Com a curiositat, al segle XIV es feien els judicis en el mateix lloc on actualment està ubicat l'Ajuntament. **La Casa Navàs també es troba en aquesta plaça junt amb el Centre Gaudí. Aquests dos últims espais també van formar part del nostre recorregut per la Ruta Modernista de Reus**.

Plaça del Mercadal en l'actualitat

Foto antigua de la Plaça del Mercadal amb el mercat i al fons la Casa Navàs

va celebrar el mercat i des de temps molt antics s'hi celebren les festes populars. És una plaça amb un gran moviment de gent, passejant, comprant o fent el vermut en les seves terrasses, sent un centre important d'activitat de la ciutat.

Façana del Centre Gaudí amb la seva signatura

Tot seguit vam entrar a visitar el GAUDÍ CENTRE, un espai dedicat íntegrament a la vida i obra del genial arquitecte. Amb panells informatius s'explica els seus orígens familiars i tot el referent a les diferents etapes de la seva vida. Aquí donarem només unes pinzellades, ja que en aquest centre es troba moltíssima informació minuciosa i completíssima i necessitaríem tot un Cartulari per poder incloure tots els detalls de la seva vida i obra.

El que crida l'atenció abans d'entrar al museu és la façana amb una pantalla gegant on es va projectant la signatura de Gaudí. És un Centre d'Interpretació i museu biogràfic que permet descobrir millor l'obra de Gaudí i vol ser un homenatge de la seva ciutat natal al seu fill més universal, ja que és l'únic centre sobre la vida personal i labor creativa de l'arquitecte.

Reproducció de l'obrador

L'espai té 1.200 metres quadrats distribuïts en tres plantes i està obert des del 2007. S'hi poden veure objectes personals de Gaudí, maquetes, audiovisuals, reproduccions, escenografies, aplicacions multimèdia, etc.

Una de les reproduccions que es poden veure al Centre és l'obrador que era el seu espai de treball. Es va construir a prop de la Sagrada Família a finals del segle XIX.

Disposava de taller fotogràfic, un espai per a maquetes, un magatzem de models, taules de dibuix i arxius de plànols on l'arquitecte penjava els models de guix que posteriorment decorarien el Temple. Gaudí en els últims anys hi tenia un llit on hi dormia.
L'obrador fou destruït el 1936, així com tot el seu valuós contingut. S'ha pogut reproduir gràcies a algunes fotografies.

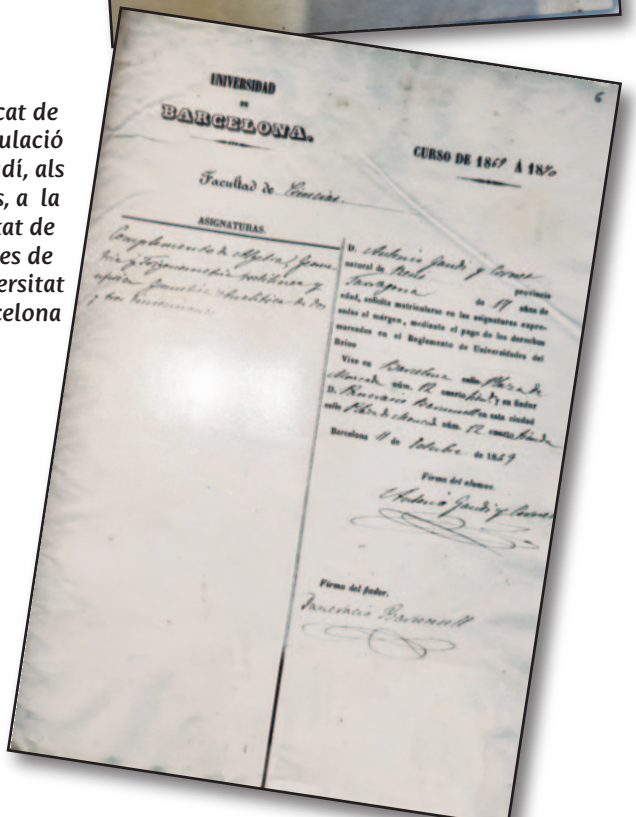
Com hem dit abans donarem unes breus pinzellades de la seva vida, tant personal com professional.

Gaudí va néixer a Reus el 25 de juny de 1852 segons consta registrat a l'Arxiu Parroquial. De jovenet tenia una salut molt fràgil i va passar moltes temporades en un mas dels seus avis a Riudoms, en contacte amb la natura i la seva observació, circumstància que el van ajudar a entrar en connexió amb els elements fonamentals que posteriorment plasmaria en les seves obres de forma totalment inspiradora i innovadora.

Les famílies dels seus pares venien d'una saga de calderers i aquest ofici fou clau en l'aprenentatge de les formes, l'espai, el volum i el treball amb diversos materials.
Els pares van voler que abans que es dediqués a l'ofici tingués una formació acadèmica. Va començar a fer el batxillerat als 11 anys a les Escoles Pies de Reus (*al Centre es poden veure diversos documents de quan era estudiant i adolescent*). Gaudí no sempre va ser brillant en les seves notes i en els seus temps d'estudiant va suspendre algunes assignatures, encara que destacà en dibuix i matemàtiques. Un detall curiós és que quan ell era petit suspenia religió. Veient la seva trajectòria posterior no deixa de ser curiós.

COLEGIO DE ESCUELAS PIAS DE REUS,
INCORPORADO AL
INSTITUTO PROVINCIAL DE TARRAGONA.
Exámenes de entrada.
En la Ciudad de Reus á los 14. de Setiembre del año 186 los Profesores abajo firmados procedieron al exámen del alumno D. Antonio Gaudí y Cornet
Preguntas de Doctrina Cristiana.
Preguntas de Gramática castellana.
Sentencia, máxima ó periodo.

Certificat d'examen de Gaudí, a les Escoles Pies de Reus, de les assignatures de religió i gramàtica

UNIVERSIDAD DE BARCELONA.
CURSO DE 1867 Á 1868
Facultad de Ciencias.
ASIGNATURAS.

Certificat de matriculació de Gaudí, als 17 anys, a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona

Mentre estudiava el batxillerat va tenir també contacte amb el món de la ciència. Va participar en la confecció de la revista "Arlequín", de la qual va dissenyar la imatge de la portada i diverses il·lustracions i en la que el seu amic Eduard Toda també hi participà. Tots dos van començar la seva amistat quan eren estudiants adolescents i es van implicar en temes culturals, polítics i literaris.
El 1868-1869 Gaudí es va traslladar a Barcelona per acabar el batxillerat i preparar el seu posterior ingrés a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona.

En 1878, quan tenia 26 anys, va fer l'examen final de carrera i oficialment va obtenir el títol d'arquitectura. **Hi ha una frase atribuïda a Elies Rogent, director de l'escola *"Hemos dado el titulo a un loco o a un genio, el tiempo lo dirà".***
El mateix 1878 va conèixer el que seria el seu mecenes i gran amic n'Eusebi Güell que l'hi va donar l'oportunitat de desenvolupar les seves inquietuds artístiques de forma professional.

Maqueta de les ximeneies de la Casa Batlló

Maqueta d'una ximeneia de la Pedrera

Maqueta del pinacle de la Sagrada Família

Maqueta de la ximeneia de la Casa- celler Garraf

De jove sempre anava ben vestit i polit i l'hi agradava freqüentar el teatre, anava a concerts i a tertúlies socials amb els seus amics. Ben diferent del seus últims anys. L'any 1914 va viure amb molta austeritat i es va recloure a la Sagrada Família. Vivia frugalment i vestia molt pobrament. Ell va ser molt conscient que no veuria acabada la seva obra en vida i quan li preguntaven perquè feia una obra tan monumental ell deia ***"Que l'obra era per a Déu i que ell no tenia pressa".***

No es va casar mai i no se sap si va ser perquè de jove havia tingut unes males experiències, amb desenganys amorosos que potser el van fer desistir, ja que posteriorment no se li coneixen més afers sentimentals.

Va morir el 1926 a conseqüència de ser atropellat per un tramvia i no haver rebut prou socors, ja que el van confondre amb un indigent.

Diverses maquetes de les seves obres

AQUEST ANY 2026, RECORDANT ELS 100 ANYS DE LA SEVA MORT, ES

COMMEMORA L'ANY GAUDÍ,

AMB DIVERSOS ACTES CULTURALS DEDICATS A LA SEVA MEMÒRIA I A LA GRAN OBRA QUE HA DEIXAT, ÚNICA AL MÓN, DEMOSTRANT QUE NO ERA UN BOIG SINÓ UN GRAN GENI, QUE VA TRASPASSAR FRONTERES I ES CONVERTÍ EN UN REFERENT UNIVERSAL.

Les meves idees estructurals són d'una lògica indiscutible. M'ha fet pensar molt el fet que no hagin estat aplicades abans, que hagi de ser jo el primer en fer-ho. Això seria lo únic, en tot cas, que em faria dubtar. No obstant, crec que, convençut del perfeccionament que representen, tinc el deure de aplicar-les. A. Gaudí

Ho calculo tot; primer suspenent uns pesos per buscar la funícula; després conformo la funícula trobada amb formes i materials, els pesos dels quals torno a revisar, i a vegades canvio lleugerament una altra vegada les funícules. D'aquesta manera surt la forma lògica nascuda de les necessitats. A. Gaudí

La estructura resistent de l'interior de les naus del Temple és com un arbre, amb el tronc, les branques i un tou de fulles com a sostre, i, entre elles, uns foradets pels quals es veu la llum del sol, de nit, uns punts de llum artificial que figuren estels del firmament. Tot plegat, en conjunt, donarà la sensació, als visitants, d'estar dins d'un gran bosc. A. Gaudí

Les meves qualitats gregues són per causa del Mediterrani, la visió del qual constitueix per mi una necessitat. Necessito veure el mar sovint i molts diumenges me'n vaig a l'escullera. El mar és l'única cosa que em sintetitza les tres dimensions de l'espai. A la superfície s'hi reflecteix el cel i a través d'ella veig el fons i el moviment. A. Gaudí

La bellesa és el resplendor de la Veritat, i el resplendor sedueix tothom; per això l'art té aquesta universalitat. A Gaudí

Façana del Restaurant "El Museu del Vermut"

La nostra excel·lent guia en aquesta Ruta Modernista va ser l'Aida Marín.

Després d'aquesta visita vam anar a dinar al restaurant "EL MUSEU DEL VERMUT". El seu nom es deu al fet que aquí es troba la col·lecció privada més important del món dedicada al vermut, ubicada en un edifici modernista de 1918.

Es poden veure milers d'ampolles, cartells i tota classe d'objectes que tenen relació amb el món del vermut. La col·lecció compta amb unes 2.300 marques de vermut d'arreu del món. L'entrada és gratuïta i tothom pot fer una passejada per l'espai gaudint d'aquest lloc tan emblemàtic, i sobretot amb la gastronomia tradicional i creativa alhora i de qualitat del seu restaurant. Té tres menjadors temàtics dedicats a marques de vermut a la planta superior i a la planta baixa disposa d'una acollidora terrassa en un pati interior. Un lloc on gaudir d'una bona gastronomia i endinsar-se en l'històric món del Vermut de Reus.

Racó del restaurant-museu on es pot veure la gran col·lecció de cartells i ampolles referents al vermut

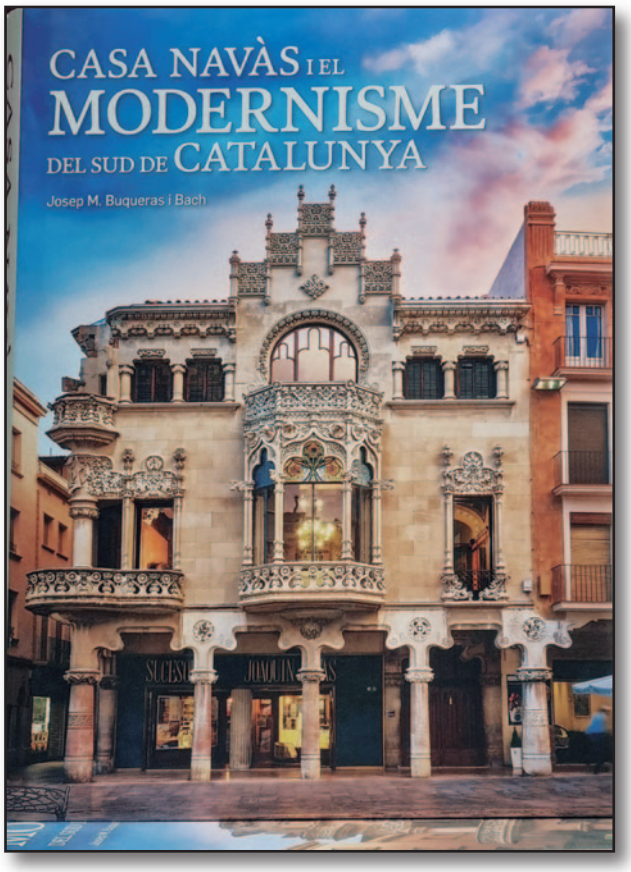

El restaurant des del 2014 té també un vermut amb fórmula pròpia, el vermut CORI, elaborat per l'empresa Vermuts Miró, amb fórmula de creació exclusiva del propietari del restaurant, Joan Tàpias.

Entrada i barra del restaurant

Després de dinar vam tornar a la plaça Mercadal que com hem dit abans és on es troba la CASA NAVÀS. Construïda entre el 1901 i el 1908 per l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner per encàrrec del seu propietari Joaquin Navàs, comerciant de teixits. Es va casar amb Josepa Blasco. Va ser un casament de conveniència, ja que la família de la Josepa també negociava amb teixits i així la parella va formar un tàndem comercial molt lucratiu, tant per la venda com per la compra. El matrimoni es va convertir en un referent del comerç tèxtil en la venda a l'engròs. Com bé es diria, tot quedava en família. Van voler instal·lar-hi l'habitatge familiar i a la planta baixa la botiga de teles. El 1905 la casa encara estava en construcció, però gràcies a la importància del negoci es va inaugurar la botiga. Es va convertir en el negoci més important de la ciutat i del sud de Catalunya.

La casa conserva tot el mobiliari i vitralls originals, fet que la converteix en una de les millors cases modernistes de tota Europa. Un tresor únic, declarada Bé Cultural d'Interès Nacional el 1990.

Detall del sostre de la Casa Navàs

El missatge floral és important en la decoració, sobretot les roses que estan per tot arreu. La rosa és l'emblema de la ciutat de Reus. La casa està decorada amb una gran riquesa ornamental, mosaics, tapisseries brodades, teixits de seda, fusteria artística, estors, escultures, esgrafiats, ceràmica, vitralls... alguns dels

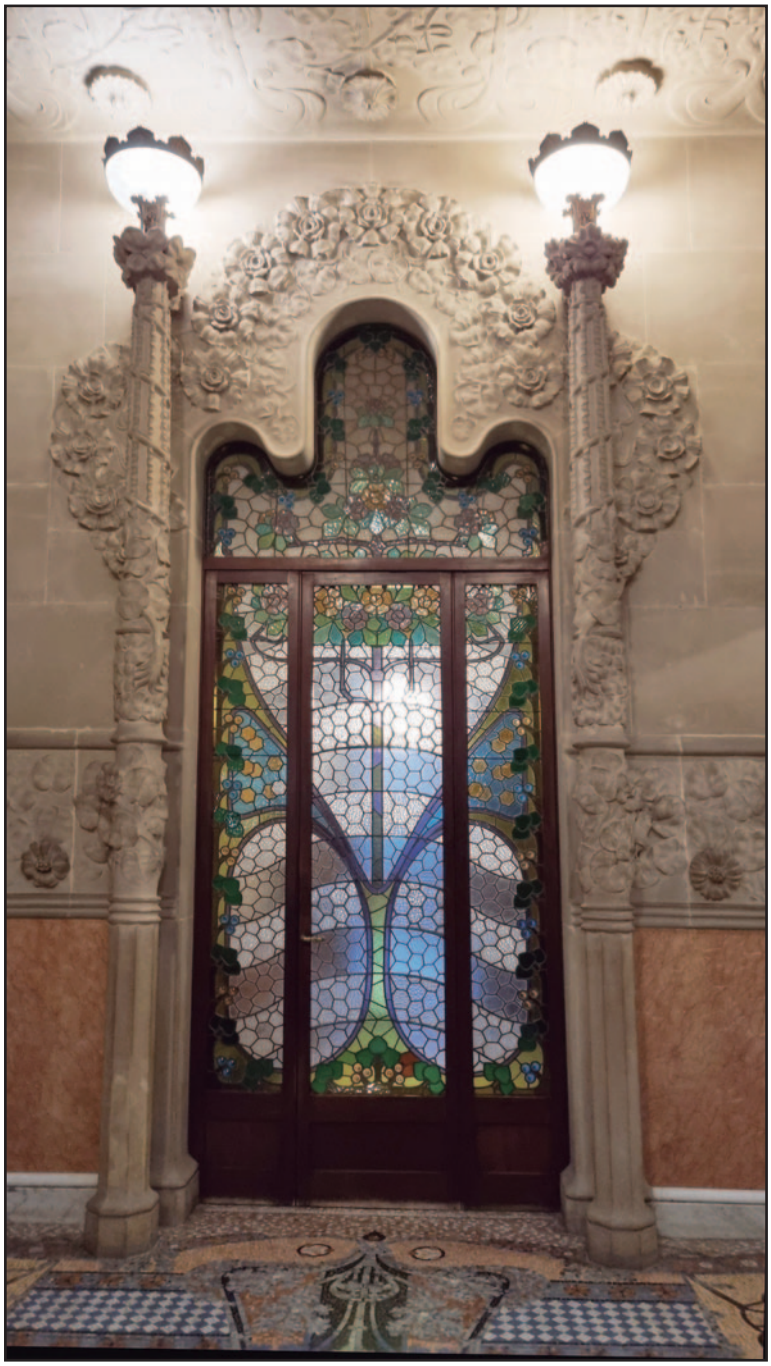
Escalinata principal de la Casa Navàs

quals es van importar dels Estats Units. Hi ha uns 200 metres de superfície de vitralls i segons un rebut conservat de l'època es va instal·lar l'últim vitrall el 1911. Els millors artesans de l'època hi estan representats en totes les vessants artístiques.

L'accés a l'habitatge es fa per l'escalinata principal amb ornamentació de mosaics i amb una claraboia de vitralls al sostre d'una gran bellesa. S'arriba al rebedor on es recrea un jardí interior en pedra esculpida i diferents elements. És molt difícil acostumar els ulls a tanta bellesa per tot arreu, cada racó és digne d'admiració.

Al menjador es troben elements decoratius amb una metàfora del menjar, fruits i vegetals, com tomàquets, taronges, cireres, etc., i amb capitells que fan referència a la caça i la pesca. Destaca la llar de foc construïda amb fusta d'olivera.

Al saló, destinat a la vida social, es poden veure les fotografies dels propietaris. Les parets estan entapissades amb seda i es troba un llum daurat amb motius florals al centre de la sala. L'electricitat va arribar a Reus el 1908, però la casa la va tenir el 1906. Disposaven de totes les comoditats, com un sistema de calefacció radial per terra i també del primer telèfon. Cal

Vitralls i ornamentació de la Casa Navàs

destacar la tribuna principal pavimentada amb mosaic romà amb vista a la plaça del Mercadal.

La cuina amb revestiment de ceràmica i molt ben equipada disposava de quatre piques, una per a les verdures, una per a la carn, una per al peix i una altra per als plats i també disposava de muntacàrregues.

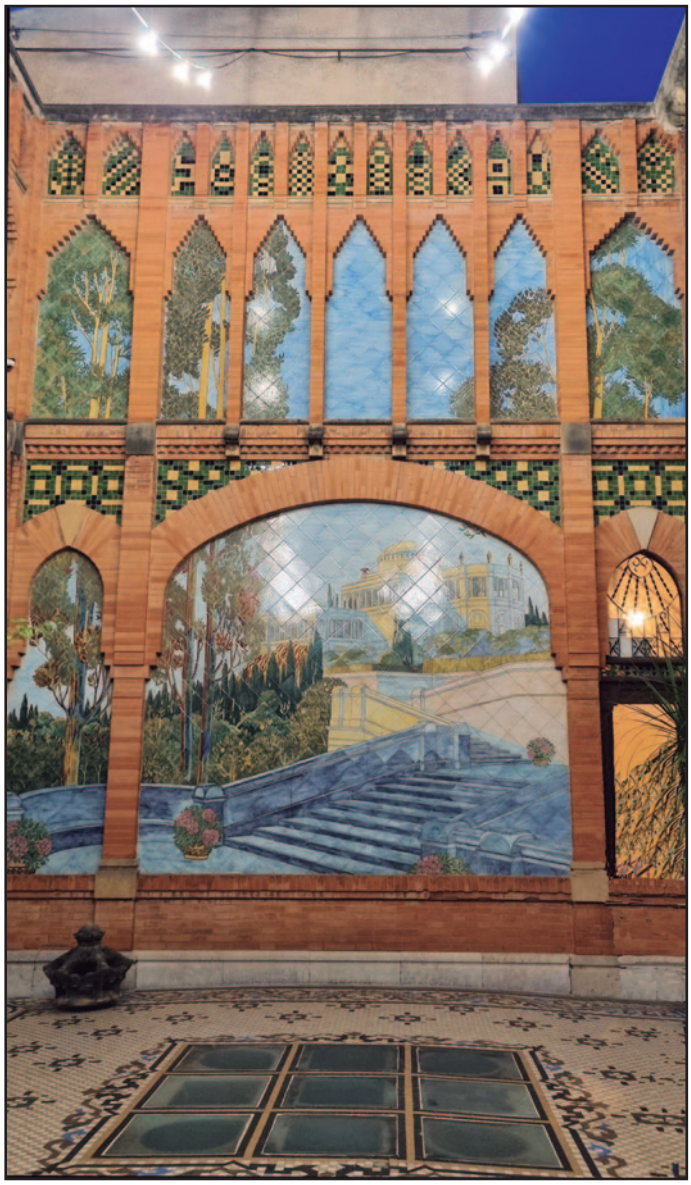
L'últim espai que vam visitar va ser la terrassa, ja que no vam poder pujar a la segona planta per falta de temps. Amb llum natural, ornamentació a les parets i testos de mosaic ceràmic amb potes de ferro forjat. A terra se situen tres grans claraboies que donen llum a la botiga i les parets estan revestides de dos grans mosaics murals que representen la conquesta de la Corona-catalanoaragonesa de Mallorca i l'altre una vista de Tessalònica per recordar la presència catalana a Grècia. Hi havia vitralls, però es van perdre durant la Guerra Civil.

Per culpa d'un atemptat el 1907, quan va esclatar una bomba en el xalet del matrimoni, ja que a Reus hi havia moltes revoltes anarquistes, van decidir anar a viure a Barcelona i sovint venien a Reus a supervisar les obres que s'estaven efectuant a la casa.

La casa es va acabar oficialment el 1908, però encara es va continuar treballant en l'interior uns quants anys més.

Quan la Guerra Civil la casa va patir desperfectes que posteriorment els propietaris van anar restaurant, però alguns ornaments de la façana van quedar sense restaurar. Fins al 1999 els descendents hi van viure tenint cura de la casa i protegint-la de qualsevol modernització que pogués afectar la seva essència original.

Terrassa amb mosaics murals que representen una vista de Tessalònica per recordar la presència catalana a Grècia i l'altre la conquesta catalanoaragonesa de Mallorca

El 2017, un empresari reusenc va comprar una part de la casa per a obrir-la al públic. L'altra part quedà en mans d'una hereva de la família.

Galeria de la terrassa

L'estiu del 2018 es va obrir al públic. El 2020 es va reconstruir una part i actualment s'està reconstruint la torratxa, que s'havia perdut l'any 1938.

I aquí va acabar aquesta sortida de la qual vam gaudir, en contemplar aquests esplèndids edificis plens d'art i d'història, testimonis d'una ciutat amb un passat rellevant.

Aquest recorregut per al Reus Modernista es va fer el 15 de novembre de 2025.

Foto antiga de la botiga de la Casa Navàs de 1905, l'any que es va inaugurar.

Referents bibliografics:

Casa Navàs.-
Ajuntament de Reus Reus.-Turisme.-
Gaudí Centre.-
Museu del Vermut.-

Aparador de l'antiga botiga on actualment es fan exposicions i diferents actes culturals

L'AMNÈSIA DE LA TRANSICIÓ

Els camps de concentració de Franco a Catalunya

HOLOCAUST IDEOLÒGIC, UNA SOLUCIÓ FINAL CONTRA ELS QUI PENSAVEN DE FORMA DIFERENT.

Carles Aparicio
Comanador de la Domus Templi Barcinonensis

"Serán encarcelados todos los directivos de los partidos políticos, sociedades y sindicatos no afectos al Movimiento, aplicándoles castigos ejemplares a dichos individuos para estrangular los movimientos de rebeldía y las huelgas."

General de Brigada, Emilio Mola Vidal,
25 d'abril de 1936

L'onada repressiva no va ser puntual, sinó que tingué una dramàtica persistència, puix que l'estat de guerra decretat, contra l'orde democràtic, el juliol de 1936 no va ser derogat fins el 7 d'abril de 1948.

Els camps de concentració franquistes foren establerts a Espanya entre 1936 i 1947 coordinats pel Servei de Colònies Penitenciàries Militaritzades. La ferotge repressió es va presentar amb un caràcter d'exemplaritat i de culpabilitat, presentant als vençuts com malfactors.

Aquests formen part de l'holocaust espanyol que, no ho oblidem, els països democràtics occidentals, acabada la 2a Guerra Mundial, van acceptar per qüestions de geoestratègia internacional.

Juan Caba Guijarro (**Manzanares -Ciudad Real-, 15/1/1912 – †Manzanares, 15/10/2000*), supervivent del camp de concentració d'Albatera (Alacant) ho explicava així:
"Els camps de concentració van ser antres on es va practicar la tortura física i moral amb tanta ferotgia com ho fes la passada Inquisició. Acostumada aquella soldadesca a un comportament cruel i inhumà en tots els conceptes, s'havien format un complex de superioritat i els presoners per a ells érem coses tan insignificants que ens disparaven amb tanta facilitat i desenfado com si es tractés de simples ninots d'entrenament. Érem els vençuts, els derrotats, els que a res teníem dret. Vam ser tractats com a animals atacats per una malaltia contagiosa, tot envoltat de filats i uns guardians embriacs de venjança i odi."

El 28 de maig de 1937, menys d'un any després de l'inici de la contesa, els rebels franquistes van emetre el primer decret relatiu als treballs dels presoners.

Privats de llibertat i dels més elementals drets civils, despullats de les seves pertinences i propietats, amuntegats en recintes immunds, arrencats de la seva terra i els seus familiars, bruts, famolencs, condemnats a penes enormes per delictes impossibles en la majoria dels casos, sense cap imputació en uns altres, molts centenars de milers de presoners de guerra republicans van ser reduïts després de la guerra, literalment, a l'esclavitud, això és, a l'explotació de la seva força laboral en benefici dels vencedors, ara del Nou Estat. Però en honor a la veritat, cal dir que, ni el sarcasme jurídic ni l'acarnissament mortal haurien arribat tan lluny sense la intervenció amparadora, justificadora, de l'Església Catòlica.

A Catalunya, en alguns casos, primer van ser parcs de presoners que van evolucionar, prèvia instal·lació d'unes infraestructures i serveis més perdurables, per esdevenir camps de concentració. Hi ha constància d'una vintena de camps de treball, que es van erigir en què es van nomenar batallons de treballadors (BBTT), i per on van passar un total de13.594 homes.

Aquest sistema concentracionari va començar a funcionar durant la primavera del 1938, coincidint amb l'estabilització del front en territori català.

El mes d'abril, els pallaresos, preveient l'ocupació

Mapa dels camps de concentració a Catalunya

franquista, van optar pel camí de l'exili i creuaren el port de muntanya de Salau (Lleida), de 2.085 m d'altura. Aquest es troba a l'interfluvi entre la conca de la Noguera Pallaresa (comarca del Pallars Sobirà) i la del riu Ariège, afluent del Garona, a la comarca del Coserans a França.

Federico Sanés Busquet (*†Girona, 29/2/2012*) fet presoner a Tarragona el 20 d'agost de 1938, i traslladat el 12 d'octubre de aquets mateix any al Camp de Concentració de San Marco a Lleó, ens va relatar les condicions de salubritat:

"Els presoners érem allí com sardines en llauna i els paràsits ens remenjaven. La sala on jo dormia era molt espaiosa, de manera que aixoplugava cada nit molts presoners que dormien estirats a terra. Entre cada filera es deixava un espai suficient que permetés durant la nit, a qualsevol que fos, caminar entre els dorments sense trepitjar ningú, cosa que no era fàcil. [...] A la nit, eren molts els que despertaven constrenyits per necessitats ineludibles. Les deposicions fisiològiques es duien a terme en un barril que havia contingut quitrà. Tenia el tal recipient una fusta col·locada a sobre horitzontalment, que servia als usuaris de sustentació personal i suport dels peus. El barril era massa alt, cosa que obligava a agafar-se de les vores del mateix, la neteja del qual deixava molt a desitjar. Es requeria l'ajuda d'un altre, el qual ajudava a pujar a qui l'antecedia i posteriorment era ajudat pel qui el seguia. [...] Experiències de tal classe només poden tornar a ser comptades amb un trist sentit d'humor, perquè avergonyeix i resulta deplorable que la condició humana sigui rebaixada per les circumstàncies, en comptes d'enaltida."

L'Ordre del 30 d'agost de 1938, va permetre convertir els convents en presons. Així per exemple, el Camp de Concentració d'Igualada (Anoia) va ser el convent de Sant Agustí, que va concentrar 5.000 interns, el convent del Carme a Manresa (Bages), 12.000, el Seminari vell i la Seu Vella (catedral vella del castell) de Lleida, 5.000, etc.

Diagonal, i al Palau de les Missions de Montjuïc, construït, no gaire lluny del Palacete Albéniz, el 1929 amb motiu de l'Exposició Universal.
El castell de Montjuïc a Barcelona va servir provisionalment com a centre concentracionari.
Fins que, el 9 de febrer de 1939 el Cuartel General del Generalísimo va ordenar l'obertura de nous camps de

Refugiats civils catalans dirigint-se a França, 25-1-1939

A 7 d'octubre es va arbitrar la Redempció de Penes pel Treball, tot i que no va entrar en vigor fins a l'1 de gener del 1939. El seu coautor i vocal del seu Patronat Central va ser el sacerdot jesuïta José A. Pérez del Pulgar (**Madrid, 28/8/1875 - †Madrid, 28/11/1939*).
Així per exemple, el pagès Joaquín Ricart Labèrnia (**Ulldecona, 31/5/1913 - † ?*), condemnat el 26 de setembre de 1938 a Saragossa en la causa 544/38 per auxili a la rebel·lió a 12 anys de reclusió menor, va passar a realitzar treballs forçats movent terra a la presó central burgalesa de Valdenoceda (també coneguda com a Valdenoceda de Valdivielso), i el gener de 1941 va ingressar al destacament de treballadors de Santa Bárbara (Puebla de Sanabria, Zamora) per redimir pena treballant en la construcció del ferrocarril Zamora-Ourense. Joaquín Ricart va aconseguir la llibertat definitiva el maig de 1944.

Amb l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona el 26 de gener d'aquest 1939 i la caiguda de Barcelona, els revoltats van amuntegar a la majoria dels presoners en la presó Model al carrer d'Entença, la de dones en Can Duran en les Corts, on avui està El Corte Inglés

Supervivents de Gusen després de l'alliberament

concentració a Catalunya, i de seguida, el 10 de febrer, van obrir en el barri d'Horta, la Casa de la Caritat, camp estable amb capacitat per a 15.000 presos. Així va entrar en funcionament el Camp de Concentració d'Horta.

Filats dels camps de concentració i treballs forçats

L'èxode de 1939 va fer emigrar unes 500.000 persones, entre ells, el meu avi matern, Theodor Albert Schwab Günther (*Radeberg, 25/3/1889 - †Barcelona, 3/12/1964) amb tota la seva família. El mes de gener, Sebastià Arnan Domingo (*Sitges, 1895 – †Gusen, 6/1941), Manuel Garcia Crespo (*Sitges, 1/4/1914 - †Gusen, 29/11/1942), Manuel Calventós Sànchez (*Garraf, 25/12/1909 - †Gusen, 29/12/1942), Josep López Martínez (*Sitges, 1/2/1913 - †Gusen, 11/9/1941), i el 31 d'agost de 1941, a Jaume Sànchez Gonzàlez (*Sitges, 2/12/1907 - †Mauthausen, 8/5/1942), etc., i de les quals 200.000 no van tornar mai.

Gairebé un 40% eren catalanes, i la resta s'havien refugiat a Catalunya a mesura que avançava la guerra. La majoria van ser inicialment retinguts en camps de concentració al Rosselló, i especialment al de la platja de la comuna nord-catalana d'Argelers de la Marenda (Rosselló).
Així, el 8 de febrer d'aquest any, el Camp de Concentració d'Argelers de la Marenda, que havia obert feia poc, va començar a omplir-se amb milers de refugiats republicans espanyols i soldats de l'Exèrcit Popular que havien travessat la ratlla de la frontera francoespanyola.
El 9 de març de 1939 la Cambra de Diputats francesos va presentar l'Informe Valière, que desglossava el nombre de refugiats espanyols de la manera següent: 220.000 soldats, 170.000 dones, nens i ancians, 40.000 civils sans, i 10.000. Però el número va continuar creixent.
Hi va haver 20 camps, però s'ignora quants homes hi van tancar i quants hi van morir o van ser executats. Molts d'aquests llocs desaparegueren al llarg de la dictadura, com per exemple, l'antic Pavelló de les Missions a Barcelona, on es retenia els migrants en condicions infrahumanes per després deportar-los, i d'altres després, tot i el desenvolupament de polítiques públiques de memòria, com el Camp de la Bota, de gran significació, entre els termes municipals de Barcelona i Sant Adrià de Besòs, on foren executats 1.700 persones entre el 14 de febrer de 1939 i el 14 de març de 1952. Per exemple, el 14 de maig va ser afusellat el pagès Pere Bertran Milà (*Sant Pere de Ribes, 1885 - †Sant Adrià de Besòs, 14/5/1939).

Joan Lluch, fet presoner després de la decisiva batalla de l'Ebre i sotmès immediatament a un règim de treballs forçats va explicar:
"No mereixíem lamentar-nos com a excombatents rendits. Podríem fer-ho com a éssers humans reduïts a la miserable condició de servitud (...). Igual que exhomes, captaires de la guerra, amb els uniformes esquinçats i plens de pedaços; bruts de pols, no de les trinxeres, ni amb trencats fets a les esquerdes de les roques de les serres de Cavalls i Pàndols, cementiris lliures dels quals van ser herois en un i altre bàndol en lluita, sinó de dormir al mateix terra del captiveri

Treballs forçats

i en la fatiga diària dels combatents transformats en cavalls cecs de sínia dels triomfadors."

Per la seva banda, Conchita Massana Camp, va aconseguir treure de presó el seu germà Joan, soldat de l'exèrcit popular, que havia estat capturat després de la caiguda de Catalunya. Però, el 12 d'abril de 1939, aquest va ser obligat a vigilar els companys dels batallons de treball de diferents llocs, i amb els qui d'amagat compartia el seu menjar.

En realitat, el tema es va agreujar a partir de 1939. No sols perquè el 23 de setembre es van amnistiar a tots els malfactors i assassins que eren afectes al Règim, sinó perquè el 26 d'octubre es va estendre la repressió als maçons i als comunistes, i el 9 de desembre la Llei de Responsabilitats Polítiques es va estendre amb caràcter retroactiu fins a octubre de 1934.

La repressió als maçons, es deu sens dubte, a la rancúnia que el General Francisco Franco Bahamonde (**Ferrol, 4/12/1892 - †Madrid, 20/11/1975*) tenia a la maçoneria, per haver estat rebutjat en 1932, primer per la lògia Lixus de Larache i després per la lògia Plus Ultra.

La majoria dels presoners, classificats tots ells com afectes, desafectes o perillosos, foren acusats i condemnats pels articles 172, 173, 237, 238, i 239 del Codi Militar. Els que afusellaven, ho feien d'acord amb els articles 635, 636, 637 i 638.

Les sentències eren fermes des de la seva aprovació per part de l'Autoritat Militar Judicial, que es pronunciava aproximadament després de tres mesos després de la seva emissió.

En aquests camps de concentració i treballs forçats hi anaven a parar des de presoners de guerra del bàndol republicà o dissidents polítics fins a homosexuals i presos comuns. Però la majoria eren enviats fora de Catalunya: Miranda d'Ebre, Barbastre, Lleó, Deusto, Saragossa, València, però també a l'Àfrica, com Alcazarquivir, Tetuan o Melilla.

Es van caracteritzar per l'ús dels presoners, organit-

Camp de concentració d'Horta

Convent de Sant Agustí d'Igualada, on es va establir un camp de concentració

zats en batallons penals de treballadors, per a treballs forçats sovint en situacions penoses de reclusió (malalties, fam, maltractaments, ...). A semblança dels totalitarismes de l'època, el franquisme va prestar particular atenció a la modalitat punitiva i repressiva del treball esclau, instituït tant amb el propòsit d'humiliar i aniquilar a l'adversari com amb el d'alimentar amb escàs cost la màquina econòmica i productiva del Règim. Als presoners se'ls obligava a executar obres de reconstrucció d'infraestructures de tota mena, edificis públics, tasques d'enderrocs, desenrunaments i construcció de monuments.

***"Les enormes matrius dels camps de concentració havien tingut l'eficàcia de gestar una generació d'homes moralment castrats, de parir una munió de criatures físicament acovardides i disposades a acceptar totes les humiliacions sense un sol crit de protesta"*, va escriure Francesc Grau i Viader (*Calella, 29/11/1929 - †Calella, 1/11/1997)** a Rua de Captius (Club Editor), on va explicar la seva experiència al camp de concentració de Miranda de Ebro (Burgos).
A més dels camps de treball, com el de Caldes de Malavella, Convent de les Egipcíaques (Barcelona) penal de dones,Convent de les Missioneres Esclaves de l'Immaculat Cor de Maria (Lleida)

BARCELONÈS (Barcelona)

BARCELONA

El 10 de febre de 1939 es va obrir el camp de concentració d'Horta a l'edifici de Llevant, que pertanyia a la Casa de la Caritat, aleshores en construcció de les Llars Mundet, que va operar fins a l'abril de 1940, i per on van passar més de 115.000 persones. El recinte estava envoltat per tanques de filferro i es van habilitar sales d'interrogatori.

Tan sols la primera setmana de la seva obertura, del 10 al 18 de febrer del 1939, hi van ingressar 6.000 persones.

El camp de concentració del Poblenou en l'antiga fàbrica de Cànem, cedida pels Godó, situada al carrer de Llacuna amb Ramon Turró, avui un hotel de quatre estrelles, va allotjar entre 3000 i 10.000 reus. Es va inaugurar el 6 de març de 1939.

Al costat del camp de la Bota, i la improvisació i set de venjança, van formar la llegenda més negra de la ciutat de Barcelona.
Els presoners amuntegats havien de dormir amb les cames encongides de tanta gent com hi havia. Les pallisses indiscriminades eren propinades pel tinent de l'exèrcit que el dirigia. Aquesta va ser una de les presons més terrorífiques i temudes que va tenir l'estat espanyol.
Aquest camp es va tancar el 23 de març de 1942.

BAGES (Barcelona)

MANRESA

Aquest va ser un camp de concentració estable situat a l'antic convent del Carme. Va operar entre el 5 de febrer i el mes de juny de 1939. Per ell hi van passar més de 12.000 presoners. L'immoble ja va ser destruït.

ANOIA (Barcelona)

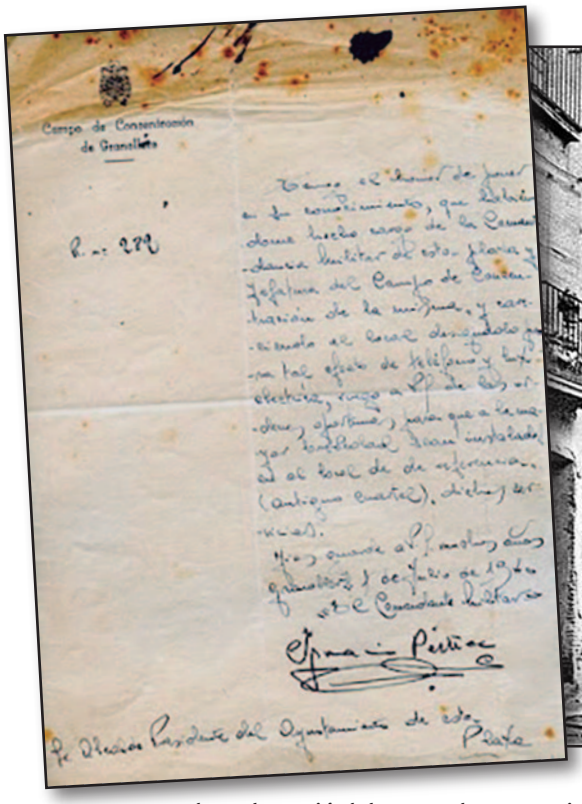
IGUALADA

El camp de concentració d'Igualada va ser estable i estava ubicat al convent de Sant Agustí, col·legi dels Escolapis, que va concentrar fins a 5.000 interns. Va operar entre el febrer del 1939 i, almenys, el gener del 1940. Actualment és la seu d'una Escola Pia.

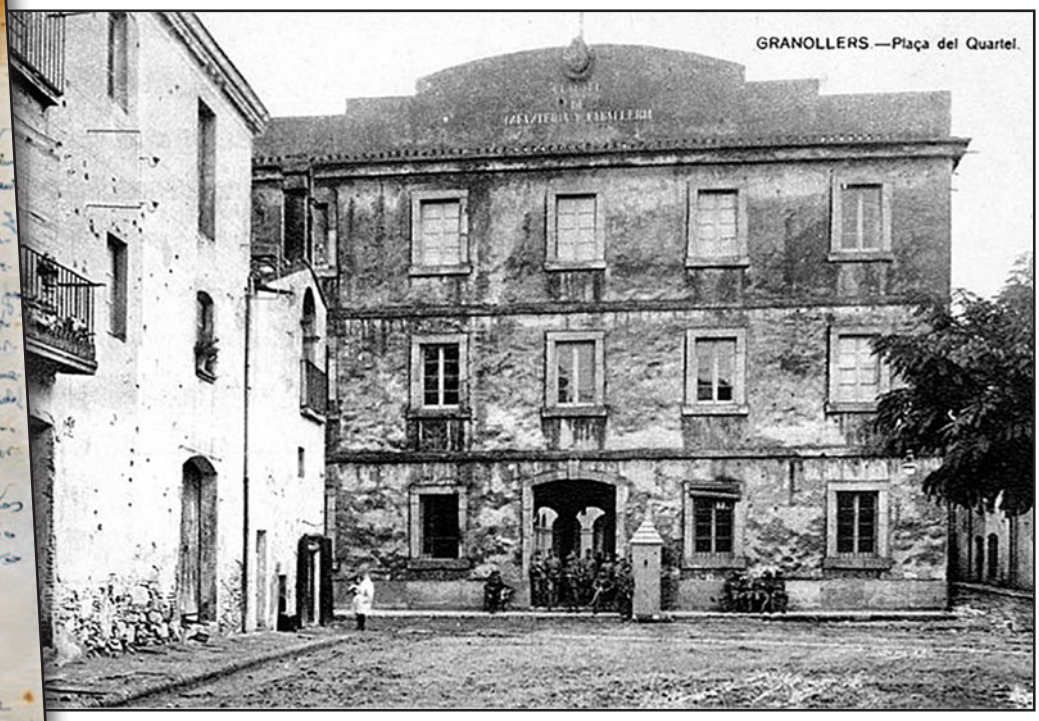
VALLÈS ORIENTAL (Barcelona)

GRANOLLERS

El camp de concentració i treballs forçats de Granollers, a càrrec del comandant militar Ignacio Pértica, estava situat en la vella Caserna de Cavalleria, on avui es troba la plaça de la Caserna. Aquest camp de concentració acollia homes sobre els quals no hi havia indicis suficients per enviar-los a la presó i que conformaven batallons de treball. Les seves feines consistien en reconstrucció d'equipaments, ponts, carreteres... Va ser clausurat el 10 de juliol de 1940.

Campo de Concentración
de Granollers

Carta de reclamació del comandant Ignacio Pértica a l'alcalde de Granollers per la falta d'instal·lació de llum i telèfon al camp

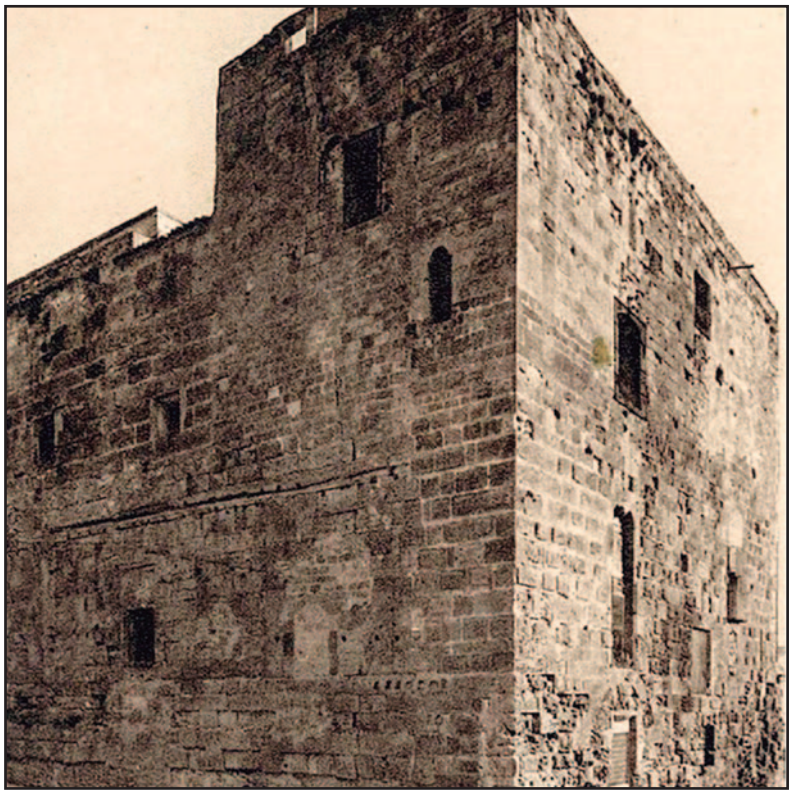
Antiga Caserna Cavalleria de Granollers

TARRAGONÈS (Tarragona)

TARRAGONA

A la ciutat de Tarragona (Tarragonès), a més del convent de la Salle, del convent de la Vetlla i del Seminari, el Castell de Pilats, a la zona sud-est del barri antic, es convertí en la presó provincial de Tarragona, per on passaren, tan sols el 1939, 6.200 persones,

El mes de gener de 1939 hi van ingressar Josepa Asamà Alegret, Antònia Barenys Salvat, Aurora Bonacho Pacheco, Josepa Izábal del Campo, Assumpció Larru Cortada, totes elles de Tarragona.
I el mes de febrer hi van ingressar Magdalena Alcañiz Cid de Saragossa, Josepa Alomar Salesas de Tarragona, Victòria Angulo López de Tarragona, Isabel Armengol Rodríguez de Solivella, Rosa Basco Basco de Prat del Comte, Rosa Borràs Brull de Ginestar, Rosa Brió Cusidó de Tarragona, Teresa Caballé Verge de Amposta, Elisa Cardona Ollé de Duesaigües, Concepció Cartañà Domingo de Solivella, Àngela Castelló Miró de Tarragona, i Carme Claravalls Bou de Tarragona.
Però al mes de juny les dones van ser traslladades als Camps de Concentració de Les Oblates (Convent de monges de les Oblates), en el carrer del Portal del Carro, prop de la catedral, a l'antiga casa Alemany. i el juliol al de La Punxa (Convent dels Carmelites Des-

Castell de Pilats a Tarragona

calços), en el carrer de l'Assalt, 11, entre altres. Tan sols de Montblanc van ingressar 7 homes.

Alguns dels presoners van ser Pere Joan Abelló Dalmau, Salvador Abelló Moyà, Lleó Belart Palau, Magí Iborra Vilalta, Bonaventura Mir Sabaté, Tomàs París Vilà, Jaume Viñas Buyó, Josep Aubia Florenza, Antoni Benet Bosch, Pere Bafarull Just, Josep Corbella Giralt, Francesc Corro Marcè, Francesc Guim Castro, Ismael Márquez Cubero, Salvador Queraltó Potau, i Emili Santacana Corbella.
Els presoners de Pilats vivien amuntegats, encabinthi pel cap baix l'any 1939 un miler de detinguts, sotmesos a judici cada dia una mitjana de vint-i-cinc persones. Aquest lloc era un túnel llarg, cobert de volta, baix de sostre, humit i amb el terra sense enrajolar. L'estança rebia una mica de llum solar a través d'una diminuta reixa situada a l'altura del sostre i que comunicava amb el carrer. Una filera de bombetes elèctriques penjades del sostre havien de romandre enceses nit i dia. El presoners tenien mitja hora al dia per rentar-se en la font del rentador que hi havia en un reduït pati interior.
Els seus directors van ser Miguel Martínez Casasany de febrer a juny de 1939, Manuel Fernández Torres d'agost a desembre de 1939, José Gallastegui Alegria de desembre de 1939 a gener de 1943, Leonardo Feito López de febrer a novembre de 1943, i Manuel Fernández Torres de novembre de 1943 a gener de 1953.

Els presoners confinats al convent modernista de La Punxa, que havien de comparèixer davant el consell de guerra eren traslladats a la presó de Pilats, si la condemna era pena de mort o reclusió perpètua, o l'inrevés, si entraven per Pilats, jutjats i no condemnats a la darrera pena, anaven a parar a la Punxa, i des d'allà, la majoria a altres presons fora de la província. La germana Joana, del convent de les Oblates, va estar a la cura de les dones provinents de tota la província, que hi havia allí empresonades. El nombre de presoneres fou per terme mitjà d'unes sis-centes, però va haver-hi moments que n'hi havia un miler. Dormien en sales amb una màrfega a terra. A igual que en altres llocs penitenciaris, tenien l'obligació d'assistir a la missa dominical. Les dones que havien de parir, les portaven a l'hospital militar (avui hospital de Sant Pau i Santa Tecla).
El 27 de desembre de 1941, van ser traslladades a Barcelona 292 preses, amb 16 nens i nenes. La presó de les Oblates gairebé es va buidar, i va deixar de ser presó definitivament el 1944.

Presoners treballant en la plaça del Mercat de Reus

BAIX CAMP (Tarragona)

REUS

El Camp de Concentració de Reus, que va ser de llarga durada, es trobava en l'aquarterament del Regiment d'Infanteria Almansa núm. 18, situat en el centre de la ciutat, on avui es troba la plaça de la Llibertat, va començar a operar al gener de 1939 i confinava a 3.000 presoners, i entre altres, els procedents del camp francès d'Argelers de la Marenda (Argelès-sur-Mer). Va ser clausurat el juliol de 1942.

Antiga preso de Montblanc

CONCA DE BARBERÀ (Tarragona)

MONTBLANC

Per la presó de Montblanc (Conca de Barberà) Tarragona, ubicada al carrer de la Pedrera, van passar 571 persones entre 1939 i 1945 (1939: 440, 1940: 32, 1941: 21, 1942: 49, 1943: 14, 1944: 39, 1945: 5). Totes elles de Montblanc, La Guàrdia dels Prats, Rojals, Lilla i Prenafeta. Entre ells: Sebastià trèmol Solé, Josep Foguet Mir, Joan Martorell Roig, Ramon M. Foraster Homs, Fèlix Delgado de Torres i Serrano (dentista), Salvador Pedrol Foguet, Salvador Palau Costa, Josep Monfar Pellicer, Joan Baldrich Roig, Daniel Vallbona Sanou, Eduard Brufau Estadella, Joaquim Brufau Ferrer i Josep Carreras Font.

Segons el cens de 1940, dels 23.086 habitants que tenia la Conca de Barberà, van ser reclosos 696 persones (3,01%), empresonades temporalment 570 (2,46%) i afusellades 126 (0,54%).

La vida en aquesta presó era molt monòtona i dura, ja que només tenien l'espai d'un pati interior reduït, on faltaven els mínims higiènics. L'alimentació era molt escassa, dormien a terra, i vestien de la roba que els portaven els familiars.

Des d'aquí, 300 van ser traslladats per la Guàrdia Civil en tren o camioneta al vaixell Riu Segre, ancorat en el port de Tarragona. Entre ells estaven Josep M. Requesens Contijoch, Agustí Fornell Sabaté, Pau Cartañà, Magí Iborra Vilalta, Joan Baldrich Llort i Jaume Viñas Buyó. per ser executats, o ingressar després de passar

Foto antiga de la catedral de la Seu Vella de Lleida

per la presó de Montblanc, al Castell de Pilats. Dels 300 presoners, 218 van ser executats.
Des d'aquí, mitja dotzena procedent de Montblanc, se'ls va portar a la presó Model de Barcelona, on van ser alliberats per la intervenció del president de l'Audiència, Andreu i Abelló (**Montblanc, 8/11/1906 - †Madrid, 31/5/1993*) i de Josep Maria Poblet i Guarro (**Montblanc, 5/11/1897 - †Barcelona, 20/11/1980*), tots dos vinculats a la vila.

SEGRIÀ (Lleida)

LLEIDA

Després de l'entrada de les tropes franquistes a Lleida el 3 d'abril de 1938, la Seu Vella, convertida en caserna militar des del segle XVIII, i especialment el Seminari Vell, que va ser transformat en camp de concentració i classificació de presoners republicans el gener de 1939 i operar com a tal fins a l'agost de 1940. Més tard va ser habilitat com presó fins al 1943.
Al igual que la fàbrica de conserves Ricardo Vilalta, que estava situada en la cruïlla dels actuals carrers Alcalde Costa i el carrer República del Paraguai on actualment hi ha un descampat que és utilitzat com aparcament.
El convent de les Missioneres Esclaves de l'Immaculat Cor de Maria també va actuar de penal.
Aquests presoners, confinats a Lleida, en treballs forçats van dur a terme la construcció dels 7 kilòmetres de la carretera que va del Coll de Nargó al poble de Perles en l'Alt Urgell, entre els anys 1941 i 1943.

Lleida va ser la província catalana amb més camps de concentració. Es van arribar a confinar entre 4.000 i 7.000 presoners fins a l'agost de 1940.

VALL D'ARAN (Lleida)

BOSSÒT

Camp de concentració de Bossòt a la província de Lleida i d'ubicació desconeguda va ser provisional. Des d'allà, es van distribuir als exiliats que tornaven des de França i també a estrangers que fugien de la II Guerra Mundial. Va operar, almenys, entre el juny i l'agost del 1940.

PLA D'URGELL (Lleida)

MOLLERUSSA

Presoners del camp de concentració de Lleida

El camp de concentració de Mollerussa, de desconeguda ubicació, va ser estable. Tenia capacitat per allotjar fins a 2.000 presoners. Va operar des del 10 de febrer de 1939 fins, almenys, juliol d'aquell any.

ALT URGELL (Lleida)

SEU D'URGELL

Aquest camp de concentració de la Seu d'Urgell, també va albergar interns procedents de França a la II Guerra Mundial entre 1939 i 1940.

SEGARRA (Lleida)

CERVERA

El camp de concentració de Cervera va ser un camp estable. Es va instal·lar, primer, als magatzems de ciment de l'empresa Cros, a poca distància de l'estació, i després a l'edifici de la Universitat.
Aquí es van tancar els presoners republicans i des de 1940 aquells que havien estat retornats per les autoritats franceses després de passar la frontera. Així mateix, la Universitat, que va ser bombardejada durant la contesa, va ser reconstruïda per batallons de presoners.
Tenia capacitat per a 5.000 presoners, i va operar des del 24 de gener de 1939 fins, almenys, maig de 1941.
Aquests presoners, en treballs forçats van dur a terme la construcció del 7 kilòmetres de la carretera que va del Coll de Nargó al poble de Perles en el Alt Urgell, entre els anys 1941 i 1943.

PALLARS JUSSÀ (Lleida)

TREMP

El camp de concentració estable de Tremp, d'ubicació incerta, es va obrir el desembre de 1938 i va entrar en funcionament a finals de gener i començaments de febrer de 1939. S'utilitzava per evacuar presoners dels CE d'Urgell i Maestrat cap al camp de Barbastre.
Va operar fins al 23 d'agost de 1940. Personal i interns es van enviar al camp de Reus.

GIRONÈS (Girona)

GIRONA

El Seminari Diocesà de Girona va funcionar com un camp de concentració franquista després de la Guerra Civil. Va arribar a acollir més de 2.500 presos en condicions d'extrema massificació i precarietat, mantenint aquesta funció repressiva fins a l'any 1942.
Aquest centre, juntament amb altres instal·lacions com el Castell de Sant Julià de Ramis o el convent de les Adoratrius, va ser un dels espais clau de la repressió a la ciutat de Girona durant la postguerra.

SANT JULIÀ DE RAMIS

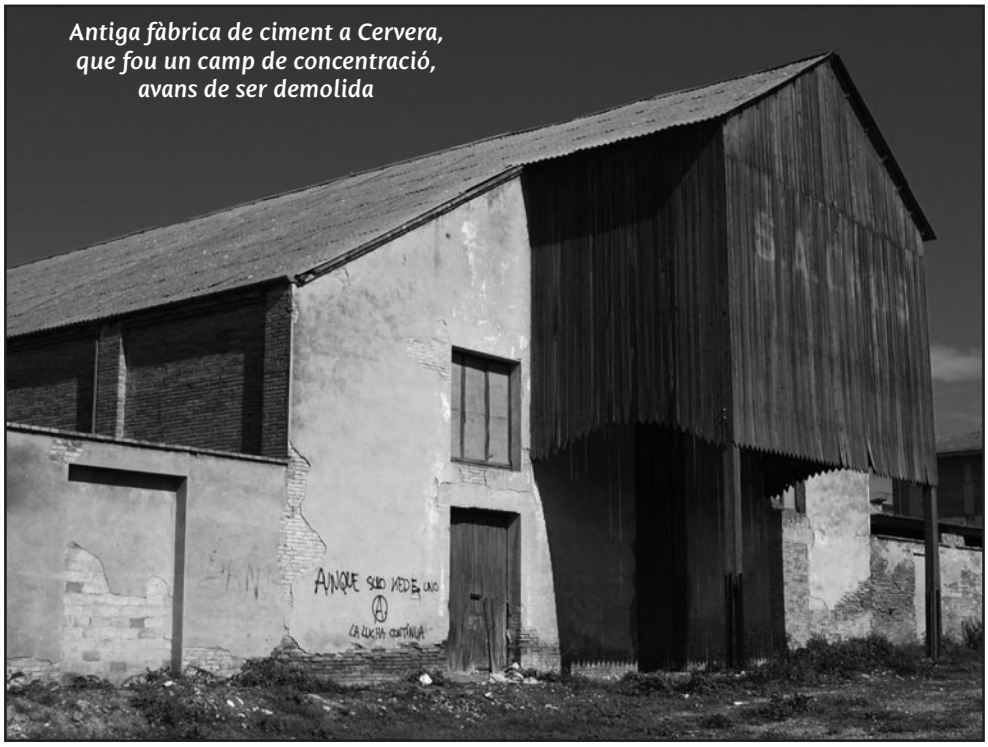
Sant Julià de Ramis és un municipi de la comarca del Gironès, que forma part de l'àrea urbana de Girona. El seu castell, enclavat a la muntanya dels Sants Metges, és una antiga fortificació militar de finals del segle XIX, que va ser presa per les tropes revoltades el 7 de febrer de 1939. Aviat esdevenir en un altre camp de concentració.

ALT EMPORDÀ (Girona)

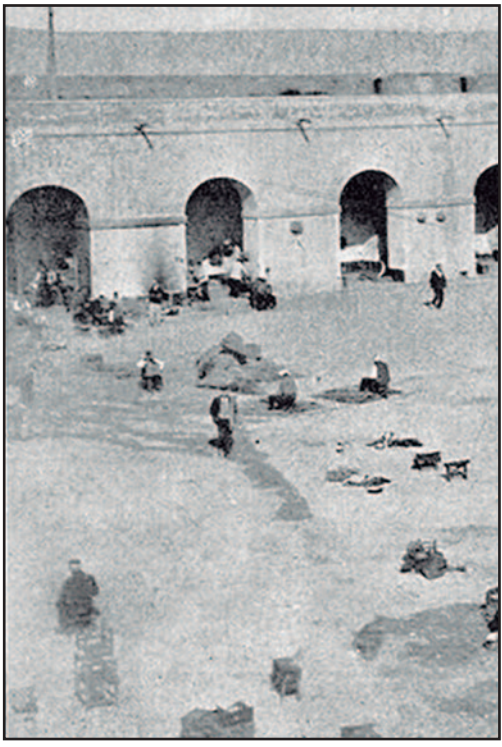
FIGUERES

El 3 de febrer de 1939 van passar per Figueres una riuada humana de 150.000 persones que anaven cap a França, corrent humà que no va parar. Així per exemple, el dia 4 de febrer van passar per la ciutat unes 100.000 persones.

Antiga fàbrica de ciment a Cervera, que fou un camp de concentració, avans de ser demolida

Castell Sant Ferran a Figueres

La seva localització estratègica, a prop de la frontera amb França, va convertir Figueres en un dels principals objectius de les autoritats franquistes un cop van entrar a Catalunya. **La Carbonera, un antic magatzem de carbó, va ser convertit en un camp de concentració sumant-se a un altre espai de càstig, l'antic castell de Sant Ferran a Figueres, que va entrar en funcionament el maig de 1940, i que després va continuar sent una presó militar**. A la Carbonera, edifici avui desaparegut,

és on anaven a parar aquells presos que havien aconseguit fugir a França, però que eren tornats a Espanya.

BAIXA CERDANYA (Girona)

PUIGCERDÀ

Aquest va ser un camp de llarga durada i d'ubicació desconeguda. Va operar des de desembre de 1939 fins al juny de 1941.

A poc més de deu anys del centenari de la Guerra Civil, per raons biològiques la transmissió entre generacions es va diluint. A més, per un percentatge molt elevat de la població actual de Catalunya, de procedència d'altres països, la Guerra Civil és un fet aliè. ©

BIBLIOGRAFÍA

- Alcoberro, Agustí, "Els exilis, un càstig continu", La Memòria dels Catalans, ISBN: 078-84-297-8245-5, Edicions 62, S.A., Barcelona, març 2025.

- Conesa Sánchez, Ricard, "Espais repressius del franquisme", La Memòria dels Catalans, ISBN: 078-84-297-8245-5, Edicions 62, S.A., Barcelona, març 2025.

- Cabañas González, José, "Convulsions" ISBN: 978-84-184-3436-5, Editorial Base, Barcelona, 2020.

- Conesa Sánchez, Ricard, "La ciutat que recorda" Memòries de guerra i dictadura a l'espai públic de Barcelona, Icària Editorial, Barcelona, 2025.

- Contijoch, Josep M., "En l'any 773 de la seva existència: l'última gran tragèdia a Montblanc: la guerra civil" article pàg. 5 a la 10 del núm. 82 de la revista El Furadot, Montblanc, gener-febrer 2014.

- De Paz, Manuel, "En torno a la ideologia de los Masones de Larache (1923 – 1936)", Universidad de la Laguna.

- Diversos autors, "500 anys d'exilis", Sàpiens, 254, maig 2023.

- Diversos autors, Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, XX, 2009.

- Expedientes judiciales de las Auditorías de Guerra y Tribunales Militares acumulados por el Tribunal Militar Territorial Primero (España). Archivo General e Histórico del Ministerio de Defensa, Madrid.

- Fernández, Víctor, "Los campos de concentración de Franco en Cataluña" article del diari La Razón Cataluña, Madrid, 27/11/2022.

- Font Agulló, Jordi. "Els llocs de memòria de l'exili republicà", La Memòria dels Catalans, ISBN: 078-84-297-8245-5, Edicions 62, S.A., Barcelona, març 2025.

- Font Sentias, Josep. "Els espais de memòria de la Guerra Civil" La memòria dels catalans, ISBN: 978-84-297-8245-5, Edicions 62, S.A., Barcelona, març 2025.

- Gómez Bravo, Gutmaro, i Martínez López, Diego. "Rotspanier: españoles en el complejo concentracionario Mauthausen-Gusen", ISBN: 978-84-7471-164-6, Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes y Memoria Democrática del Gobierno de España, Madrid, novembre, 2022.

- Hernández de Miguel, Carlos. "Los Campos de Concentración de Franco". ISBN : 978-84-131-4227-2, Ediciones B, 11 de febrer 2021.

ttps://www.loscamposdeconcentraciondefranco.es/index.php.

- Monfort i Coll, Aram. "Els camps de concentració franquistes a la província de Lleida" Centre de Recerques del Pla d'Urgell Mascançà, Mollerussa, 2016.

- Monfort i Coll, Aram. "Los campos de concentración franquistas y su funcionamiento en Cataluña", Hispania. Revista Española de Historia vol. LXIX núm. 231, pàg. 147-177, gener-abril 2009.

- Parés Corretger, Àngels. "Records de Guerra", ISBN: 978-84-617-5737-4, ERC Sitges, Sitges, desembre 2016.

- Recasens Llort, Josep, "La repressió franquista a la Conca de Barberà (1939-1945)", ISBN: 0211-9722, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, 2000.

- Mir, Conchita, i Gelonch, Josep (eds.). "Duelo y memòria", Espacios para el recuerdo de las víctimas de la represión franquista en perspectiva comparada, Edicions de la UdL, Lleida, 2013.

- Monfort i Coll, Aram. "Els camps de concentració franquistes a la província de Lleida.", Mascançà, Anuari 7 pàgines 115-128, UAB-CEFID, 2016.

- Ricart, Núria, Guixé, Jordi, i Hernández, Fernando. "Un lugar inacabado", Espacio de memòria. Monumento Cárcel de Mujeres de les Corts, Publicacions de la Universitat de València, València, 2022.

- Solé Sabaté, Josep M., i Villarroya, Joan (dirs.), "L'exili", vol. 6 de La Guerra Civil a Catalunya (1936 – 1939), Edicions 62, S.A., Barcelona, 2007.

- Subirats Piñana, Josep. "Les Oblates 1939 – 1941", ISBN: 84-9791-218-7, Cossetània Edicions, Valls, setembre 2006.

- Vinyes, Ricard. "Crítica de la razón compassiva" Reconstrucción, transmisión y poder de la memòria del pasado. Icària, Barcelona, 2023.

ÉSSERS DE LA NATURA EN EL MONTNEGRE

Àngel Gordon
Investigador i escriptor

Representació d'una driada protectora dels arbres

A la serra del Montnegre, sota la tutelar mirada del Montseny, comença la zona esotèrica del Maresme que té el seu centre a Vallgorguina, poble assenyalat com aglutinant de les energies de la terra amb el seu dolmen.

Sobre el poble, als turons, hi ha un vell pas sobre la serralada que avui ha perdut el seu poder davant els homes, però que en altres temps fou temut pels viatgers. En el punt més alt del pas encara avui existeix una ermita on els temorosos es resguardaven dels éssers que dominaven la muntanya. Tocant a aquesta ermita avui en dia hi ha un restaurant on els humans acostumen a anar-hi a menjar, ja que s'hi senten bé en aquell entorn, sense pensar que aquest benestar és producte dels diminuts éssers que encara avui poblen els entorns inundant-los amb la seva benèfica energia.

Al bosc, al costat de l'ermita, el somniador curiós pot encara avui contemplar els infinits éssers que hi viuen protegint tota la vegetació del seu entorn.

A les nits, a altes hores, amb paciència i escollint el lloc, podem contemplar aquests meravellosos éssers de la natura i gaudir de la seva companyia mentre deixem que la seva energia ens ompli de benestar i salut.

Gnoms, elfs, sílfides, dríades, etc. Acudeixen a la nostra cita curiosos de contemplar humans en aquestes hores inhabituals dins dels seus dominis. La seva curiositat, mesclada amb temor, els impulsa a apropar-se a nosaltres per intentar endevinar el perquè no creuem apressats pel sender, sinó que romanem sense temor, mesclats en l'espessor del bosc esperant no saben què.

Quan ells senten la nostra intenció de no causarlos cap mal, es van mostrant progressivament a la nostra mirada i la seva insaciable curiositat els empeny a apropar-se cada vegada més a nosaltres, i arriben en alguns casos a estar a escassos centímetres de distància.

Podrem contemplar les imatges de les fantàstiques dríades protectores dels arbres, que en el primer moment es mostren com terribles gàrgoles que sorgeixen dels troncs, però que, a mida de que són conscients que no els causarem cap mal, canvien les seves amenaçadores cares per altres de normals, que fins i tot esbossen un lleuger somriure en veure que encara hi ha humans que no entren al bosc a fer mal, sinó simplement, per fer-los companyia una bona estona.

Diverses representacions dels elfs

Visualitzarem també els elfs, criatures volants que es mouen ràpidament i zigzaguejant entre els arbres, sense abandonar la seva protecció, però se-

Representació dels silfs o silfides

guint les nostres passes per l'espessor. La visió de les seves espurnes blanques volant pel bosc ens sembla cents de diminutes ànimes que volen incessantment com si busquessin un camí perdut.

Contemplarem els silfs, aquests diminuts filets vermells que acompanyen quasi sempre els elfs i que es mouen de la mateixa manera, donant el contrast de color en l'aire del bosc que està deixant de ser un embolic d'arbres per convertir-se en un lloc prodigiós ple de vida màgica.

D'igual forma aniran apareixent els gnoms de la terra, aquests petits reflexes platejats en el terra que semblen ballar per a nosaltres i que mostren la seva alegria de trobar humans que no els ataquen, sinó que participen amb ells de la plenitud màgica de la nit dins del bosc.

I finalment, aniran apareixent els gnoms dels arbres, aquests éssers tímids que rarament abandonen el seu arbre assignat. Apareixeran com petites boires fosforescents enganxades al seu arbre, en la part més alta de les branques, per anar descendent, a poc a poc, fins al terra, moguts per la curiositat de la nostra permanència en el lloc.

Una vegada a terra, la seva boira s'anirà dissipant i, copiant-nos, prendran la forma humana. Lleugera-

ment, com un ninot al principi, però que lentament adaptarà les seves formes a un cos de persona diminuta, de tot just un pam, arribarà fins i tot a fregar el nostre cos.

Tots aquests éssers són curiosos i, aprofitant-nos d'això, la nostra quietud, tranquil·litat i sobretot, la nostra actitud pacífica aconseguirà que es mostrin i vinguin a la nostra trobada.

Si els oferim cristallets de sucre o de sal, el seu afany els portarà a agafar-los de la nostra mà oberta i amigable.

Si ens belluguem, encara que sigui lleugerament, desapareixeran ràpidament de la nostra visió amagant-se en els seus llocs habituals.

No crec que l'ull humà pugui gaudir d'un espectacle més gran que veure aquests és-

Representació d'un gnom de la terra

sers de la Natura ballant al seu entorn amb aquesta pau i confiança.

Llàstima que l'agitada vida d'avui ens impedeixi gaudir més sovint d'aquesta sensació de pau, alegria, salut i, perquè no dir-ho, de poder que es respira en aquestes ocasions.

Torna al món fantàstic que ens explicaven a la nostra infantesa. *Existeix!* Gaudeix d'ells, viu l'experiència d'accedir a aquest món ple de màgia. No et perdis aquesta oportunitat. ©

Respresentació d'un gnom dels arbres

GUIMERÀ

MEDIEVAL

Lluïsa Goberna

Guimerà, compta amb una llarga història totalment vinculada al Castell que va tenir el seu origen al segle XI, quan va deixar de ser terra de frontera a causa de la seva reconquesta i repoblació, quan els comtes de Barcelona avançaven cap a Lleida reconquistant territori als àrabs.

La ciutat medieval va créixer a redós del castell a partir del segle XI, quan es va construir la torre de guaita, de 20 metres d'alçada i que és l'element més representatiu de la fortalesa i que fou destinada a vigilar i salvaguardar la vall formant part d'una xarxa de defensa que es comunicava visualment amb altres torres de la zona. També hi ha indicis dels primers pobladors, els ibers, que ja havien construït un baluard al

lloc on passat el temps va ser erigida la fortificació medieval. Els anys 80 es van trobar restes ibèriques. La base de la torre és d'època romana, com testimonien els nombrosos vestigis trobats al municipi.

El lloc fou el centre d'una baronia i després d'un comtat. Al segle XII va pertànyer a la família Alemany de Cervelló. El senyor Ramon Alemany el 1294 aconseguí una prerrogativa del rei per fer un mercat a Guimerà. Posteriorment, el 1343, va passar als Castre, el 1371, als Pinós (Castre-Pinós). Gaspar Galceran de Castre i d'Aragó va obtenir del rei Felip III el títol de comte de Guimerà el 1599. Des d'aleshores el comtat de Guimerà és vigent com a títol nobiliari. El 1663 va passar als ducs d'Híxar, que van conservar el senyoriu del lloc fins a l'any 1832, en què es van extingir les senyories jurisdiccionals. Actualment, el comte de Guimerà és el duc d'Híxar, germà del duc d'Alba de Tormes.

El segle XIV el rei es va vendre els Drets de fer Justícia i l'exercien els senyors feudals que feien i desfeien arbitràriament.

El castell amb els segles va ser ampliat i reconvertit, però sense deixar de ser un punt estratègic important. Es va anar construint a partir de la torre, el nucli original, i es van ampliar les estances segons les necessitats en què es trobaven: pati d'armes, capella, cisterna, forn, sitges etc. El segle XVI va deixar de ser l'antic castell de terra de frontera i de defensa i es convertí en palau residencial.

S'han fet diversos treballs arqueològics als anys 90. Per tant, s'ha pogut saber els seus usos. Es fabricava vi i servia com a dipòsits de gra. A la cisterna hi cabien 30.000 litres d'aigua. Es poden veure encara tres pilars rectangulars que eren els pilars de l'antic palau del segle XVII.

Actualment, queden restes de murs de les diferents dependències i la torre de base circular reconstruïda el 2001 i amb unes escales per poder visitar l'interior i el terrat. Pujar fins a dalt del mirador de la torre de guaita, tot i que costés una mica, i contemplar la panoràmica de la vall des de la torre va ser una autèntica descoberta i va valer la pena poder admirar el paisatge des d'aquesta alçada. Un lloc privilegiat.

Restes del Castell i la Torre de guaita, amb escales per pujar al seu mirador

El 1831 el castell fou abandonat i durant la Guerra Carlina, el setembre de 1835, s'hi van refugiar unes 500 persones, voluntaris carlins del capitost Rosset, que foren assetjats per les forces lliberals o isabelins comandades pel coronel Niubó. Passat un temps de setge es va haver d'entregar. Després de la rendició el capitost Rosset fou afusellat amb més de 70 dels seus homes. Aquests fets van portar Guimerà a una acarnissada batalla que va deixar el lloc força malmès. El castell va servir de pedrera per pavimentar els carrers del poble.

Església de Santa Maria

Carrer amb arcada, molt típics a la vila

Prop del castell, sobre una gran roca, s'alça l'església de Santa Maria. És un edifici de creu llatina construït al segle XIV pels senyors Guerau Alemany i la seva esposa Geralda de Rocabertí. Al costat esquerre s'alça la torre campanar de planta quadrada, acabada a finals del segle xv o inicis del XVI. L'església no es pot visitar per problemes estructurals, per estar al vessant de la muntanya. Aquest problema estructural ja ve del segle XV. A principis del segle XIV, es va enfonsar una capella i aquesta va servir de fonament per donar-li més estabilitat. Actualment s'estan fent treballs de rehabilitació. Aquesta església ha tingut dins dues rellevants obres d'art. La primera, el gran retaule gòtic de 7,30 m d'alçada i 5,24 d'amplada obra de Ramon de Mur, nomenat ***"El Mestre de Guimerà"***, que data dels anys 1402-1412. Fou exposat a l'Exposició Internacional de 1929. Actualment es troba al Museu Episcopal. Posteriorment, un magnífic retaule d'alabastre policromat obra de Josep Maria Jujol, principal deixeble de Gaudí, que data del 1942-1945. L'església va servir de presó durant la Guerra Civil.

El senyor del castell està representat als capitells de la porta de l'església, sobretot, els Alemany i Guimerà. Un dels títols el té, com hem dit abans, el fill dels Alba com a 17e comte de Guimerà.

Fins ara hem parlat de la part alta de la població, del seu Castell, que dominava la Vall del Corb i que fou l'origen de Guimerà i ara anirem baixant per tot el poble gaudint dels seus carrerons amb una fisonomia única que ens transporten a l'Edat Mitjana i que donen fe d'una extraordinària mostra d'urbanisme i arquitectura medieval. Cal destacar la conservació de bona part del seu recinte emmurallat i un laberint de carrerons costeruts amb escales, cases-pont, porxos,

Panoràmica de Guimerà, on s'aprecia molt bé la distribució de les cases unes sobre les altres

arcades, cobertes, edificis de pedra i galeries que comuniquen cases d'una banda i l'altra del carrer i alguns dels nou portals d'entrada al nucli urbà. **A l'antic portal d'accés a la població del segle XIV es poden veure els noms de les nissagues d'Alemany-Pinós.**

A Guimerà se'l coneix també com «*El nou de Copes*», ja que la vista del poble des del riu és un amuntegament de cases unes a sobre de les altres. El poble fou declarat l'any 1975 com a Conjunt Històric i Artístic, i catalogat, l'any 1993 com a Bé Cultural d'Interès Nacional per la seva agrupació d'habitatges i edificis singulars.

Seguint el recorregut camí avall de la vila vam anar veient espais molt interessants i tots amb la seva història.

Vam observar l'entrada a un petit call on encara es conserva una pedra, com una mena de pregària abans de poder entrar-hi. També el carrer Maimó, un nom pròpiament d'origen jueu, amb el seu arc apuntat, amb escalinates i pas cobert.

En una antiga casa amb una petxina a la façana s'hi feia vi en els seus cellers i posteriorment va ser un restaurant en què es feien àpats medievals per atraure públic interessat en el tema medieval.

Antic portal d'accés a la població amb els noms dels senyors d'Alemany-Pinós

Pedra de pregària a l'entrada del call jueu

El Racó de la Pau, un petit espai molt bonic i tranquil amb una placa de ceràmica a la paret obra de Joan Curieses, amb un poema de mossèn Ramon Muntanyola, poeta i vicari de Guimerà. El mossèn va agafar un pic i va fer l'original font que es troba en aquest espai dedicat a ell. Un racó per passar l'estona, per descansar o meditar.

La capella de Sant Esteve, prop de la plaça Major, fou construïda durant la primera meitat del segle XIV, d'estil gòtic. L'any 1983 es va restaurar i s'hi va col·locar un quadre que és una reproducció d'un detall del gran retaule que estava a l'església de Santa Maria, del qual hem parlat anteriorment.

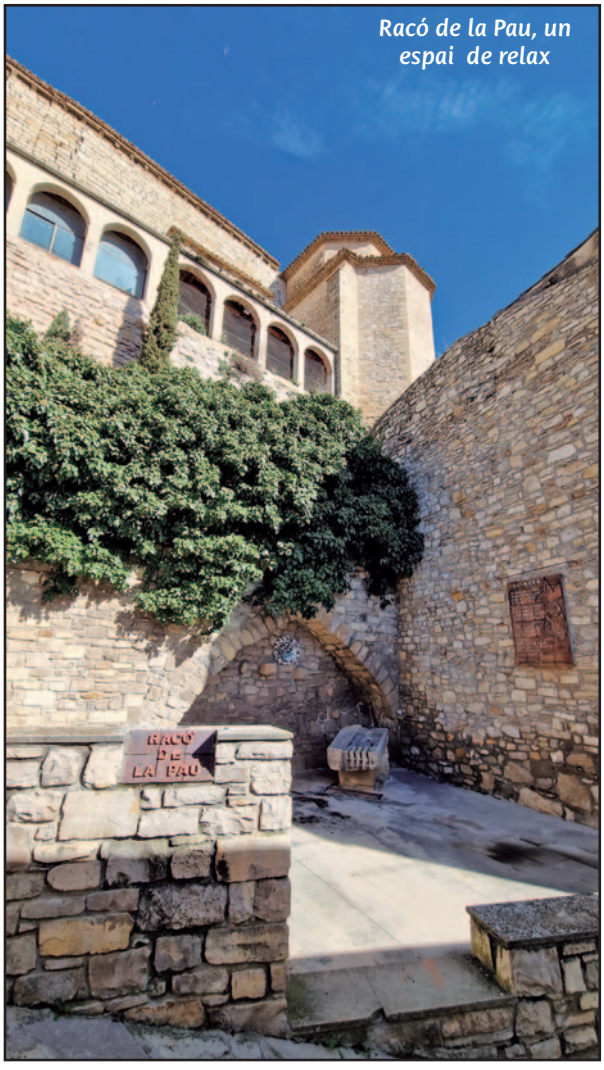
Cal Minguella, antiga casa històrica amb celler, on es feien àpats medievals

Carrer Maimo, nom d'origen jueu

Racó de la Pau, un espai de relax

Capella de Sant Esteve

L'Antic Hospital: dels Pobres de Jesucrist, al costat de capella de Sant Esteve fundat el 1326. Avui l'indret es coneix com Cal Manseta. Amb façana de pedra hi destaquen quatre finestrals renaixentistes.

En un dels carrers es pot veure una placa que indica que l'aigua va arribar entre uns tres i quatre metres d'alçada arran de la terrible inundació de 1874.

El nostre guia va ser en Francesc Castanyer que ens va fer un excel·lent recorregut per tota la població de Guimerà.

Vam entrar al Museu Arqueològic de Guimerà amb visita guiada a càrrec, aquesta vegada, de Sebastià Busquets. **El Museu se'l coneix com la *"Cort del Batlle"*, ja que en aquest mateix lloc a l'Edat Mitjana hi va haver un ajuntament i una cort que impartia justícia en nom del senyor feudal.**

Antic Hospital, conegut avui com Cal Manseta

El museu de tres plantes inclou una extensa exposició sobre la Ruta del Cister; el Monestir de Santa Maria de Vallsanta i el santuari de la Bovera.

Panoràmica de l'església de Santa Maria

Mural a l'interior del museu on es veuen representades les restes de Vallsanta

Farem una mica d'història d'aquests indrets. El santuari de la Bovera a pocs kilòmetres de Guimerà, fou fundat el segle XII i depenia del monestir de Vallbona de les Monges. Les monges el van abandonar el segle XIII i aleshores van fundar el monestir de Santa Maria de Vallsanta. **Aquest va tenir molta importància, ja que el 1272 hi ha constància d'una donació de Jaume I per finançar una gran part de les obres per construir el claustre.** En el segle XVI, a causa de les poques monges que hi restaven, va ser abandonat i amb el posterior espoli el monestir es va anant degradant fins a quedar en ruïnes. Es conserven encara restes dels magnífics finestrals de l'absis de l'església.

Es poden veure diverses troballes de les excavacions que es van fer entre el 1968 i el 2007 a Vallsanta, així com onze làpides mortuòries de diverses abadesses o priores del monestir, que es van trobar en les excavacions de 2011.

La peça més important del museu és la coberta del sepulcre de Bernat de Boixadors, que morí el 1343 i el 1345, la seva germana Sibil·la de Boixadors, priora de Vallsanta, li va fer construir una capella al monestir on van descansar les seves despulles per exprés desig en el seu testament. L'autoria del sepulcre va ser del mestre Guillem de Seger.

Figura jacent de Bernat de Boixadors

El 1966 es va engegar l'*"Operació Pasqua"*, per tal de fer una neteja i recuperació del monestir. Hi van col·laborar un nombrós grup, sobretot joves de la població, per iniciativa de l'historiador Joan Duch. Es va donar també difusió a la premsa, ràdio i televisió per donar a conèixer aquest patrimoni i així recuperar i alhora dignificar les seves restes. Els propietaris havien promès que les ruïnes serien sempre de Guimerà i que si les venien seria al poble perquè les conservessin, però no va ser així. Les restes van estar a punt de ser demolides per falta de paraula dels seus propietaris que les van vendre per 150.000 pessetes i les volien enderrocar i emportar-se les pedres llaurades.
El poble de Guimerà s'hi va oposar en massa, com una croada, i de forma ferma van enviar cartes i telegrames a la Direcció de Belles Arts i altres Administracions per demanar que s'evités el seu enderrocament i espoli. Ho van aconseguir i les ruïnes van ser protegides per la llei vigent com a Bé Cultural d'Interès Local.

Per últim, vam fer una breu visita a *"El Celler de l'Aiguader"* del segle XVII. Hi vam poder veure un antic celler i un cup per fer el vi. També dos sistemes per conservar l'oli, primer de pedra i després de ceràmica.

Tot seguit l'article publicat a La Mañana el 2 de desembre de 1967 per Rodrigo Pita Mercè jurista i arqueòleg de Lleida.

LA MAÑANA

UN MONUMENTO QUE DESPIERTA CLAMOR

LAS RUINAS DE VALLSANTA EN GUIMERA

Per Rodrigo PITA MERCE

Article publicat al diari "La Mañana", el 2 de desembre de 1967, per Rodrigo Pita Merè, jurista i arqueòleg de Lleida. Es va fer molta difussió per diversos mitjans de l'època per tal de conservar i preservar aquest patrimoni artístic - cultural

Espais del museu amb diverses troballes d'excavacions

Els segles X i XI la vall es va centrar en l'agricultura, amb cultius com el cereal, la vinya, etc. Més tard va ser també agropecuària amb la cria d'animals. Avui en dia la població manté aquesta activitat agrícola i ramadera. A mitjan agost s'hi celebra un Mercat Medieval, amb parades d'artesans, d'oficis antics, i actuacions musicals.

Interior del Celler de l'Aiguade

Dreta: Edifici a la Plaça Major, conegut com la "Cort del Batlle". Actualment és la seu del Museu Arqueòlogic

Guimerà és un poble amb una història de rellevants nissagues familiars i amb un encant sorprenent gràcies a l'arquitectura i distribució de les seves cases que ens transporta a un passat medieval.

VALLFOGONA DE RIUDECORB

La següent parada va ser a VALLFOGONA, un poble petit però amb molta història. L'origen és medieval i fou un domini musulmà fins que fou reconquistat en 1105. El poble fou fortificat i tancat amb murs i torres. Antigament, era un poble de cultiu gràcies als rius de l'entorn.

En els seus orígens era conegut com a *Vallis Alfedi*, denominació llatina medieval. També es parla, sense que sigui del tot fiable, que el nom de Vallfogona prové d'una dona a la qual els vilatans havien de pagar un impost segons els focs que tenien. Li deien la Dama Fogona; després derivà en Vallfogona.

Vàrem recórrer tota la població de la mà de la nostra guia Carolina Rivas, que ens va tractar amb gran amabilitat i ens va tenir a tots força interessats amb les seves explicacions. Aquí trobareu un petit tast de tot el que vam veure.

El castell, amb una torre de set plantes, és d'arquitectura medieval, del romànic, gòtic i renaixentista. **El 1190 Gumbau II, fill del comte de Santa Coloma, i la seva muller Ermengarda van fer donació del castell a l'Orde del Temple, fet que va propiciar que el lloc esdevingués un important centre econòmic i de poder**. El 1312 va passar a mans dels cavallers Hospitalaris, que el van gestionar fins al segle XIX. Actualment el castell és de propietat privada.

Antic castell que va pertanyer a l'Orde del Temple i posteriorment als cavallers Hospitalaris

Campanar de l'església

Façana de l'església de Santa Maria

Hi va haver també l'hospital de Sant Miquel Arcàngel, fundat el 1388 i que va fer tasques d'assistència als malalts i pelegrins fins al segle XIX.

L'església de Santa Maria és d'origen romànic, amb modificacions posteriors del gòtic i barroc. La primera referència data del 1123 i està vinculada històricament al Temple i més tard als Hospitalaris. La portada és romànica i compta a l'interior amb relleus gòtics del segle XIV. També es troba la capella de Santa Bàrbara, màrtir del segle III, torturada i decapitada pel seu propi pare i on es diu, resten les seves relíquies.

El nucli central de la població és la plaça Major, (segle XVI-XVIII), al voltant de la qual s'hi van construir les antigues cases. El mestre constructor de moltes cases del poble fou Bartolomé Monreal. Originalment, la

Capella lateral de l'església de Santa Maria, amb relleus de pedra gòtics

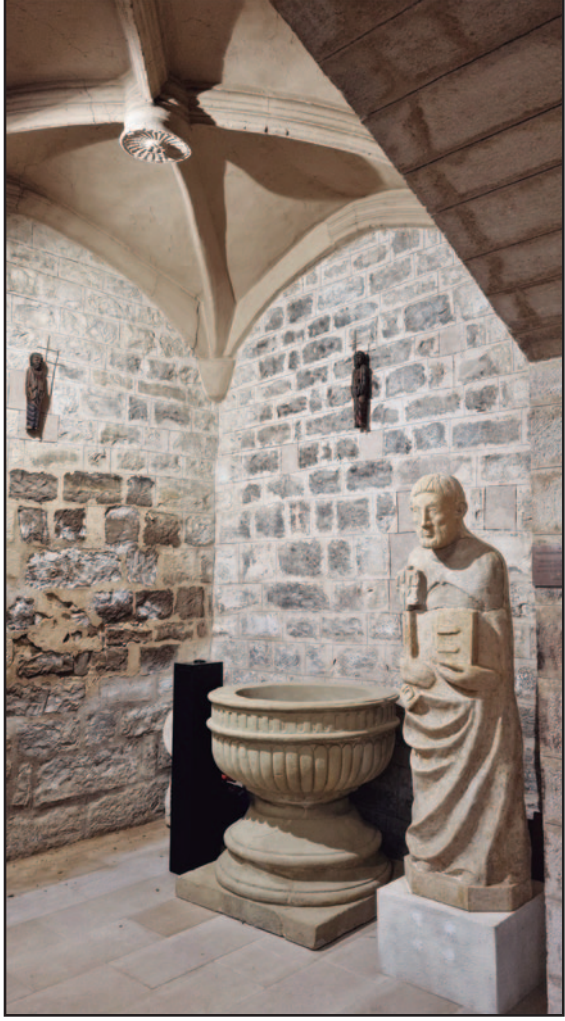

Altar de l'església

Imatge de Santa Barbara dins de l'església

Escultura reconstruïda del segle XIV

plaça era semiporticada i un lloc de reunió de marxants, ja que en aquest indret s'hi feien els mercats.

Es poden veure uns casalots del segle XVII-XVIII ben conservats amb finestrals renaixentistes molt ben restaurats. En un d'ells està gravat un escut amb data de 1568.

Hi ha una casa, la nomenada "*Casa Taralà*", en procés d'investigació i amb molta història per descobrir, encara que es creu, per molts indicis, que podia ser una antiga sinagoga, ja que estava davant de l'arc a l'entrada del Call.

La Font de Capdevila data del 1603 i té tres piques per abeurar les mules i els cavalls. Va ser feta pel mestre d'obres Bartomeu Monreal, el mateix constructor de moltes de les cases de la vila.

Plaça Major amb estelada de pedra al terra

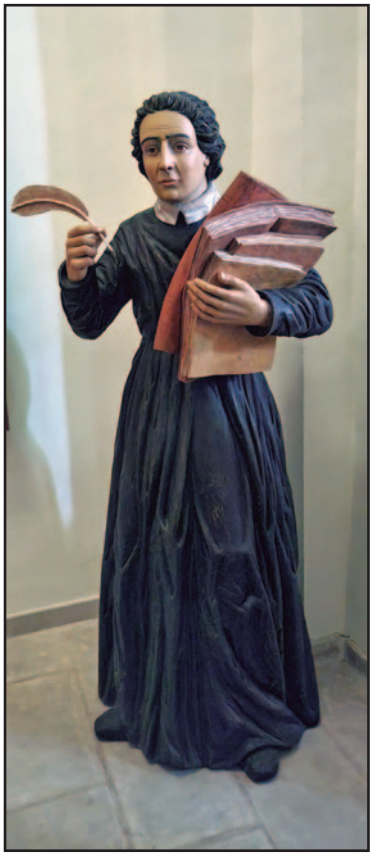

Panoràmica de la vila amb campanar al fons

Retrat i talla policromada del Rector de Vallfogona, que es troben a l'interior de l'església de Santa Maria de Vallfogona

A Vallfogona també se la coneix pel seu rector. Francesc Vicent Garcia (1579-1623) més conegut com el Rector de Vallfogona. Fou un eclesiàstic, escriptor i poeta català molt ben vinculat amb el poder polític. El 9 de setembre de 1607 el rector va prendre possessió de la parròquia de Santa Maria de Vallfogona.

Casalot amb finestres renaixentistes

Carrer d'entrada al call jueu

Talla policromada de l'escolanet Pere. Interior de l'església de Santa Maria

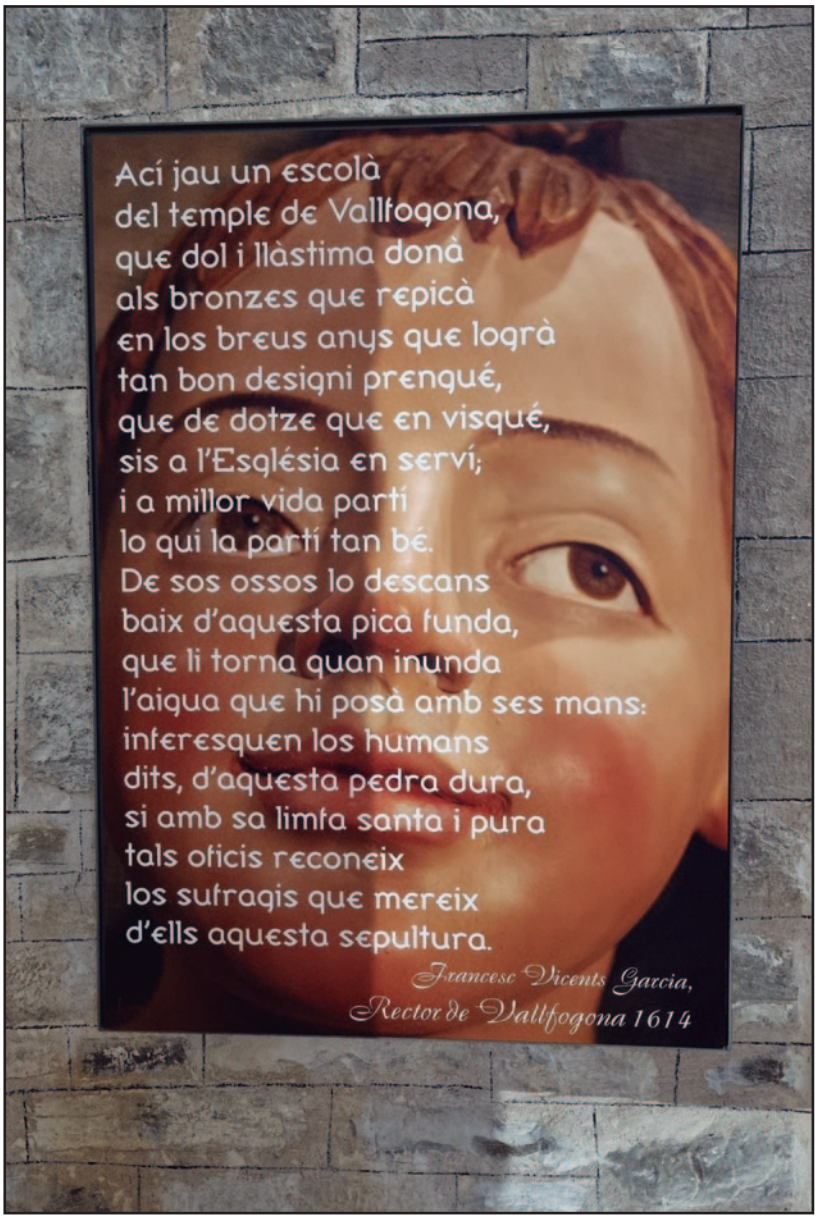
La seva obra fou molt extensa i abraçava poesia, prosa, teatre... Tenia una visió del món una mica pessimista i alhora ho demostrava amb un humor satíric i de burla. Tenia l'acudit sempre a flor de pell i amb un gran enginy.

Va ser fundador d'una escola literària barroca, el "vallfogonisme", que perdurà fins al segle XIX. Els seus escrits de poesia humorística, amorosa, eròtica i gairebé escatològica van generar un gran interès i controvèrsia. Així es va convertir en un mite popular.

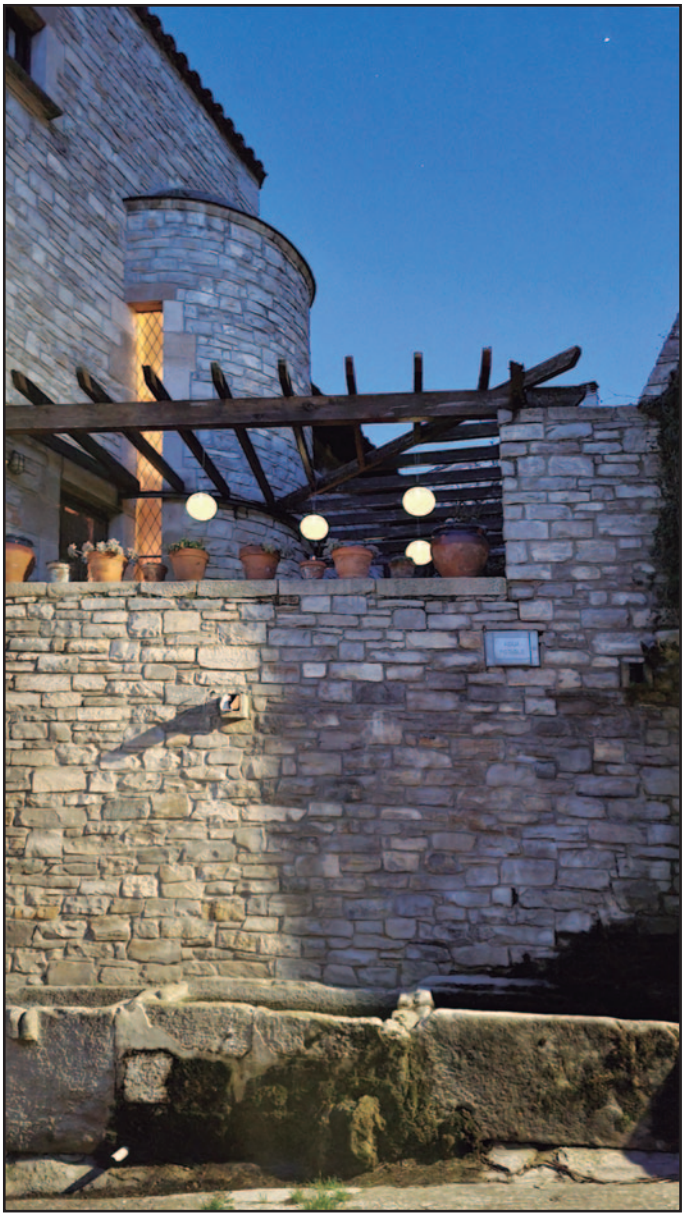
Actualment repartides pel poble es troben rajoles de ceràmica a les parets d'algunes de les seves obres per diferents carrers que formen part de la Ruta dels Poemes del Rector de Vallfogona, on es poden també sentir els poemes amb àudio. **En una de les parets de la plaça Major es pot veure una d'aquestes plaques amb un vers del rector sobre l'al·legoria del temps.**

Una anècdota curiosa és que el rector es va trobar el 1609 amb el famós bandoler Parot Rocaguinarda, nomenat "*Perot lo Lladre*", considerat un dels grans bandolers populars. El rector li tenia simpatia, ja que ambdós eren correligionaris. Fins i tot li va dedicar un sonet on el va anomenar "*el millor pillard del cristianisme*".

Un petit personatge de Vallfogona fou l'escolà Pere, que quan tenia sis anys el rector el va trobar sol, recorrent el camí i li va preguntar al jovenet d'on venia i ell li contestà "*Vinc de Targa, vaig a Verdú, em dic Pere i no estic amb ningú*". Llavors el rector el va acollir a la seva parròquia i l'ajudava en les tasques d'escolanet. Però aquesta història malauradament va tenir un final ben trist, ja que en Pere va morir als dotze anys. Va ser enterrat a la parròquia, al costat de la pila baptismal, tal com va voler el rector.

Epitafi dedicat al nen escolanet Pere

Font de Capdevila del 1603

Fins i tot li va dedicar un emotiu epitafi esculpit sobre la làpida funerària.

El rector va morir el 2 de setembre de 1623, amb només 44 anys, d'una malaltia desconeguda. Fou sempre molt devot de Santa Bàrbara i poques setmanes abans de la seva mort van arribar a la parròquia en una arqueta segellada unes relíquies de la santa. Anteriorment, amb motiu de la inauguració el 1617 de la capella dedicada a la santa, el rector havia escrit l'obra de teatre "*Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir Santa Bàrbara*" en honor a ella.

El 2009 es va crear, dins de la mateixa església del poble, un "Espai d'Interpretació del Rector de Vallfogona" en homenatge a la seva persona i per preservar alhora el seu record.

Un altre personatge vinculat amb Vallfogona va ser el comanador Guillem de Guimerà, que fou President de la Generalitat de Catalunya durant el període 1376-77.

Un dels nombrossos poemes del Rector de Vallfogona, que es troben repartits en rajoles de ceràmica per tota la vila

Mural, obra d'Ignasi Blanch, fet en commemoració dels 400 anys de la mort del Rector de Vallfogona en el qual tots el ciutadants i van participar. Per això s'anomena "El mural de tot el món"

La vila és també coneguda pel seu Hotel-Balneari d'aigües termals, fundat el 1901, que es troba en un entorn natural privilegiat i que està actualment en ple funcionament.

Com acostuma a passar en aquestes sortides culturals, vam tornar a casa ben satisfets d'haver gaudit d'aquests entorns tan magnífics que tenim a la nostra terra. ©

Aquesta sortida es va fer el 14 de febrer de 2026.

Referents bibliografics

Història i Patrimoni- Ajuntament de Guimerà.-

Turisme de Catalunya.-

guimera info- Museu de Guimerà.-

Wikiloc/Guimerà.-

Ajuntament de Vallfogona.-

Racó d'un carrer de la vila al capvespre

A mi què m'importa la història (I)

La història fa un pacte amb el passat i llença una promesa per al futur

Natalie Zemon Davis [1]

L'ofici de mirar enrere: del mite a l'acadèmia

Bruno García
Estudiant d'història i humanitats

Comunicar que estudies història suposa dues possibles respostes predeterminades en la psique espanyola, ambdues embolicades en el prejudici de l'inevitable i còmic desfici laboral. En el primer dels casos podrem sentir: ***"Quina mandra, posar-se a aprendre els reis de fa 500 anys? Jo visc en el 2026, què m'importa el que fes un papa de fa no sé quan?"***. En la segona possibilitat de resposta ens queda el ***"Que curiós! A mi m'encantaria fer-ho, potser quan em jubili..."***, amagant a continuació un ***"podré dedicar-me a saber dades inútils que m'acompanyin subtilment els dies"***.

Però és que la història no és només —ni tan sols principalment— l'estructuració temporal de fets i convencions. Tampoc és la descripció exacta d'una batalla ni de la creació d'una obra d'art. No són biografies ni prosopografies; no només, no de forma nuclear.

Seria absurd dir que la feina d'un matemàtic és fer sumatoris i multiplicacions, càlcul de tangents, polinomis, funcions... o explicar com es duen a terme. No ho és. Parlar d'això representa explicitar la coneixença del seu llenguatge. De la mateixa manera, un bon escriptor necessita saber les normes d'ortografia, i tenir un diccionari mental prou prolix per a realitzar el seu art. Però tot plegat no són les feines ni del matemàtic ni de l'escriptor. I la de l'historiador tampoc. Perquè mai ha estat només una base de dades o -en terminologia pròpia– un arxivador.

I com que cal saber de què parlem per decidir si importa o no, caldria preguntar-se què és la història.

Amb el dit propòsit, doncs -saber què és la història i descobrir si m'hauria d'importar-, encetem amb aquest una sèrie d'articles que ens duran a conèixer amb certa retrospectiva aquell ectoplasma ambigu que anomenem Història. I no podem començar a respondre -en aquest cas, més que mai-[1] si no és explicant el seu origen i el seu recorregut historiogràfic. **Confeccionarem, en altres paraules (entre aquest article i el següent), una breu història de la història.**

1. La primera història (s. VI aC-IV dC)

Disposem de memòria emmagatzemada des del moment en què l'ésser humà va trobar suports per fer-ho (piràmides, codis o esteles funeràries). Tanmateix, per trobar a Europa una inquietud historiogràfica d'ordre intel·lectual -deslligada de la propaganda dinàstica o la cosmogonia mítica- caldrà esperar a l'alfabet grec arcaic amb el gir dels anomenats logògrafs (etimològicament: els que escriuen la paraula, el discurs). [2]

A aquests primigenis historiadors dels segles VI i V aC els defineix el trencament: ***"Escric aquestes coses en la mesura que em semblen verídiques; de fet, les llegendes dels grecs són nombroses i ridícules, almenys segons la meva opinió"*** (Hecateu de Milet, citat a Moradiellos, 2016, p. 68). Ells no són els primers a registrar el passat -la tradició burocràtica xinesa o les cròniques mesopotàmiques ja havien fixat fets feia segles-, però sí els davanters en l'àmbit mediterrani a redactar-lo d'acord amb la nova configuració del ciutadà-soldat grec, la qual cosa ho canviaria tot. Aquest gir desplaçava l'objectiu de l'antiga justificació del poder i el recurs diví de les epopeies

[1] Nota sobre l'edició: Les citacions d'obres de les quals no es referencia un origen o traducció catalana específica a la bibliografia final han estat traduïdes per l'autor d'aquest article per tal de garantir la unitat estilística del text.
[2] Mentrestant, en altres latituds, la Xina o l'Índia ja bastien uns sistemes de registre i concepció històrica que Europa trigaria a albirar. Ho veurem en articles futurs.

homèriques a una voluntat de veritat humana, nascuda de la mateixa racionalitat que articulava la polis:

> La floració de la historiografia clàssica grega fou conseqüència de l'eclosió cultural que donà origen a la filosofia, la geometria i l'aritmètica, la tragèdia i la comèdia, etc. La dita eclosió fou originada per la generalització de l'economia monetària i mercantil, la crisi del govern aristocràtic, el sorgiment de les tiranies i democràcies a les ciutats-estat, i els canvis religiosos i rituals conseqüents. En definitiva, la difusió del racionalisme crític intel·lectual i de la nova consciència cívica de la polis grega foren les autèntiques llevadores de la historiografia grega (Moradiellos, 2016, pp.67-68).

Estatua d'Heròdot al Parlament de Viena

El mètode dels logògrafs era el sentit comú, un evemerisme primitiu que, com a tal, traduïa el mite a lògica física: "*L'Hidra [2]de Lerna era una serp de grans dimensions, però que només tenia un sol cap i no pas molts, com diuen els relats dels poetes*" (Hecat. FGrH 1 F 25). Escrivien històries locals o llistes genealògiques, però els seus actors ja no eren semideus que haguessin de mostrar la seva valia en batalla o ser castigats pel pecat de l'hybris, sinó esdeveniments i famílies de successions versemblants.

En retrospectiva, feren el mateix que els seus coetanis presocràtics –la cerca de l'*arché*–, però aplicat a l'estructuració de fets temporals en lloc de a la *phisis*. Tanmateix, continuaven valent-se per una tradició oral que no era replantejada de base: era retocada amb lògica, però no profundament qüestionada (renegaren de la multitud de caps que tenia l'Hidra, però no de la seva existència).

Heròdot (segle V aC)[3] tornà a expressar el favor dels déus i certs elements supraterrenals. Però en aquesta aparent passa endarrere, inclogué en la disciplina històrica la cultura logomítica que encara ens envolta (amb els nostres respectius mites moderns)[4] i aplicà un factor determinant per a l'evolució de la matèria: l'autòpsia (estudi in situ)[5] i la multivocalitat (o consulta diversa de fonts):

> Alguns grecs que volen destacar per la saviesa han proposat tres explicacions per aquest riu... La primera diu que els vents etesis són la causa que el riu creixi, perquè impedeixen que el Nil desemboqui al mar...La segona és encara més ignorant que la primera, per dir ho així: afirma que el Nil actua així perquè flueix des de l'Oceà, i que l'Oceà envolta tota la terra. La tercera explicació, que sembla la més raonable, és la més falsa de totes: diu que el Nil ve de la neu fosa. Però com pot venir de la neu, si flueix des de les zones més càlides cap a les més fredes?... (Hdt. II, 20).

D'aquesta manera, el viatge per interrogar informants es converteix, de fet, en l'origen etimològic de la mateixa història: ístor; és a dir, el testimoni, aquell que ha vist. Heròdot és el primer a citar versions contradictò-

[3] Batejat per Ciceró com "el pare de la història" (Cic. Leg. I, 5).

[4] Ells tenien a Teseu, Prometeu, Hèrcules com a figures idolatrades del seu temps... nosaltres –salvant certes distàncies– tenim a Steve Jobs, Martin Luther King o Einstein. Heròdot explica com el fet que els grecs vencessin a Salamina no fou només pels seus vaixells, sinó també pels seus oracles; i nosaltres expliquem la caiguda del mur de Berlín com a l'explosió d'un anhel de llibertat, gairebé o amb més importància que el col·lapse econòmic i logístic de la RDA.

[5] Se sap que va viatjar a Egipte, Fenícia, Cirene i les costes del Mar Negre.

ries d'un mateix fet, deixant que el lector jutgi i, en alguns casos -com el citat-, fent la seva pròpia síntesi i resolució probable.

El tercer element crucialment innovador en Heròdot fou la multicausalitat: Per primer cop, se'ns presenta una prova d'extensa recerca en el mostrari d'una història no lineal, sinó configurada:

> Si els atenesos, per por al perill que s'acostava, haguessin abandonat la seva terra, o [...] s'haguessin rendit a Xerxes, ningú no hauria intentat oposar-se al rei per mar. I si ningú s'hagués oposat a Xerxes per mar, encara que hi hagués hagut moltes línies de muralles tallant l'Istme de Corint, els lacedemonis [espartans] haurien estat traïts pels seus aliats... i haurien mort noblement després de quedar-se sols... (Hdt. VII, 139).

El destí no està predeterminat, i depèn d'un conjunt de factors que s'alineen en determinats punts i que creen els camins de la història (la victòria grega uneix la geografia [la insularitat], la tecnologia [les naus] i l'ètica política [la decisió de no rendir-se]). A més, trenca el localisme logogràfic per fer una història concebuda com a universal i pròpia de tota la cultura grega (koiné), i crea explicacions biogràfiques i prosopogràfiques cercant-ne les causes i els efectes a tall de cronista de la humanitat.

Tucídides

Poc després, la historiografia farà un salt amb Tucídides (segle V aC), que eliminarà els restants components morals i divins i es convertirà en un analista polític del seu passat immediat: La guerra del Peloponès no és a causa de la supèrbia atenenca, la ira espartana o les decisions divines; és el clímax d'una situació de tensió irresoluble. La guerra era inexorable, per necessitat. Cercar aquestes causes és la nova història, una història més pragmàtica i analítica que independitzarà la disciplina de rastres mítics o voluntaristes i s'allunyarà radialment del to anecdòtic de les explicacions anteriors:

> La manca de caràcter fabulós d'aquest relat el farà pot ser menys agradable a l'oïda; però aquells qui vulguin investigar la veritat clara dels fets passats i d'aquells que, en el futur, per la condició humana, tornaran a ser iguals o molt semblants, que aquests el consideri útil, ja n'hi haurà prou. Car la meva obra no ha estat composta com una peça de concurs per a una audició momentània, sinó com una adquisició per a l'eternitat (Thuc. I, 22, 4).

La història s'havia constituït i separat definitivament de l'epopeia -de la investigació (historie) herodotea al rigor clínic tucididi- i era *"mirall de lliçons polítiques, militars i constitucionals [...] i servia de punt de suport per a l'aprenentatge de les arts retòriques i oratòries, claus per a la vida política grecoromana"* (Moradiellos, 2016, p. 69), de tal forma que prolificà sense grans innovacions amb autors com Juli Cèsar, Sal·lusti, Tit Livi, Tàcit, Ciceró i molts altres.

2. Al servei de la Providència (s. IV-XIV)

La virada arribà amb la dominació cultural del cristianisme -amb la seva inherent voluntat de ruptura amb el passat pagà- i la descomposició efectiva de l'Imperi Romà d'Occident (segles IV-V dC). La historiografia va abandonar llavors l'herència de la causalitat humana i pragmàtica de Tucídides per abraçar el providencialisme.

D'una banda, s'erigiren les explicacions teològiques i teleològiques, on el rigor cronològic se subordinà a la interpretació simbòlica de la salvació. Aquesta nova arquitectura mental té el seu pilar en Agustí d'Hipona, que dividí la història en sis edats (a De Civitate Dei), suprimint la visió cíclica clàssica i tucididia del temps: ara la història té un inici (la Creació) i un acabament ineludible (el Judici Final) i el temps deixa de ser vist com un cicle de lliçons polítiques per convertir-se en una fletxa tensada cap a la redempció. Tot plegat s'acaba de configurar amb la divisió tripartida de Joaquim de Fiore, radicada en la Santa Trinitat (l'Edat del Pare, la del Fill i la de l'Esperit Sant), dotant al passat i al futur d'una estructura profètica: **la justificació racional dels esdeveniments com a pla diví.**[6]

Per l'altra banda, sorgiren les cròniques: relats de caràcter institucional, identitari o hagiogràfic que buscaven legitimar el triomf de l'Església (Eusebi de Cesarea) i dels nous regnes i reis germànics, incloenthi -sovint- miracles (Isidor de Sevilla, Gregori de Tours, Pau Diaca, etc.). D'alguna forma, les necessitats de l'època (reconfiguració d'identitats nacionals i religioses) havien dut la història a convertir-se en un gènere auxiliar de la teologia i al servei de la política senyorial. [7]

[6] Arran d'aquests postulats, Pau Orosi argumentà en la seva Historiarum adversum paganos (la primera història universal cristiana) com la caiguda de Roma fou, en realitat, un estadi necessari dins del projecte de Déu.

[7] És també en aquest moment quan Beda el Venerable popularitzà l'ús de l'Anno Domini (aC/dC), prenent una data entre quatre i sis anys errònia —que encara usem— d'un càlcul del monjo Dionís l'Exigu (s. VI dC).

3. Heurística, progrés i la invenció de la modernitat (s. XIV-XVIII)

A partir del segle XIV, a certes ciutats, centre i nord italianes, començaria a donar-se un canvi. Són nous Estats consolidats en un context de corrupció i debilitat eclesiàstica (Cisma d'Occident: 1378-1417) que havien estat assotats, a més a més, per pestes i guerres intestines durant segles. En concret, es tracta d'unes oligarquies mercantils amb cert ànim artístic, literari i polític que veuen en el passat romà no només un mirall més digne on reflectir-se -lluny del que entengueren com les malalties del seu temps-, sinó que, "*metafòricament parlant, els humanistes estaven descobrint els seus avantpassats*" (Burke, 1993, p. 43), la qual cosa es tradueix en una revalorització de les fonts clàssiques i l'esforç per a la seva anàlisi (heurística).

La certificació de les fonts primàries i acabar amb els anacronismes es converteixen, doncs, en les dues principals obsessions de l'historiador del moment: "*¿Qui no aprecia com de fals i ridícul és que Juli Cèsar es digui a si mateix August? Jo creia que tots els escolars sabien que aquell títol només començà a ser utilitzat pel seu successor*" (Petrarca, 1355/1991, pp. 233-234). Una insistència en la veritat històrica que anava més enllà de l'exercici purament intel·lectual: **Petrarca estava desmentint un pretès pergamí de Juli Cèsar en què se cedia a la família dels Habsburg la jurisdicció i sobirania sobre els territoris d'Àustria.**

Jean Mabillon

Un altre cas de l'època -i gran èxit historiogràfic- fou l'anomenada Cessió de Constantí: un document que certificava com l'emperador havia deixat Roma en herència al papa Silvestre i als seus successors. Document que Lorenzo Valla (al servei del rei napolità, enfrontat a les pretensions papals) desmentí a partir d'una anàlisi filològica que deixava veure les seves inexactituds jurídiques i gramàtiques respecte del llatí del segle IV.

Retrat de Petrarca. Col·lecció Castell d'Ambras. Insbruck

Aquests fets renovaren la confiança en una disciplina que ja no era només literatura, i que continuaria desenvolupant la seva tasca protocientífica per acabar parint com a matèria l'estudi diplomàtic (estudi de l'estructura dels documents) i paleogràfic (estudi de les lletres antigues), **de la mà del monjo maurí Jean Mabillon, amb la seva De re diplomatica (1681).**[8]

La tasca de l'historiador s'havia convertit ja no en l'explicació d'uns fets contrastats, en l'extracció de lliçons polítiques o en dibuixar els solcs de la providència. Ara era, pels humanistes, una forma de trobar les veritats que sostenien l'estructura del seu temps.

Tot plegat dugué a una inevitable reestructuració temporal que havia de ser laica, neutre i legitimadora. És en aquest moment quan apareix la categoria d'Edat Antiga (grecoromana, principalment), en contraposició a la seva Edat Moderna; entremig, l'inici del mite obscurantista d'aquell mil·lenni de qui -ara homogeneïtzat en una sola categoria- volien oblidar-se o, almenys, distingir-se els renaixentistes: l'Edat Mitjana. Irònicament, bona part de les fonts primàries que consultaven eren, en realitat, còpies monacals d'època medieval. [9]

[8] Aquest cop, per desmentir una acusació dels jesuïtes, que els criticaven una errònia traducció del Sancta Sanctorum. Per altra banda, l'estudi paleogràfic in concreto (distingit de la diplomàtica) prendria cos plenament individual i se sistematitzaria amb Bernard Montfaucon i la seva *Paleographia graeca* (1708).

[9] Actualment, conservem aproximadament 2.000 manuscrits de totes les èpoques anteriors al segle IX; només d'aquest segle IX (renaixement carolingi) en conservem més de 7.000.

Sense pretendre-ho, havien encetat la idea del progrés com a herència i innovació (antiguitat, mitjania, modernitat…) que anava coent-se, i que es constataria -i trepitjaria fort- a la Il·lustració:

Voldria que es comencés un estudi seriós de la història del temps en què es torna veritablement interes-

Denis Diderot

Encyclopédie de Diderot i D'Alembert

sant per a nosaltres: em sembla que és cap al final del segle XV. […] Les arts, que fan la glòria dels Estats, s'eleven fins a un punt que Grècia i Roma no coneguereren mai […] ni prediccions quimèriques, ni oracles mentiders, ni falsos miracles, ni faules absurdes […]. Tot ens observa, tot ha estat fet per nosaltres… (Voltaire, 1742/1990, pp. 1-5).

Paradoxalment, aquesta idea del progrés era -al cap i a la fi- una reinterpretació política i ciutadana del temps històric agustí i fiorista (i de la providència). Això és perquè, a pesar dels seus anhels, estaven més a prop d'una cultura baix-medieval que de l'admirat món grecoromà i el seu món de temps cíclic; tant el renaixentista com l'erudit del segle XVIII. La diferència d'aquest últim amb el d'època petrarquiana és el valor interpretatiu (hermenèutic) de què torna a prendre consciència la història. Això consolidarà la visió progressista del temps, puix que entre els segles XIV i XVII l'esforç havia estat, com dèiem, amb la sola però correcta recaptació i verificació de fonts escrites primàries. **En l'esperit del sapere aude il·lustrat, aquesta base documental (l'Encyclopédie de Diderot i D'Alembert) eren les eines per a reflexionar; només el material per conrear l'emancipació humana**.

El segle de les llums (XVIII) havia entès que Déu ja no guiava les seves accions (que, en tot cas, els observava de lluny) i calia aprendre a viure per si mateixos. La Revolució Científica havia culminat en l'optimisme il·lustrat, i des de la política (Montesquieu, Rousseau…) fins a la mecànica dels astres (Newton) -que havia reduït la complexitat de l'univers a unes poques lleis determinades-, havien estat explicats sense recórrer a Déu. O com digué el famós matemàtic i astrònom francès Pierre-Simon Laplace quan Napoleó li assenyalà que no havia esmentat al Creador en el seu Tractat de Mecànica Celeste: "*Senyor, no he necessitat aquesta hipòtesi*" (citat a Hahn, 2005). Així -*com a reflexió donada pel mateix erudit*-, "*podem considerar l'estat actual de l'univers com l'efecte del seu passat i la causa del seu futur*" (1814/1985, p. 4), a les nostres mans estava el fet de descobrir-lo.

4. L'ofici d'historiar (s. XIX)

Però la consolidació definitiva de la disciplina en ciència (de reflexió a sistematització) no arribaria fins a l'Escola Alemanya del segle XIX, sent això de tal significació que Benedetto Croce -entre altres- batejarà aquest XIX com el segle de la història. La pràctica historiogràfica ja no era resultat del temps lliure d'aristòcrates eruditis, sinó d'un ofici essencial per a la justificació dels nous Estats Nació (Alemanya, Itàlia, Bèlgica, Grècia o la França postrevolucionària):

> El segle XIX va transformar la història en una disciplina acadèmica basada en la recerca crítica de fonts. L'originalitat del segle XIX no fou només l'arxiu, sinó la creença que la història era la clau per entendre tota la realitat humana; és a dir, que tot és producte de la història (Iggers, 1997/2012, p. 28).

La història rep càtedra universitària i es consolida amb la filologia, la numismàtica, la paleografia i diplomàtica, els primers estudis econòmics-històrics i d'estadística demogràfica… -que s'havien anat coent durant els temps del Renaixement i la Il·lustració-. Amb això, la matèria feu de si mateixa una "*àmplia reconstrucció d'aspectes de la realitat pretèrita sobre la base de proves convincents*" (H. Ritter, citat a Moradiellos, 2016, p. 77).

Així, la disciplina es defineix per la recerca de l'evidència empírica -el fet positiu-, amb l'objectiu de reconstruir la història política i diplomàtica d'Europa mitjançant l'arxiu. Aquesta pulsió científica marca la distància definitiva amb el model il·lustrat: **mentre Voltaire podia teoritzar sobre la fam com un motor abstracte de la revolució, mai no hauria consultat llibres de comptabilitat per constatar les condicions materials d'existència, amb les bases documentals dels quals, l'historiador decimonònic dota a l'Estat d'una memòria científica i incontestable**.

En aquest context de renovació acadèmica, Barthold Georg Niebuhr escrivia una Història romana que, per primer cop, no reproduïa el relat de Tit Livi o d'altres autors clàssics, i aplicava una crítica filològica a les fonts literàries i epigràfiques llatines, fent també anàlisi crítica de les institucions.[10] La funció era clara: l'objectivitat científica que permetés descriure i explicar el passat sense inferències del subjecte estudiant (no com el material moral-antropològic que veien els filòsofs il·lustrats):

> A la història se l'ha assignat la feina de jutjar el passat, d'instruir el present en benefici del futur. La meva feina no espera complir tan altes funcions. Només vol mostrar el que realment va ocórrer (Ranke, 1824/1987, p. 5).

La sentència de "*el que realment va ocórrer*" (wie es eigentlich gewesen ist) és la constatació del corrent historiogràfic anomenat historicisme, que du per referent, justament, Leopold von Ranke. Aquesta metodologia crítica-documental es fonamentava en l'exclusivitat dels fets i de cada temps històric (no hi ha lliçons ni normes generals, cada moment és particular). Amb això, la història deixa de ser un gènere literari de saló per esdevenir un ofici que s'aprèn al seminari. La qual cosa converteix l'historiador en un artesà de l'arxiu: recaptador de dades per copsar cada instant històric concret amb precisió erudita: reconstruir-lo de la manera com va passar.

En contraposició a aquest pensament (però amb els mateixos mètodes d'una disciplina ja consolidada), destacaran els positivistes. Nascuts de l'ideari d'Auguste Comte, veuran la història com un cos mecànic d'on poder deduir lleis universals que ens permetin entendre'l (com la física). Diu -sobre les onades d'aquest pensament- l'historiador de l'art i la literatura Hippolyte Taine:

> Sota la història visible dels esdeveniments, dels reis i de les batalles, hi ha la història invisible de les forces mecàniques: la raça, el medi i el moment. Quan veiem un canvi en la societat, no és per l'atzar, sinó pel pes de l'ambient climàtic i les condicions de vida que empenyen les multituds (1863/1954, p. xv).

Tanmateix, resulta força evident la utòpica pretensió d'anul·lar per complet al subjecte espectador -tant pels historicistes com pels positivistes-, i amb la retrospectiva actual podem observar els motius dels períodes més investigats: Roma com un reflex d'allò que havia de ser Prússia (Niebuhr, Mommsen), la Grècia clàssica com el bressol somiat de la puresa cultural europea (Curtius), la Revolució Francesa com el triomf inevitable de la raó burgesa (Michelet, Guizot) o la literatura anglesa com la prova d'una psicologia racial i ambiental en l'obra d'Hippolyte Taine.[11]

Tanmateix, tot això no desmereix el trencament amb la visió il·lustrada del progrés universal de la història i l'aconseguiment d'una exhaustivitat en els mètodes d'estudi, fins a tal punt que "*seria impossible parlar del passat sense tenir en compte els resultats de la investigació històrica positiva*" (Moradiellos, 2016, p. 80).

Es construïren arxius nacionals, biblioteques i l'ensenyament de la història banyà les universitats euro-

Leopold von Ranke

pees i nord-americanes, primer amb seminaris i després amb despatxos. **Finalment, s'estengué a l'educació secundària i sortí també dels límits diplomàtics i polítics de la historiografia alemanya, amb el naixement de la història social i cultural britànica, d'interpretació whig (liberal)[12] i el romanticisme que l'historiador francès Jules Michelet traduí en "*L'assalt a la Bastilla [...] Qui el feu? [...] Qui?: El poble, tothom*".** Començà, doncs, el culte i biografia de figures i moments concrets (Joana d'Arc a França, la victòria de Numància a Espanya...). La història havia passat d'un coneixement d'erudits amb temps lliure a ser el propi ratio essendi del conjunt ciutadà, de la nació i els seus ideals.

[10] En aquest camp el seguí quatre dècades més tard Theodor Mommsen amb la seva Història de Roma (1854) que introduïa també a l'estudi històric la incipient matèria arqueològica.

[11] Al respecte d'això, explica l'historiador grec Spyridon Lambros com "la ploma de l'historiador era més important per a la construcció de la nació que les armes dels militars" (citat a S. Berger, 2019, p. 31).

[12] Ens referim a Thomas Macaulay i la seva Història d'Anglaterra des de la pujada al tron del rei Jacob II (1849) com un progrés inevitable cap a la llibertat constitucional i el parlamentarisme. En essència, representa la pervivència teleològica optimista de la Il·lustració —d'arrels, no oblidem, medievals— articulada a partir del nou rigor metodològic del segle XIX.

A tot plegat se sumà la teoria de l'evolució de Charles Darwin, que reforçà —inevitablement— les històries nacionals i la idea per la qual amb un mètode empirista-inductiu es pot reconstruir fidelment el passat. Això tant pels positivistes, que troben lleis universals per seguir (i que derivarà en el darwinisme social), com pels historicistes, que es reafirmen en el concepte evolucionista, tot i que cada conjunt nacional ho farà de forma distinta (com cada animal dins del seu hàbitat): organicisme connatural a unes nacions que tenen ànima pròpia.

Jules Michelet

Tanmateix, paral·lelament a la reafirmació d'aquesta història realista, es du a terme l'inici d'una transformació de llarga durada, que procedirà a partir de dos pols principals. El primer d'ells és el qüestionament i crítica interna, la qual cosa ja intuíem en les diferències interpretatives de la història sociocultural whig i el romanticisme històric de Michelet de paràgrafs enrere. Per alguns, definir la història com una reconstrucció del passat "*tal com va passar*" representava ja una bogeria:

> Jacob Burckhardt havia refusat succeir com a catedràtic al seu mestre Ranke per ser en desacord amb la seva metodologia freda i la seva pretensió d'haver eliminat al subjecte en la construcció d'un relat històric aliè a l'art literari (Moradiellos, 2016, pp. 86-87).

L'altre pol de desacreditació és el canvi en l'hegemonia sociocultural (dels interessos contractants i acadèmics). Id est, el canvi de la societat que -ineludiblement- vira la percepció que en fa la mateixa del seu passat. Parlem de la comuna de París, el sorgiment de la primera AIT, La revolució Gloriosa... Un brou de tensions que expliquen la creació del materialisme històric com a paradigma d'anàlisi, nascut a l'equador d'aquest segle de la història. **I tot i que tals idees no assolirien la seva plena maduresa institucional fins a la centúria següent -a través de la historiografia soviètica i la seva influència en l'escola marxista britànica que veurem més endavant-, cal atribuir a Karl Marx i Friedrich Engels una ruptura epistemològica radical: la introducció de l'estudi econòmic com a infraestructura (base material) que determina el desenvolupament de les societats**. La qual cosa, alhora, s'emmarca en una terminologia de classes socials i de tensions existents entre les mateixes (la dialèctica del canvi). Per a ells, les relacions de producció (estructura) són el motor que mou les idees (superestructura), i no al revés; l'economia ja no és un capítol més de l'anàlisi històrica (com la religió o l'art), sinó la raó de fons de tot el llibre.

Amb ells, el focus es desplaça de l'Estat (Ranke) o el parlament (Macaulay) cap a la fàbrica i el camp, establint els fonaments conceptuals de la història social i econòmica contemporània, analitzadora dels materials de producció i, per tant —sota el seu punt de vista— de la veritable font evolutiva de les societats [13]

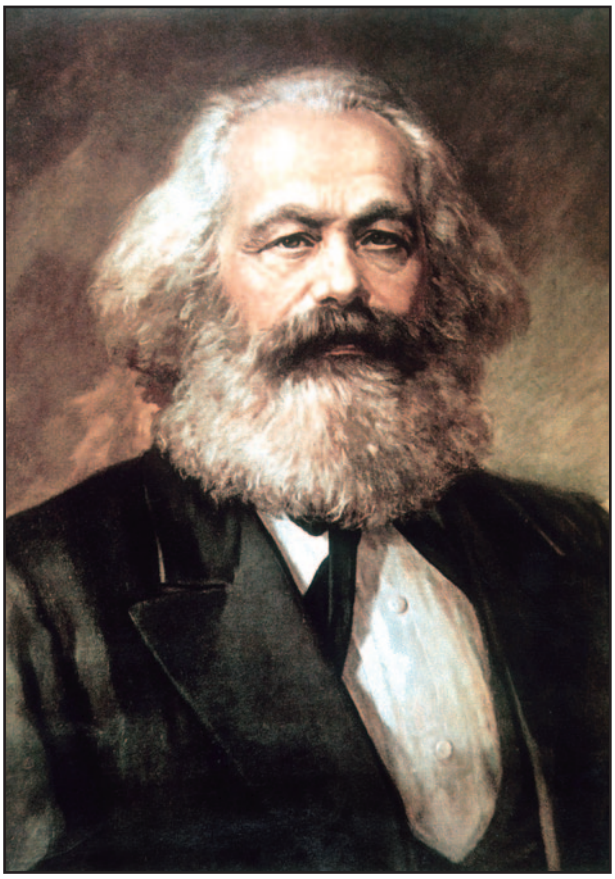
Tot això trencava amb el paradigma rankeà historicista dels fets únics i irrepetibles dibuixats en grans biografies d'homes i momentums il·lustres, i l'explicació és que la història econòmica agrupa magnituds quantificables que poden establir gràfiques i patrons (preus, rendes, impostos, naixements, defuncions...). El llegat d'aquesta visió estructural i estadística, que prioritza la massa sobre l'individu, serà sintetitzat dècades més tard per Lawrence Stone (1979):

> Si hem de donar significat històric a aquestes aparicions fugaces (les conductes dels individus), cal assegurar-nos que són típiques, la qual cosa només les estadístiques ens revelaran. La història política és diferent i fàcil [...] Però el grup social consta de grans masses de persones, cadascuna de les quals [...és...] una variant parcial de la norma. La mesura estadística és l'únic mitjà per [...] descobrir el que és una mostra típica i el que se separa del model normal (citat a Moradiellos, 2016, p. 90).

Així, la historiografia d'aleshores en endavant haurà de mantenir la confrontació perpètua entre l'establiment de lleis socials generals i l'acceptació de la unicitat de determinats esdeveniments o l'acció de de-

[13] Apareixeran Lliçons sobre la Revolució Industrial (1884), d'Arnold Toynbee; L'organització industrial durant els segles XVI i XVII (1904), de Georg Unwin o Una interpretació econòmica de la constitució (1913), de Charles Beard. O, més tard, es palpen les influències d'aquest moment en obres cabdals de la historiografia com l'obra pòstuma de Henri Pirenne Mahoma i Carlemany (1937).

terminats subjectes: Determinisme estructural (Marx, Stone…) versus Voluntarisme individual (Ranke i la historiografia tradicional alemanya). Amb això ens preguntem: ***¿la voluntat d'un individu concret pot desviar, per si sola, el corrent d'una època sencera?*** In concreto, ***¿si Adolf Hitler mai hagués entrat en política, un altre hauria assumit aquell càrrec per dur a l'Alemanya d'entreguerres per un camí similar?*** La resposta d'aquests analistes de mitjans i finals del XIX seria -sense cap mena de dubte-: sí.

Karl Marx

En aquest combat entre individu i massa (personatges i momentums contra grups i progressions), entre l'hegemònica història política de les nacions i les primerenques visions socioeconòmiques i culturals, entre la veritat absoluta dels fets i la reflexió sobre la ingerència del subjecte estudiador, Europa entrarà al curt segle XX [14] i, amb aquest, a un cop de realitat que no deixarà indemne l'acadèmia. Concretament, la Primera Guerra Mundial (i després -amb més fervor-, la segona) allunyarà per primer cop de forma notòria la historiografia dominant de l'aspecte militar i polític-diplomàtic. L'historicisme pur havia mort.

5. I després?

L'autor del Petit Príncep ens recorda que ***"aquell que mor no és qui se'n va, sinó qui es transforma per tal que la vida continuï en una altra forma de pol·len"*** (Saint-Exupéry, 1948/2001). De la mateixa manera, la vella història es ramifica en un ecosistema nou que florirà al llarg dels segles XX i XXI. Un ecosistema on encara vivim i -més important- amb què encara veiem. Això significa que aquest món són també les ulleres amb què interpretem el mateix món, historiadors i no historiadors. Diuen els professors Santacana i Hernández que ***"la història és el veritable poder de què cap poble o grup humà escapa i a qui ningú qüestiona"*** (2006, p.14). Respondre a com veiem el món ara -almenys des de la història- serà la tasca del següent article. ©

Referències del capítol primer

Agustí d'Hipona, sant (1989). La ciutat de Déu (J. Carreras, Trad.). Fundació Bernat Metge. (Obra original publicada c. 413-426).

Berger, S. (2019). Escritura histórica y compromiso cívico: una relación simbiótica (M. Á. Naval, Trad.). En I. Peiró Arroyo (Ed.), Historiografía y compromiso cívico (pp. 15-42). Institución Fernando el Católico.

Burke, P. (1993). El Renacimiento. Crítica. (Obra original publicada en 1987).

Ciceró, M. T. (1993). De les lleis (J. M. Casas i Homs, Trad.). Fundació Bernat Metge. (Original de c. 45 aC).

Croce, B. (1948). Teoría e historia de la historiografía (E. Ímaz, Trad.). Imán. (Obra original publicada el 1915).

Hahn, R. (2005). Pierre Simon Laplace, 1749-1827: A Determined Scientist. Harvard University Press.

Hecateu de Milet (1963). Fragmenta Historicorum Graecorum (F. Jacoby, Ed.). Brill. (Original de c. 500 aC).

Heròdot (2000). Història (M. Gestí, Trad.). Fundació Bernat Metge. (Original de c. 440 aC).

Iggers, G. G. (2012). La historiografía del siglo XX: Desde la objetividad científica al desafío posmoderno. Fondo de Cultura Económica. (Obra original publicada en 1997).

Laplace, P.-S. (1985). Ensayo filosófico sobre las probabilidades (M. Artola, Trad.). Alianza Editorial. (Obra original, publicada el 1814).

Moradiellos, E. (2016). El oficio del historiador: Estudiar, enseñar, investigar. Akal. (Obra original publicada en 2013).
Petrarca, F. (1991). Epistulae familiares. Planeta. (Original publicat el 1355).

Ranke, L. von. (1987). Historia de los pueblos románicos y germánicos (1494-1514) (F. Vela, Trad.). Fondo de Cultura Económica. (Obra original publicada en 1824).

Saint-Exupéry, A. (2001). Ciutadella (J. Palau, Trad.). Edicions 62. (Obra original publicada el 1948).

Santacana, J., i Hernández, F. X. (2006). Museología crítica. Ediciones Trea.

Taine, H. (1954). Historia de la literatura inglesa (J. García Merou, Trad.). La España Moderna. (Obra original publicada el 1863).

Tucídides (1999). Història de la Guerra del Peloponès (J. Berenguer, Trad.). Fundació Bernat Metge. (Original de c. 411 aC).

Voltaire (1990). Ensayos sobre la historia y los desafíos de la modernidad (J. B. Fuentes, Ed.). Tecnos. (Recull de textos originals de 1742-1756).

[14] Demarcació historiogràfica que situa el segle XX entre 1914 i 1991 com a expressió d'una etapa no només numèrica, sinó també conductual.

LA FORJA CATALANA

Manel Tosca
Clavari dels Homes
de Paratge

Preliminars per la forja

Definició: Forja. Deformació d'un metall mitjançant pressió o percussió. En són les eines bàsiques l'enclusa, el martell i els molls i tenalles per subjectar la peça. Es fa en tallers anomenats Forges en forns o fornals que són forns més petits per escalfar. Les Fargues són les fàbriques del metall partint del mineral i producció de llengots o blocs i làmines. Les foneries són els tallers per la producció de peces de fosa amb motlles.

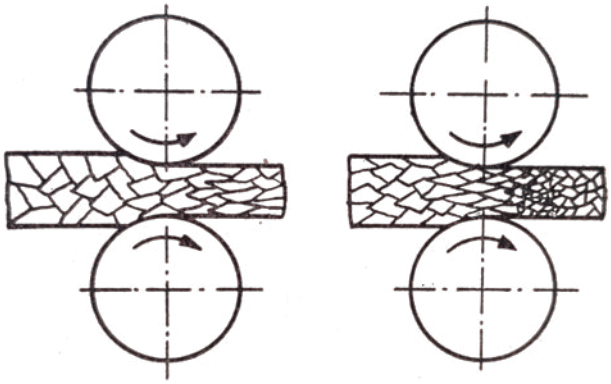
Finalitat: Construir objectes metàl·lics de formes convenients.

Ciència: Modificació de les estructures cristal·lines dels metalls. Tant internes com superficials.

Tecnologia: passar del mineral al ferro traient-li escòries i manipulant el % de carboni per aconseguir les diferents propietats. Veure Cartulari núm. 53.

Història: En fred és la manera més simple de donar formes a metalls tous, però en cas del ferro debilita les seves propietats inicials. Al cap dels anys es va descobrir que a temperatura i millor roent, el metall augmentava la facilitat de deformació i adquiria unes propietats espectaculars per l'època.

La forja en fred: Ferro fràgil i dur. Poc després l'home es transformà de picapedrer en ferrer. I posteriorment en ferrer forjador en calent. I sempre picant.

Laminat en fred i calent

I si no piques... Com diu en italià en Celentano: **"*chi non lavora non fa l'amore*"**. Per sota de 300-500 °C és preferible forjar en fred per la característica de fragilitat que li aportaríem a l'escalfar-lo poc.

La forja en calent: 1.200 aC materials forjables: plom, estany, zenc, llautó, coure (un cop forjat hom el denomina aram), alumini, ferro i acer. Oficis: Ferrer de Forja, Ferrer de Tall, Manyà, Calderer, Serraller. A l'escalfar el metall disminueix la resistència a la deformació i a l'estar en un estat intermedi pastós entre el sòlid i el líquid té una cohesió intermèdia que permet deformar i soldar peces adquirint unes noves i millors propietats. **Per la mancança de termòmetre es regien pel color del ferro roent i cada mestre forjador tenia el seu marge personal per donar-li a la seva feina un segell de qualitat i distinció secret. Taula de colors de forja i temperatures:**

Vermell ombra	550º-650°C
Vermell obscur	700°C
Vermell cirera obscur	800°C
Vermell cirera	900°C
Vermell cirera clar	1.000°C
Taronja	1.100°C
Groc	1.200°C
Vermell blanc	1.300°C

Calderers

La temperatura ideal per la forja del ferro és de 900º a 1.000°C i per l'acer 700º a 800°C.

Defectes: Defectes del material, gruix inadequat, temperatura fora del rang, percussió arrítmica, i mal refredament que poden fer esquerdes, plecs, escates, escòries i tensions internes invisibles que faran de la forja un metall poc fiable. Defectes que es poden corregir posteriorment amb tractaments tèrmics. I proporcionar a la peça un refredament controlat lent, de vegades dins el mateix forn o ràpid per immersió.

Virtuts: Resistència a la corrosió i al foc, soldadures de metall- metall sense aportació. Formes imaginades fetes realitat. Sensació de fortalesa i durabilitat diferent de l'obsolescència programada actual que acceptem resignadament. Construcció estructures enormes. **Art Modernista tan català!**

Recordem:

El ferro l'aconseguim de minerals com hematites molta (*Cartulari 53 pàg. 79*) dins d'un forn i que porta impureses i bastant carboni que cal purificar en Fargues, quedant ferro dolç que és tou.

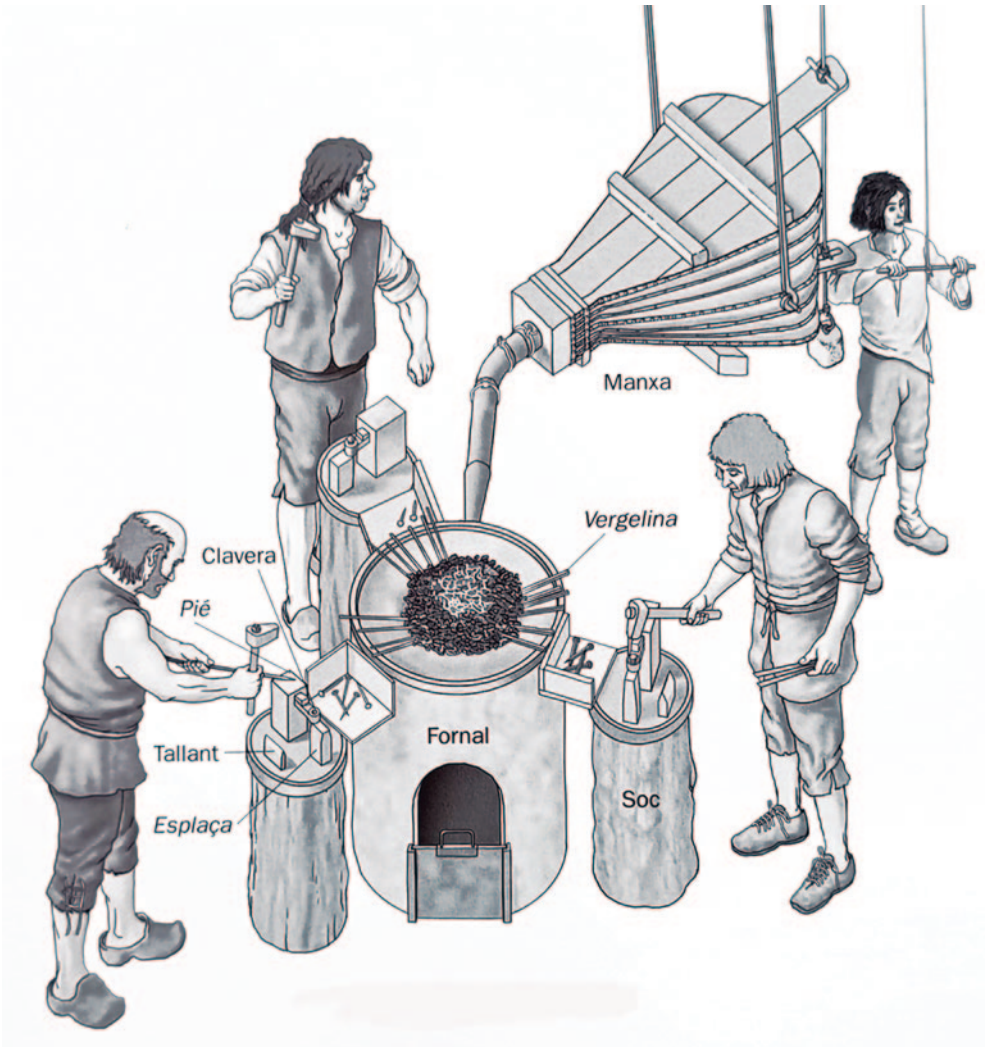
L'Acer: A aquest ferro purificat li afegim entre 0,02 i 2% de carboni.

Cementació: Obtenció per barres de ferro soterrades en carbó molt calent durant dies per fer la migració del carbó al ferro. Segle XVII .

Vocabulari:

És interessant l'aplicació semàntica de les propietats metàl·liques aplicades al comportament o personalitat humanes. Exemple: *És veritat, oi?* sou ben trempats el qui ho llegiu en català. En castellà *"sois bien trempados"*, induiria a lamentable confusió.

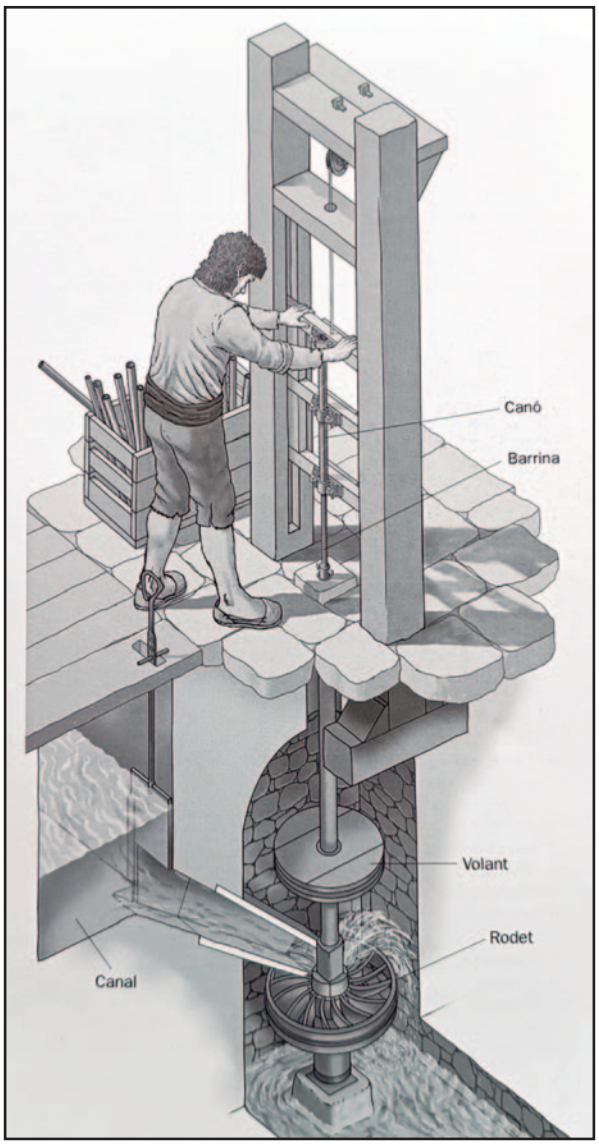
Tenacitat: Capacitat de suportar una càrrega sense trencar-se, malgrat que pugui deformar-se.

Forja de claus

Calibratge de canons

Elasticitat: Facultat de recuperar la forma inicial.

Plasticitat: Inelasticitat.

Ductilitat: Permet estirament.

Mal·leabilitat: Permet compressió i fer làmines fines.

Fragilitat: Manca de tenacitat i plasticitat.

Duresa: Oposició a deixar-se ratllar, ferir, penetrar i desgastar.

Acritud: Augment de duresa i resistència per deformació.

Resiliència: Oposició als xocs i moviments bruscos.

Fatiga: Defalliment per esforços malgrat que siguin dèbils a l'ésser. Periòdics poden fer col·lapsar la peça.

El Manxaire

Collar de gos contra llops

Moviment oscil·latori, vibratori harmònic que diu que un grup de soldats marcant rítmicament el pas pot derruir el pont per on passa. Personalment, crec que ha de passar desfilant sovintet i que la cabra que va al davant no faci cabronades.

Tractament dels acers

Els tractaments tèrmics poden fer-se també en aliatges no fèrrics, però el gran èxit rau en el ferro que passarà a ser l'acer a l'escalfar-lo i refredar-lo posteriorment segons unes normes.

Fosa: El ferro amb massa carboni s'aconsegueix amb la foneria que és el ferro fos vessat en motlles i fàcil de reproduir en quantitats industrials.

Tremp: Escalfar 760-900 °C i refredar ràpidament amb aigua o oli. El metall s'endureix i enforteix sia superficialment o profund segons tècniques.

Recuit: Escalfar i refredar lentament dins un forn. Augmenta la ductilitat (es pot estirar) i es mecanitza millor.

Pavonat: Escalfat amb sosa càustica i refredat amb oli o recremat amb oli mineral. Dona un acabat bonic tornassolat blavós que evita la corrosió.

Reveniment: Després del tremp escalfar entre 150 i 700 °C per reduir fragilitat millorant la tenacitat pel fet de rebaixar tensions internes. Així evitar esquerdes per tensions afegides en soldar xapes de vaixells i vies de trens per exemple.

Normalitzat: Escalfar a 50-80 °C i deixar refredar a l'aire. En deien deixar la peça al sol i serena uns dies. Millor duresa i resistència que el recuit.
Així s'eviten que dilatacions tèrmiques trenquin les vies del tren o esquerdin les planxes d'un vaixell.

Nitruració, Carbonitruració, Sulfinització augmenten amb aquests components el desgast. Modernament, aliatges amb Crom i Molibdè fem acers inoxidables 304 i 316 amb més molibdè i Dúplex resistents al foc.

Clemàstecs, (cadenes amb ganxos que es pengen a la llar de foc per penjar-hi olles, peroles, damunt de les brases)

Reixa barrots passants

Cementació: endurit superficialment pot ser carburant o oxidant. **És una tecnologia molt arcaica per fer espases. Que proporciona el carboni precís perquè vagi penetrant a la superfície del metall**. Tancat el ferro dolç ja format dins una capsa amb unes pols d'ossos calcinats o carbó vegetal triturat i posat dins el forn hores i potser dies a altes temperatures sortirà una espasa prou flexible per resistir l'embat i prou dura per occir travessant cuirasses de cuir i malles d'acer. No pas cuirasses d'acer que podien tenir també tractaments tèrmics iguals per endurir pectorals, casc, etc. quedaven doncs les articulacions per penetrar i espieres del casc que una bona espasa punxava i una ferida abans dels antibiòtics podia ser mortal si no actuaven ràpidament els metges amb fulles d'alfals (vitamina K, cicatritzant) i farigola (timol i carvacrol, antisèptics) i clara d'ou.

Afinat: Per via d'oxidació en forns especials aconseguir descarburació.

Acer per Espases pels fabricants; els mestres espasers. Espases rectes, gladius, spatha llarga per la cavalleria romana (etimologia d'espasa), medievals: alfanges corbs, ganivets grans, coltells i llances curtes (ascona) dels almogàvers. **Noms d'espases heroiques amb altes propietats que n'anomeno algunes d'elles per a estimular a buscar les seves històries singulars. Toledo gran màrqueting espaser de l'afamat nivell de qualitat dels seus acers que compraven a les fargues catalanes, fragues asturianes i d'altres procedències amb garantia.** Allà les forjaven amb nuclis d'un tipus de ferro flexible embotit dins una fulla d'acer dur, entre altres procediments com el tremp i cementació. Imaginem les primitives espases de fusta dura que usaven primitius guerrers i "*indis ame-*

Pistola de pedrenyal i miquelet

rians", de metalls tous coure, bronze, ferro contra l'acer de Toledo, com a arma de destrucció massiva castellana, per a les cultures menys tecnificades en metal·lúrgia del ferro que pot doblegar punyals de plata i or per carregar-los en naus cap a Sevilla.

Noms d'espases mítiques (espasa, també dita bran que és la fulla) que evidentment devien tenir un acer molt aconseguit i una llegenda amb propaganda apropiada. Noms genèrics: Falcata Ibera, Gladius Romana, Gladius Hispaniensis. Noms d'armes dels almogàvers mencionades en l'apartat Afinat d'aquest article, Mandoble...**Noms propis: Tisó espasa de Jaume I , espasa Vilardella llegendària d'Otger Català, Escàlibur del rei Artús, una espasa ropera del Quixot, rapière com florets dels Tres Mosqueters, Claymore de William Wallace, Durendal de Rotllà, Joiosa de Carlemany, La Colada de Ramon Berenguer II.**

Per això en les campanyes guerreres hi anaven metges per reparar cossos i ferrers per reparar eines per tornar a ferir cossos que espatllaven eines de guerra i així anem fent fins al segle XXI. Com va dir Eudald Carbonell repetidament *"la humanitat és imbècil".*

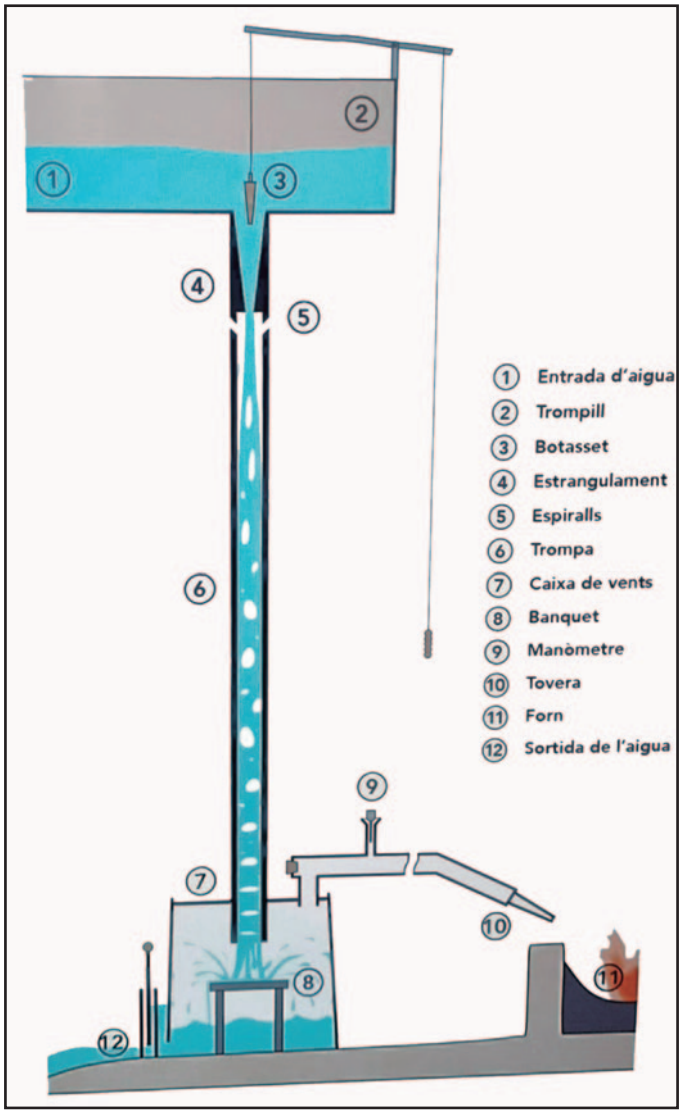

Creu goda soldada a la forja

LaForja Catalana

El mineral ha d'estar ben trossejat, polvoritzat millor. Posat en un llit de carbó vegetal roent i es torna a recobrir amb més carbó vegetal encès. **Llavors l'aire a pressió de la caixa de vents promogut per la columna d'aigua caient que aspira aire per un forat de la torre denominada Trompa entra per una tovera, que és un**

Trompa

Rajola catalana del oficis. El Ferrer, segle XVIII.
Abaix: Enclusa i tenalles

tub cònic i que es pot dirigir per travessar l'espessor del mineral que està fonent-se, proporcionant per l'efecte bufador alta temperatura amb atmosfera reductora (que roba l'oxigen) formant CO que és el contrari de l'oxidació i, per tant, li resta amb el carboni l'òxid al metall pastós. **Aquesta reacció resulta enèrgica i constant amb la pressió de l'aire controlada pel mestre que també controla la inclinació de la tovera, cosa que dona l'apreciada qualitat a la temperatura i reacció química adequada dins la massa fosa resultant un material d'extrema qualitat que passat pel Martinet hom denomina Forja Catalana. D'aquesta instal·lació fabril se'n diu FARGA Catalana.**

Dins el forn es formen petites masses viscoses de metall fos que en remoure la barreja ferro carbó, amb una barra de ferro, va caient al fons aquesta massa incandescent creant-se un material esponjós que es retira en petites parts d'un quilo, amb una pala. Aquest producte es posa en el plat del martinet per expulsar l'escòria i purificar el ferro a base de cops.

Tractaments tèrmics: Els tractaments tèrmics poden fer-se en aliatges no fèrrics, però el gran èxit rau en el ferro que passarà a ser acer a l'escalfar-lo i refredar-lo posteriorment segons unes normes.

Colgant de carbó

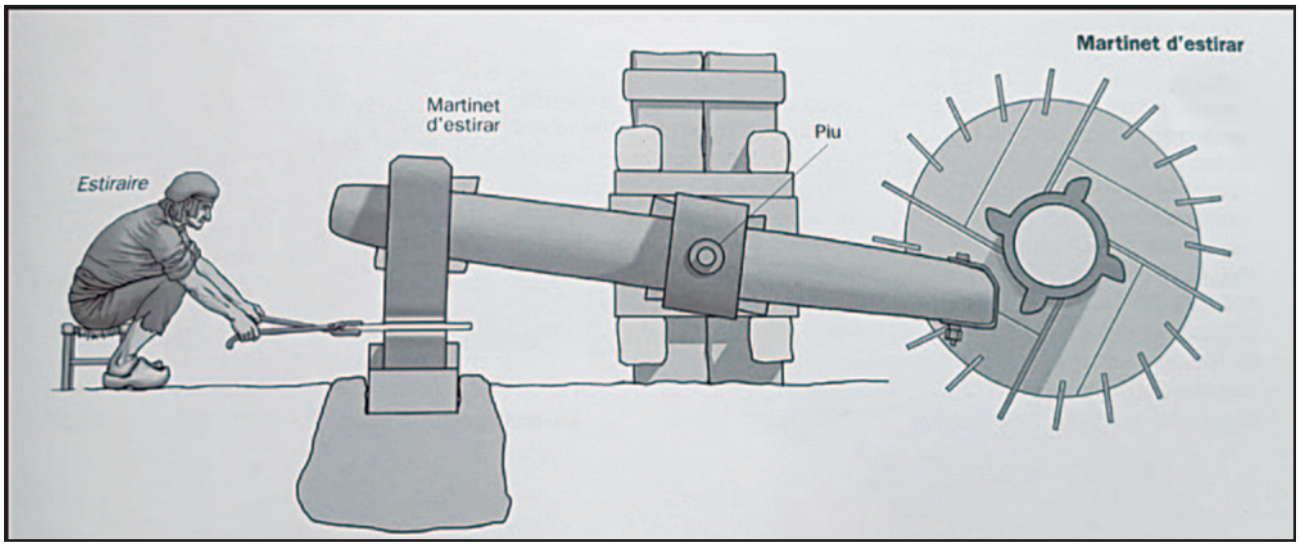
I així acabo aquest assaig de la forja, ultra de la Forja Catalana amb catalans que contínuament hem de picar ferro pel nostre caràcter treballador i per la nostra voluntat de pervivència nacional. Doncs que ens hagi servit en llegir-lo bàsicament sí més no per saber com trempar. ©

Bibliografia

- Consell Insular Menorca. Pentinant la Mort.
- Museu d'Arqueologia de Catalunya- Barcelona
- Museu de Gavà.
- Museu de Viladecans.

Martinets

- Tecnologia de los Conocimientos básicos de Taller Industrial. De José Ors i Marcial Bustinduy.

- Màquines Calculs Taller de A.L.Casillas.

- Tècnica Comercial i Tecnologia Industrial dels Pro ductes Comercials- de Tomàs Peribáñez Herrera.

- Elementos de química . Cabezas Serra.

- Departament Estudis Escola Enginyers Tècnics de BCN.

- La Farga Palau.-

- Museu de Ripoll.-

Factoria Farga

ALBÍ
Ciutat Episcopal

Coneguda com la ciutat vermella per una peculiaritat, la seva nombrosa arquitectura construïda amb maó de terracota que li confereix aquest color tan especial, tant en edificacions civils com religioses; catedral, cases, ponts, palaus...

LLluïsa Goberna

Albí és una ciutat occitana al departament francès del Tarn. Des del segle V és esmentat com un bisbat. Posteriorment al segle VI va passar a ser comtat sota domini franc.

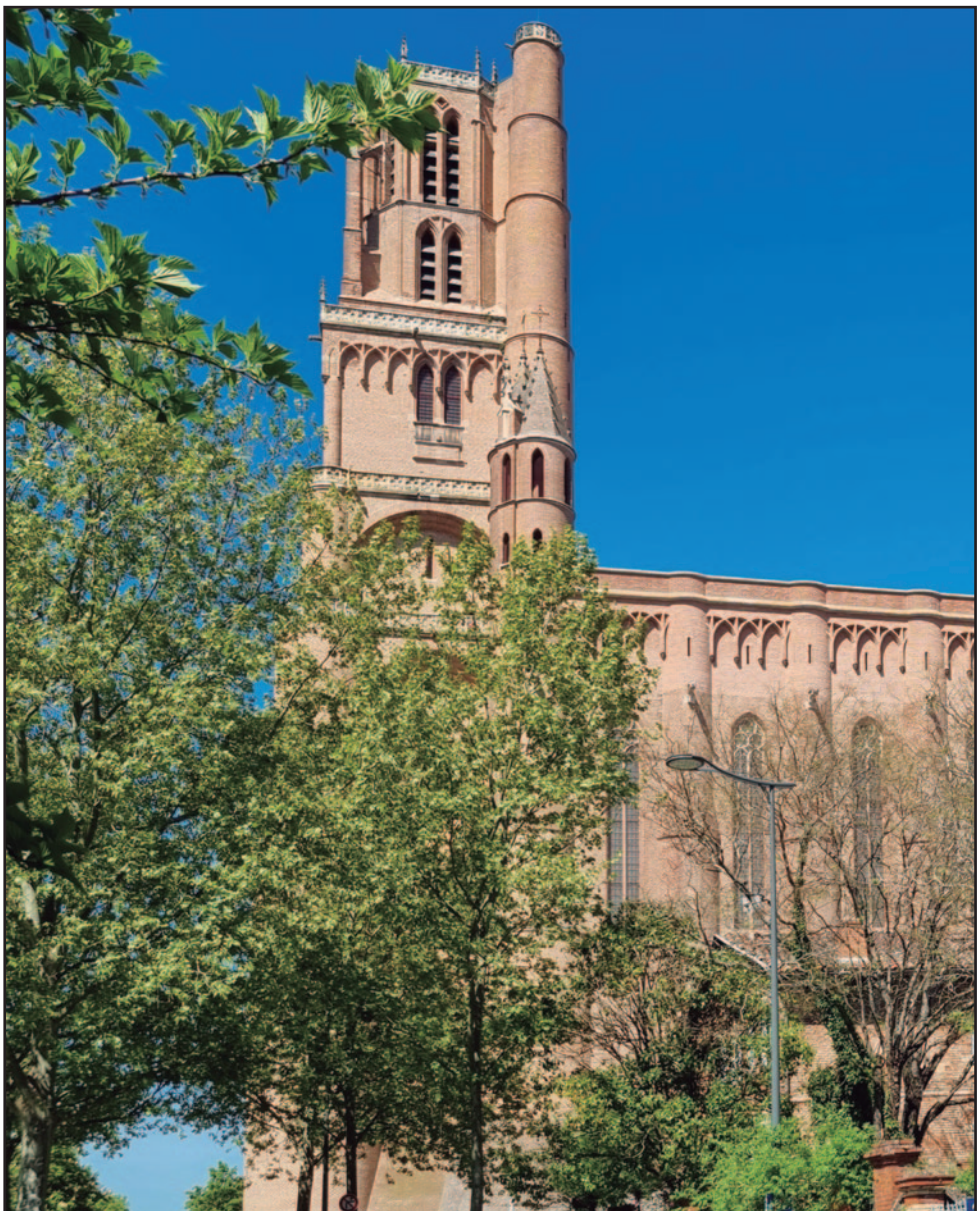
La ciutat tal com hem dit al començament està quasi totalment construïda amb maó vermell, que es va utilitzar a l'Edat Mitjana per crear un conjunt urbà propi i que s'ha convertit en un llegat únic com a model d'arquitectura a tot Europa. Amb la característica que aquest material sortí de la terra del llit del riu Tarn. Els fonaments de les construccions més antigues són de pedra del segle XI. Del 1220-1240 són les construïdes en maó.

Albí fou proclamada Patrimoni de la Humanitat per la Unesco el 2010 com a Ciutat Episcopal i el Mapamundi d'Albí en el de Memòria del Món. Aquest Mapamundi del segle VIII és una de les representacions del món més antigues. En una de les sales del Tresor de la catedral es pot veure un facsímil.

ALBÍ I ELS CÀTARS

La ciutat d'Albí en els segles XII-XIII va ser un important centre de les doctrines càtares i arribà a tenir un bisbe càtar. Els càtars creien en els ideals cristians de perfecció, pobresa i predicació, una vida senzilla i autèntica en oposició a l'estil de vida dels membres de l'Església catòlica, plena de pompositat i luxe.

En un principi coexistien les dues religions per igual a Occitània, però l'Església catòlica va acabar decre-

tant que els "*bons homes*", com eren denominats els càtars, en realitat eren herètics. Fou quan el 1165 per mediació del bisbe catòlic d'Albí, en el si d'una conferència, els van declarar heretges.

Així va començar la Croada Albigesa que es va dur a terme entre el 1209 i el 1229, dirigida pel regne de França amb una campanya militar convocada pel papa Innocenci III. Fets que van propiciar la desaparició del catarisme del Llenguadoc.

Actualment, la ciutat és un lloc per caminar pels carrerons i passejar entre els seus edificis, que ens parlen de la seva història, i ens permet gaudir d'uns racons plens d'encant.

Seguidament, farem un recull de tot el que vam veure d'aquesta esplèndida població.

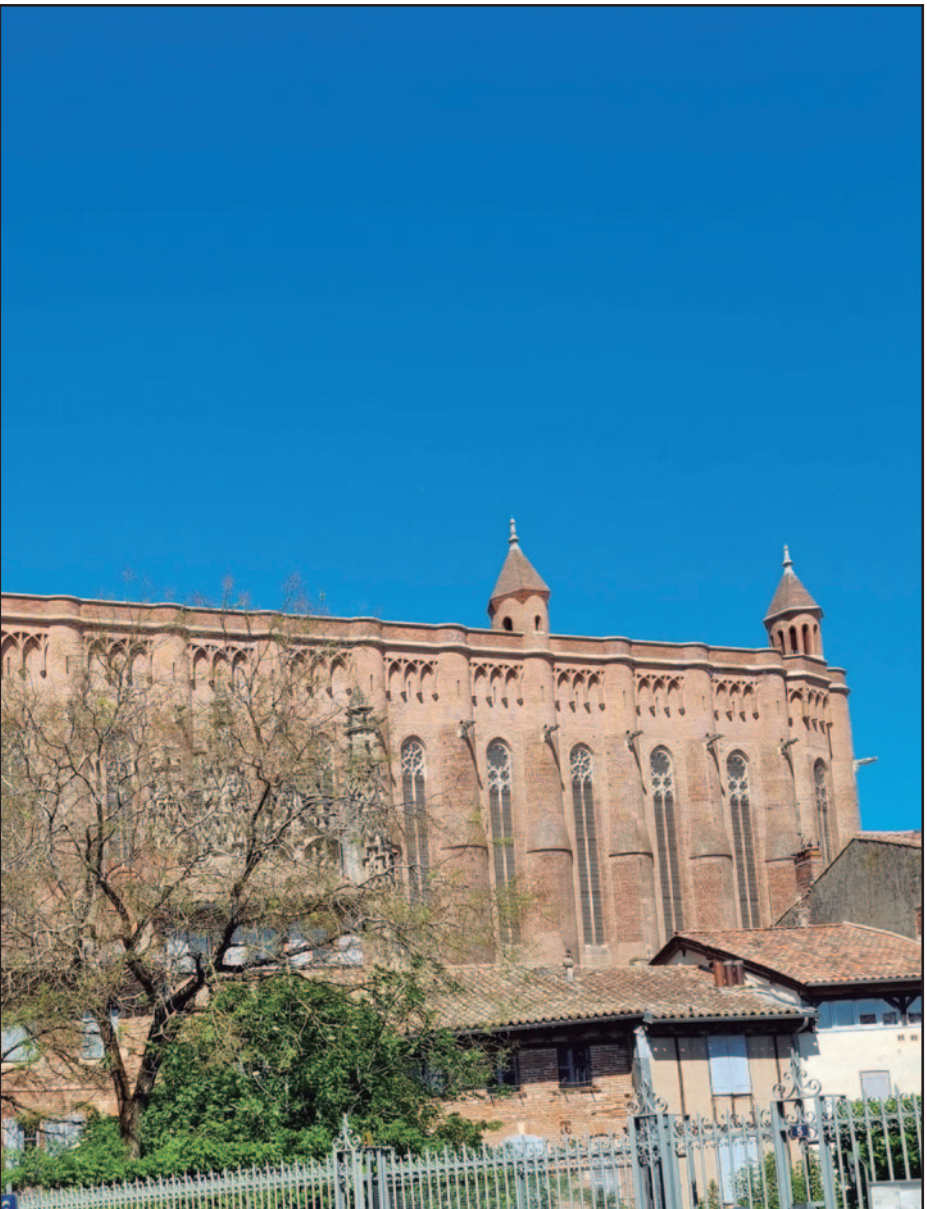
CATEDRAL DE SANTA CECÍLIA

El contrast d'aquesta catedral entre l'exterior i l'interior és molt rellevant.

Mentre per fora la seva façana de maons li dona un aspecte auster de fortalesa defensiva i alhora imponent per la seva grandària, 113 m de llarg x 35 m d'ampla, 30 m sota la volta i el campanar amb 78 m d'alçada, el seu interior amb gran riquesa i sumptuositat, amb una decoració magnífica amb totes les parets i els sostres pintats, és realment espectacular i deixa al visitant totalment impressionat només travessar la porta d'entrada.

L'església, d'estil gòtic, es va començar a construir entre el 1282 i el 1480, quan fou consagrada. El campanar data també del 1480. **Es reflecteix en la seva construcció el poder que tenien els bisbes i l'autoritat, ja que eren senyors de la ciutat, després de recuperar-se de la croada contra els càtars i de reafirmar així el seu poder; la força catòlica i militar davant de l'heretgia dels albigesos.**

En l'interior el visitant es queda meravellat de tanta bellesa per tot arreu, no hi ha cap racó que no sigui una obra d'art realitzada per mestres pintors italians. El blau, verd i or de la volta i les parets totalment pintades amb una superfície de frescos de 18.500 m², segons es diu, és únic a Europa. Es pot dir que és una Bíblia il·lustrada. Aquestes pintures de la volta no han estat mai restaurades i es conserven en perfecte estat.

Baldaqui gòtic de la porta (1515-1540)

Es troba també un gran orgue de 1734-1736 sota del qual es troba una magnífica representació, molt antiga, del Judici Final d'uns 200 m², que data del segle XV.

El Cor dels Canonges, "*sancta sanctorum*" de la catedral, (1475-1484), on els canonges cantaven l'ofici set vegades al dia. Hi ha 120 seients de fusta i sobre aquests es troba un fris d'un treball admirable amb 200

Cor dels Canonges

Orgue i representació Judici Final

escultures, d'àngels, músics, sants, realitzades amb pedra, que són autèntiques filigranes creades amb una mestria tal que, tant els detalls dels rostres com els plecs de la roba, li donen un gran realisme.

Es pot veure també les sales de Tresor i dels arxius i entre diverses capelles la de Santa Cecilia que dona nom a la catedral.

En la façana sobresurt el magnífic baldaquí gòtic de la porta d'entrada de 1515-1540.

Detall del fris del Cor dels Canonges amb 200 escultures

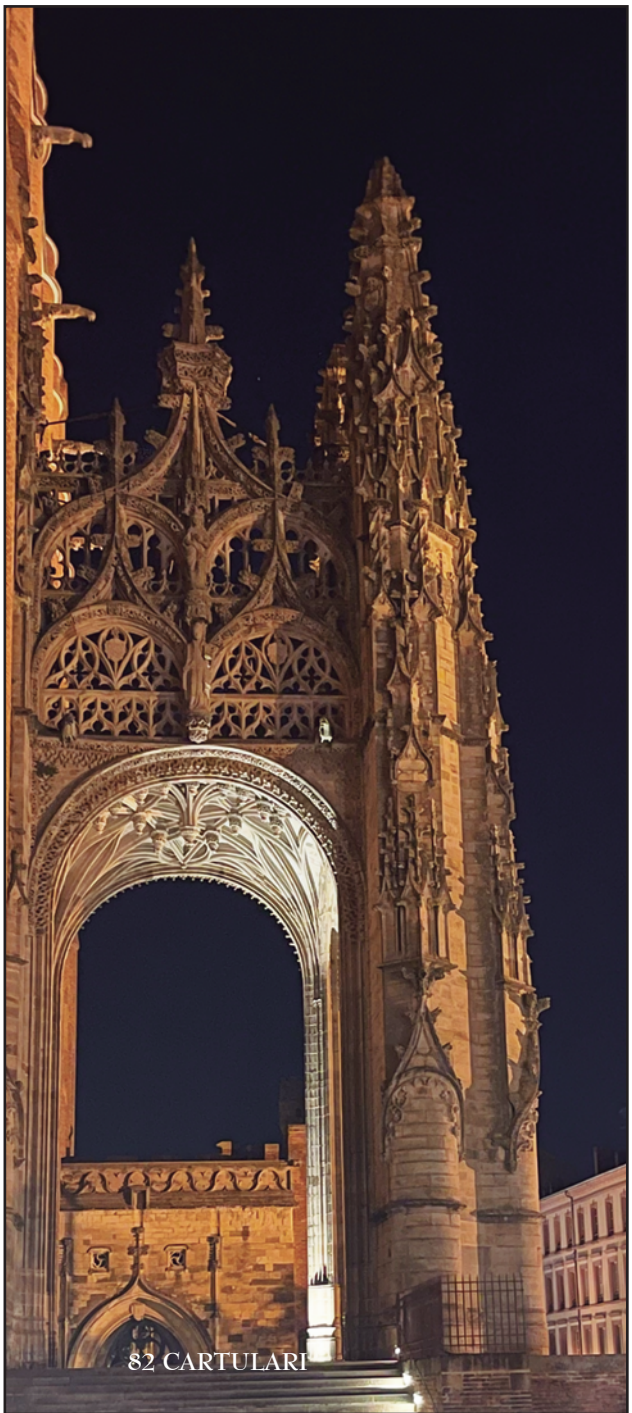

La catedral té la més gran col·lecció de pintures murals renaixentistes del segle XVI de França i es distingeix per ser l'única catedral totalment policromada.

Detall del Judici Final, sota l'orgue

Dins de la catedral els ulls no sabien on mirar per assimilar tanta informació i bellesa. Es necessitarien dies per poder absorbir tot el que està representat en les seves parets i voltes. Visitar aquesta catedral va ser tota una experiència.

Baldaquí gòtic de la porta d'entrada de la catedral, Il·luminat de nit

Escalinata per accedir a la Col·legiata de Sant Salvi

COL·LEGIATA DE SANT SALVI

Aquesta col·legiata fou l'edifici religiós més gran de la ciutat fins que es va construir la catedral. S'esmenta per primera vegada el 940 i és considerada una de les esglésies romàniques més grans de la regió.

La col·legiata porta el nom del primer bisbe de la ciutat Miron d'Albí, posteriorment proclamat Sant Salvi. Nascut a principis del segle VI, va pertànyer a una noble família albigesa i va morir l'any 584, víctima d'una forta epidèmia que va patir la ciutat. La col·legiata es va construir el segle XII on suposadament estava enterrat el sant i durant un temps l'església va conservar les seves relíquies.

L'església està construïda en una zona elevada, en un petit monticle, del nucli antic i s'accedeix per unes escalinates. Està feta de maons i pedra blanca, en estil romànic i posteriorment d'estil gòtic. La seva torre monàstica que domina tot el barri i que es denomina "*gachelle*", "*gachar*" en occità, que significa mirar, servia de vigilància de la ciutat.

Dins el seu interior es troba un esplèndid orgue, una cadira neogòtica i diverses escultures.

Orgue

Cadira neogòtica esculpida per Edouard Nelli el 1873

Claustre amb plantes aromàtiques i medicinals

S'han fet diverses reformes en diverses etapes, del cor, el portal romànic i l'altar. Cap al 1070 la col·legiata va ser objecte d'una important reconstrucció.

Durant la Revolució Francesa, en aquest periple, va servir com a estable de cavalls i fou retornada al culte el 1811.

La joia de la col·legiata és el seu claustre. Un lloc on només entrar es respira pau i tranquil·litat. Un espai ple d'encant per poder passar l'estona en silenci o gaudint de converses relaxades, llegir o simplement fer un recés gaudint del seu jardí de flors i plantes medicinals.

pais, junt amb altres jardins, creats i protegits per la ciutat.

Resguardat i alhora prop del bullici de la ciutat aquest espai és un relax pels sentits. Val la pena visitar-lo i estar-s'hi una estona fruint del jardí i dels seus capitells tallats amb reproduccions de personatges, animals i vegetació.

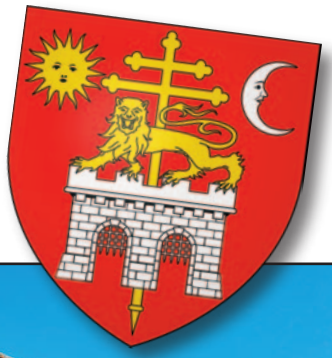
Durant la Revolució Francesa, com hem dit abans, tot el conjunt va quedar molt malmès i el claustre va patir greus danys i només es conserva la galeria sud.

L'església va ser declarada monument històric el 1846 i la galeria del claustre el 1922.

Darrere la col·legiata, caminant per la galeria sud, s'arriba a la plaça de Sant Salvi, vorejada d'arcades i cases antigues.

El claustre va ser construït el 1270 i antigament els monjos hi van mantenir al claustre un jardí d'herbes aromàtiques i medicinals. Actualment, hi ha uns panells informatius per a cada planta per saber quan es poden recollir per consumir-les, ja que estan a disposició de tothom. Són es-

Blassó d'Albi

Plaça de Sant Salvi

Plaça de Santa Cecilia, amb la catedral i el Palau de Berbie al fons

JARDINS DEL PALAU DE BERBIE

Al costat de la catedral es troba el Palau de Berbie, l'interior del qual no vam visitar, però sí vam donar una llarga passejada pels seus jardins catalogats com a *"Jardí Extraordinari"* i que és realment notable.

Està ubicat darrere del palau on estava antigament la plaça d'armes, que el segle XV es va convertir en un jardí per passejar-hi segons va ordenar Hyacinthe Serrori, primer arquebisbe d'Albí, seguint les directrius dels jardins francesos.

Jardins del Palau de Berbie

Per a la seva conservació no es fa servir cap element químic, tot està mantingut de forma natural.

Des de la passarel·la o terrassa transformada en un passeig amb ombra es pot albirar, d'una banda, la magnífica decoració dibuixada a la vegetació del jardí amb dibuixos arabescs de boix sobre un llit de grava blanca i per altra una bonica vista del riu Tarn sota les muralles i el Pont Vell. Una espectacular panoràmica es miri per on es miri.

El riu Tarn va ser durant l'Edat Mitjana molt important per la gran afluència de comerç fluvial. Els vaixells o barcasses portaven diverses matèries molt estimades a l'època; el cànem, lli, vi, fusta, safrà. Avui en dia les barcasses encara fan les delícies dels visitants oferint un passeig turístic pel riu.

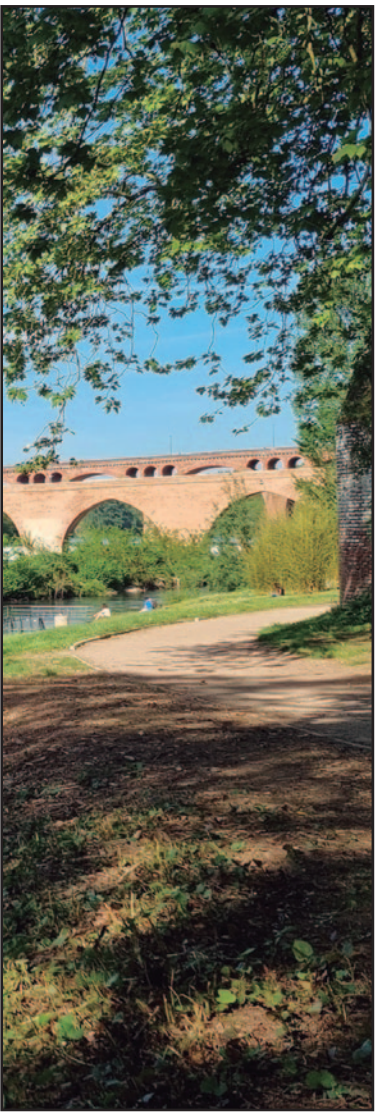
PONT VELL D'ALBÍ

El pont data de l'època medieval i encara està en ús i està classificat com a monument històric des de 1961 per la Unesco.

El pont connecta dos llindars del riu Tarn i en altres èpoques va ser un pas obligat en el comerç de l'alimentació, matèries primeres, indústria i tèxtil, ja que Albí era un important encreuament de rutes comercials. Es cobrava peatge per creuar-lo i entrar a la ciutat.

Panoràmica del riu Tarn, on es veuen els dos ponts, el Vell i el Nou

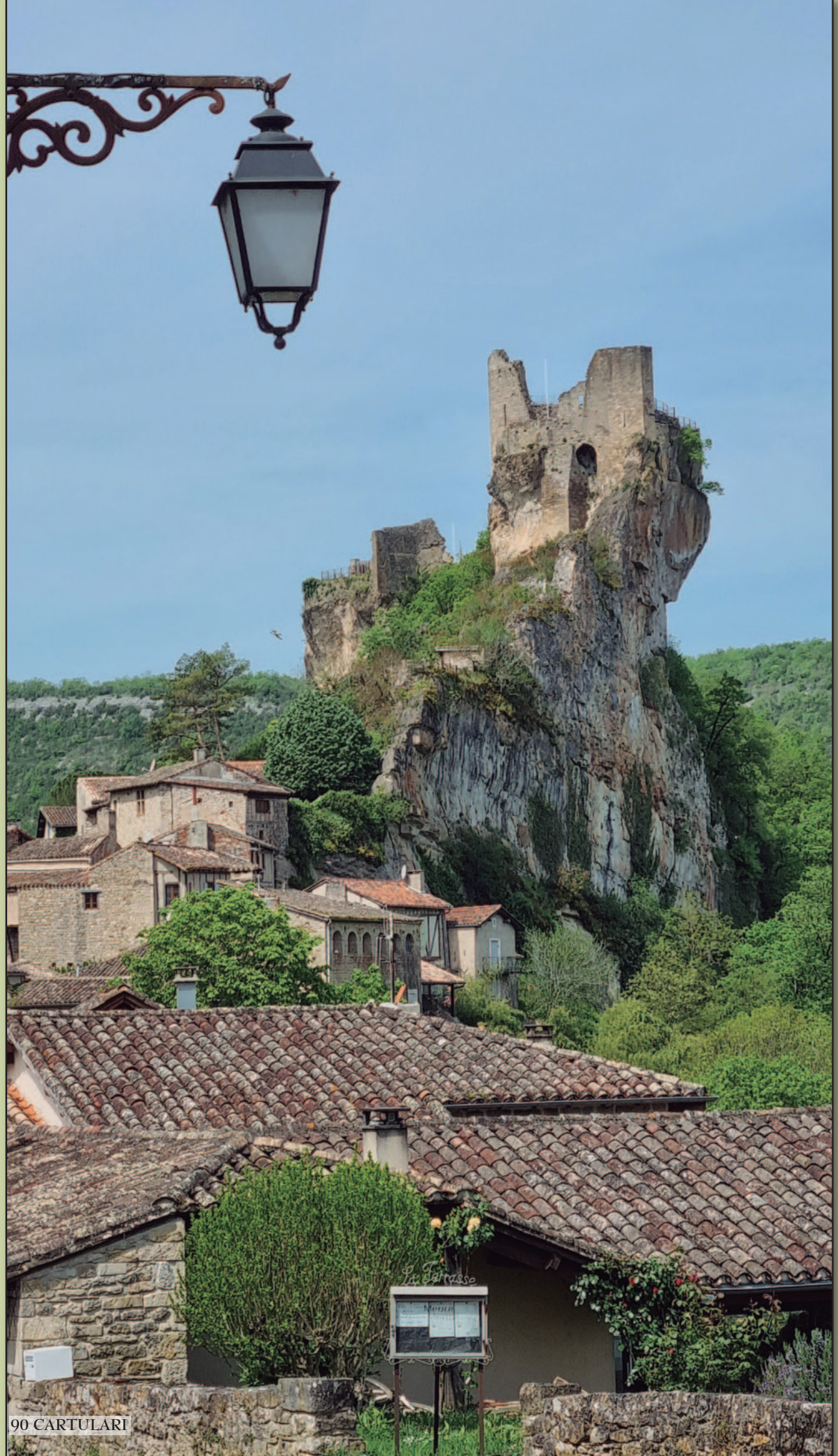
La seva fisonomia ha canviat amb el temps. Al segle XVI el pont estava tancat per ponts llevadissos i el defensava una torre ja desapareguda. Es van construir també unes cases de fusta sobre el pont, on vivien famílies artesanes, sabaters, teixidors, assaonadors, etc. El 1766 van ser destruïdes després d'una inundació.

El 1868 es va construir sobre el riu Tarn l'anomenat Pont Nou. Actualment, es poden veure els dos ponts en la panoràmica del riu.

Vam gaudir molt de l'estança en aquesta ciutat, encara que ens van quedar coses per veure, ja que hi ha molta història, però havíem de continuar visitant altres indrets també molt interessants i al dia següent ens vam dirigir cap a Penne.

Muralla que bordeja el riu Tarn

La Terrasse
Menu

PENNE
Refugi de càtars

La població de Penne destaca pel seu impressionant castell situat dalt d'un escarpat niu d'àliga, a més de 120 metres d'alçada, que domina les Gorges de l'Aveyron, sens dubte el principal atractiu de la vila.

La fortalesa actual va ser construïda el segle XIII. Més antigament es té referències d'un castrum que data del segle IX. En el segle XI els senyors de Penne, ja eren aliats de la família Trencavel, vescomtes d'Albí, abans d'aliar-se el XII amb els comtes de Toulouse. Van també contribuir a la pujada de l'Orde del Temple.

A finals del segle XII la població acollí els càtars, que vivien totalment protegits entre els seus murs. Quan la Croada contra els albigesos, el senyor de Penne, al costat del catarisme, s'enfronten a Simon de Montfort i al rei de França. Van repel·lir un atac dels croats el 1212. Van restar aquí fins al 1251 protegint el castell i la seva població.

Finalment, el castell i les seves dependències passà a mans del comte de Toulouse, Alfons de Poitiers, germà del rei de França Lluís IX.

És una fortificació medieval impressionant, una joia de l'arquitectura occitana. Situat en una posició estratègica durant l'Edat Mitjana va tenir una gran importància, sobretot en els poders polítics de l'època.

Durant la Guerra dels Cent Anys va ser objecte de disputes tant per la corona francesa com l'anglesa i canvià de bàndol diverses vegades. El 1586 el castell fou desmantellat i va servir per construir moltes cases del poble. Va estar en ruïnes durant més de 400 anys.

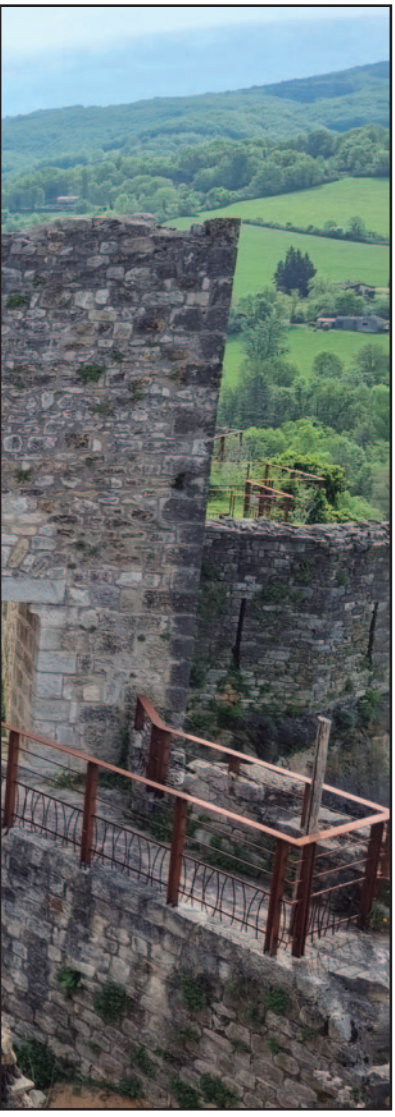
Declarat monument històric el 1902, actualment està en procés de restauració i destaca pels seus tallers de reconstrucció medieval amb maneres de l'època.

EL SOMNI D'UN NEN

Axel Letellier, fill d'un arquitecte del Patrimoni, des de nen estava fascinat pel lloc i sentia una gran passió per la seva història. Tot això propiciat pel seu pare, que li va ensenyar les tècniques i li va transmetre la seva passió per aquest entorn i la seva preservació.

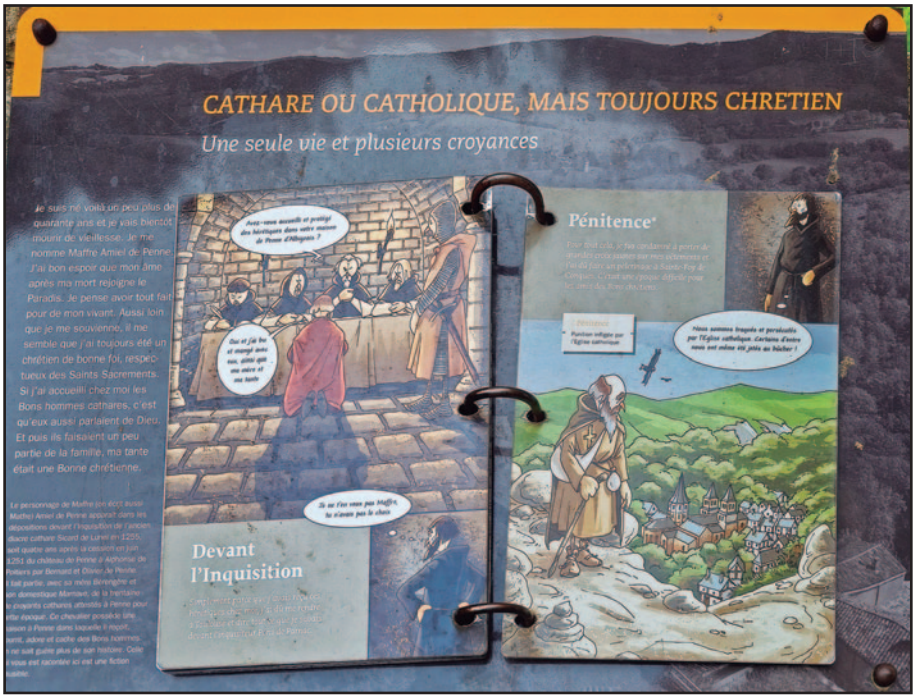

Amb els anys va comprar el 2006 la Fortalesa per poder rescatar-la de l'abandonament en què es trobava i poder restaurar-la a poc a poc. Amb el suport de la seva esposa Sophie, estan fent una gran feina per preservar-lo i alhora compartir-lo amb tothom que tingui interès a conèixer aquesta magnífica obra de l'arquitectura.

En tota la visita es poden veure uns panells il·lustrats on s'explica la història medieval a través de la religió, la medicina, l'art, la cultura, l'arquitectura, etc. Com una mena de còmics amb uns dibuixos força engrescadors.

Diverses imatges del castell, on s'aprecia la restauració que s'està portant a terme

Panells informatius sobre l'Edat Mitjana en format de còmic sobre religió, medicina, art, cultura, etc.

També es troba un museu amb objectes trobats durant les excavacions arqueològiques. Maquetes de diferents segles i la interessant projecció ***"Història d'una Passió"***, on es pot veure tot el projecte elaborat i la història del lloc projectat en 3D.

També es fan activitats medievals amb vestimentes d'època perquè els visitants puguin reviure la seva història. I a l'estiu els treballadors i artesans que estan reconstruint el castell treballen en directe, davant dels visitants.

El poble de Penne té un traçat medieval, amb cases i racons amb molt d'encant. L'església de Santa Caterina data del segle XIII i el seu estil és gòtic occità. La pila d'aigua beneïda es conserva d'origen. L'església

Museu amb amb objectes trobats durant les diverses excavacions

forma part del recinte emmurallat de la vila. La torre del rellotge o campanar antigament era la porta per entrar a la població.

Pel camí de pujada es van veient diverses postals de fotografies antigues en blanc i negre del 1900. I com a curiositat, diversos cartells amb poesies i missatges que deixen els habitants perquè puguin gaudir els visitants. Tot caminant, passejant, pujant a poc a poc gaudint de tot l'entorn s'arriba al castell.

Vam dinar al **Restaurant La Terrasse Pennole** amb magnífiques vistes al castell, on vam menjar força bé i ben atesos.

Una visita a aquest encantador poble que ens va deixar un bon record.

Façana de l'església amb la torre del rellotge

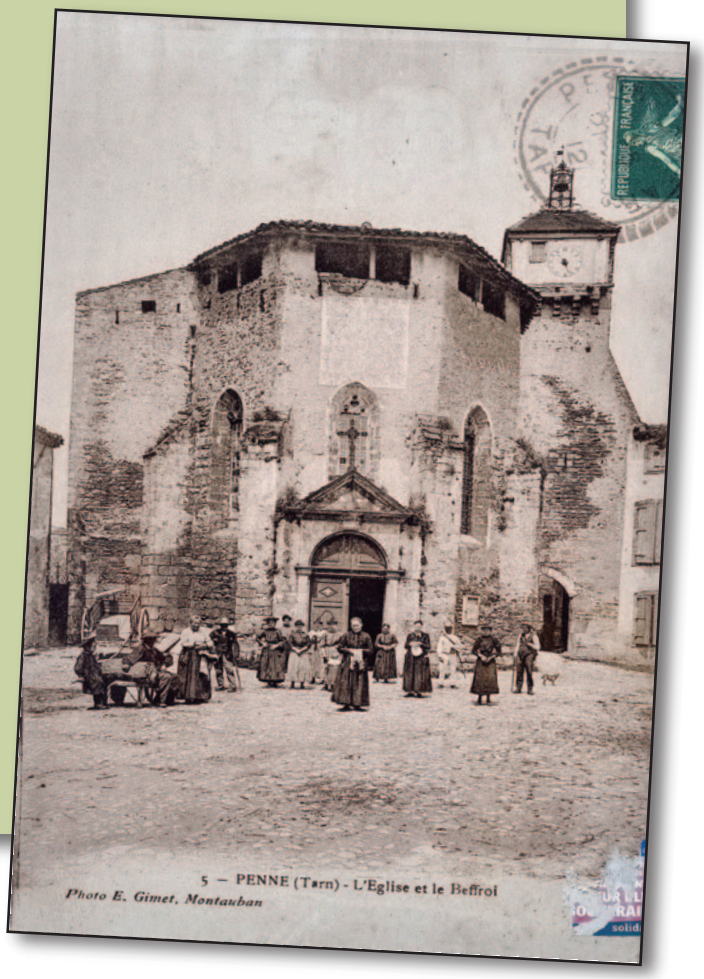
Interior de l'església

Postals antigues de la població de Penne

De tornada a Barcelona vam passar per Cordes-sur-Ciel un poble al qual hem de tornar per visitar-lo en profunditat, ja que vam poder veure només una part. El poble està dalt d'un turó amb una pujada molt pronunciada i no teníem temps de recórrer-lo tot, però, pel que vam poder veure, és molt bonic i tenim la intenció de poder-lo visitar en un altra ocasió.

I aquí s'acaba la crònica d'aquesta sortida. Vam menjar molt bé, vam gaudir del paisatge, de l'art i de la historia, per tant, fou una sortida que va resultar rodona en tots els sentits. ©

La sortida es va fer els dies 18 i 19 d'abril de 2026

Referents bibliogràfics:

albi-tourisme.fr/es/descubre albi
Francia Turismo.net
La Toscane-Occitane

Esquerra, postal antiga i a la dreta tal com està en l'actualitat. No ha canviat gaire com es pot apreciar

Grup de la sortida amb el Castell de Penne al fons

Racó de Penne amb una de les tantes cases antigues que es troben a la vila

Dinar NADALENC

Presentació CARTULARI 53

20 de desembre de 2025

El passat 20 de desembre de 2025 l'Institut va celebrar el Dinar de Nadal que tradicionalment se celebra per aquestes dates festives.

En aquesta ocasió es va presentar el Cartulari número 53, que vam lliurar a tots els presents.

El Dinar va tenir lloc al Restaurant "*El Pintor*", ubicat ben a prop de la plaça de Sant Jaume de Barcelona. El local està situat en el que era l'antic call medieval i posteriorment va ser l'estudi d'un pintor força reconegut de l'indret.

El Restaurant té una decoració molt acollidora i alhora ens van servir un àpat força bo i complet.

Després de les postres, amb assortiment de torrons inclòs, es va presentar el nou Cartulari 53 fent una petita introducció del contingut dels diferents articles.

Després del lliurament va començar el sorteig de regals aportats per als assistents i que hem de ressaltar que van ser nombrosos i molt variats. Cal destacar la panera de productes nadalencs que es va rifar com a regal tradicional.

Va ser un dinar molt agradable amb bon humor i cordialitat com sempre acostumen a ser aquestes trobades de bons amics.

Es va fer el tradicional brindis entre tots els comensals per desitjar-nos unes ***BONES FESTES I UN BON ANY 2026.*** ©

Crònica de Lluïsa Goberna

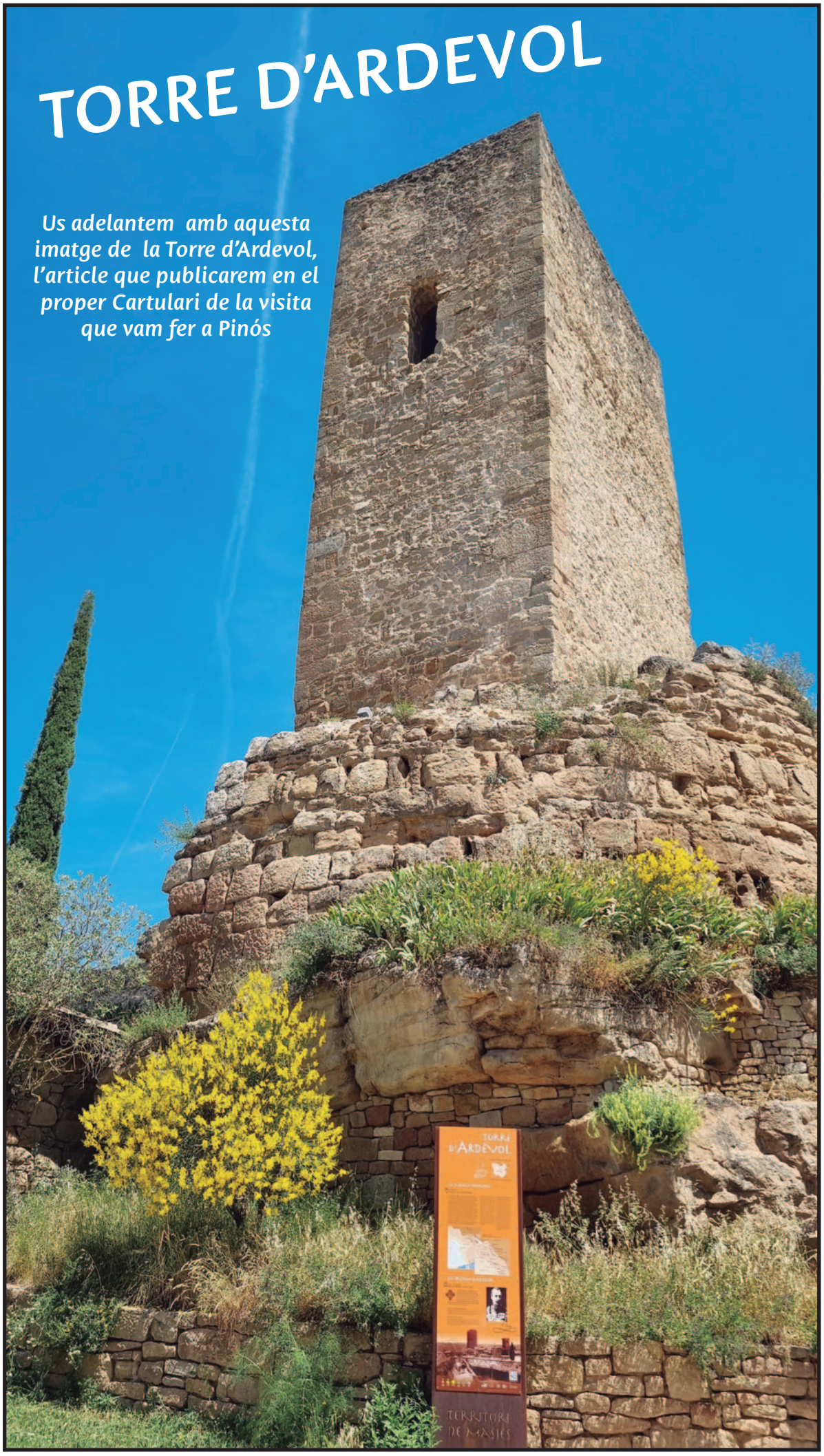

TORRE D'ARDEVOL

Us adelantem amb aquesta imatge de la Torre d'Ardevol, l'article que publicarem en el proper Cartulari de la visita que vam fer a Pinós

Àngel Gordon
Hipnòleg Clínic

Què podem aconseguir amb la
Hipnosi clínica?

1. Eliminar l'addicció al tabac i altres addiccions
2. Alleujar transtorns afectius
3. Ansietat i depressió
4. Tractament de dolors crònics i fibromiàlgia
5. Millorar defenses de persones que reben quimioteràpia
6. Induir al somni a persones que pateixen d'insomni
7. Tractament indicat per a obesos que volen perdre pes

C/Bailén, 169, pral. 3a
08037 Barcelona
Tel. i Fax 934 592 255

C/ Canonge Dorca, 4, 1r
17005 Girona
Tel. 630 051 601

angelgordonlions@hotmail.com

Manel Esteban

Il·lustrador, Dissenyador gràfic,
Ninotaire, i més .....
amb tècniques diverses.

Es fan treballs personalitzats
de dibuixos, il.lustracions i caricatures
per celebracions, aniversaris, regals ....

639 465 310
C-El: manelestebanbevia@gmail.com

DALESART 40 AÑOS DESPUÉS

1986-2026

Fotografía Erich Andrés © Archivo fotográfico Juan-Javier Bofill

MUSEO DEL SURREALISMO DE BARCELONA

DALÍ ESCULTOR

COLECCIÓN PRIVADA

FERENDUM ET SPERANDUM